

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
RRIETUMEIROPAS UN AMERIKAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU
VĒSTURES KATEDRA

Vēstures maģistra studiju programmas
2. kursa studente
Anete Jenča
Stud.apl.Nr. aj07024

**BALTIJAS JAUTĀJUMA PROBLEMĀTIKA
LIELĀKAJOS TRIMDAS LAIKRAKSTOS 20.GS.
80.GADOS**

MAĢISTRA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs
Dr. habil. hist., profesors
Antonijs Zunda

RĪGA 2012

SATURS

Anotācija.....	3
Annotation.....	3
Ievads.....	4
Avotu un literatūras apskats.....	8
1. NODAĻA	
BALTIJAS JAUTĀJUMA PROBLEMĀTIKA: IZVEIDOŠANĀS UN BŪTĪBA.....	20
2. NODAĻA	
TRIMDAS LAIKRAKSTOS ATSPUGUĻOTIE STARPTAUTISKIE NOTIKUMI UN PROBLĒMAS BALTIJAS JAUTĀJUMA KONTEKSTĀ.....	27
2.1.EDSO konferences un baltiešu aktivitātes.....	27
2.2. Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas un Eiropas Parlamenta.....	37
2.3. ANO komisijas un baltiešu aktivitātes.....	46
3.NODAĻA	
LATVIEŠU TRIMDAS LAIKRAKSTU NOSTĀJAS ATTĪSTĪBA 80.GADOS SAISTĪBĀ AR IZMAIŅĀM STARPTAUTISKAJĀ SITUĀCIJĀ.....	52
3.1.Trimdas laikrakstu nostāja saistībā ar izmaiņām ASV - PSRS attiecībās.....	52
3.2.Trimdas laikrakstu nostāja saistībā ar Atmodu.....	60
4.NODAĻA	
TRIMDAS LAIKRAKSTOS ATSPUGUĻOTĀ RIETUMVALSTU NOSTĀJA BALTIJAS JAUTĀJUMA KONTEKSTĀ 80.GADOS.....	68
4.1.ASV nostāja.....	68
4.2. Francijas nostāja.....	74
4.3. VFR nostāja.....	75
4.4.Lielbritānijas nostāja.....	78
4.5. Kanādas nostāja.....	82
4.6. Austrālijas nostāja.....	85
4.7.Zviedrijas nostāja.....	91
Secinājumi.....	97
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	100
Saīsinājumi.....	110

ANOTĀCIJA

Maģistra darba „Baltijas jautājuma problemātika lielākajos trimdas laikrakstos 20.gs.80.gados” mērķis ir analizēt lielāko latviešu trimdas laikrakstu nostāju (izmantojot laikrakstus *Laiks*, *Latvija Amerikā*, *Latvija*, *Londonas Avīze*, *Brīvā Latvija* un *Austrālijas Latvietis*) un pausto pozīciju Baltijas jautājuma kontekstā 20.gs.astoņdesmitajos gados, vienlaikus atklājot latviešu trimdas lomu Baltijas jautājuma aktualizēšanā starptautiskā arēnā. Galvenokārt latviešu lielākajā trimdas presē par trimdas organizāciju darbību starptautiskos notikumos un organizācijās Baltijas jautājuma aktualizēšanā tika rakstīts trīs jautājumu kontekstā – EDSO konferencēs, Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas un Eiroparlamenta rezolūcijas, kā arī ANO komisijās. Pietiekoši daudz tika rakstīts arī par konkrētu valstu nostāju un pozīciju Baltijas jautājuma kontekstā. Kopumā jāsecina, ka latviešu trimdas organizāciju un pārstāvju veikums latviešu trimdas presē tika vērtēts nešaubīgi pozitīvi Baltijas jautājuma veicināšanā, bet par zināmiem darbības trūkumiem runāts tika ļoti maz vai arī vispār nemaz.

ANNOTATION

Master work's „The Baltic Question Problems in major Exile Newspapers in the 80ies of the 20th century” investigation goal is to analyze the largest Latvian exile newspaper's (using the newspapers *Laiks*, *Latvija Amerikā*, *Latvija*, *Londonas Avīze*, *Brīvā Latvija* and *Austrālijas Latvietis*) stance and position in the Baltic issue in the context of 20th century 80ies, at the same time revealing the role of the Latvian exile, keeping the Baltic question in the international arena. Mostly there are three questions in the Latvian Exile press in whose context it was written about the Exile organizations work at international events and organizations to update the Baltic question - OSCE conferences, Council of Europe Parliamentary Assembly and European Parliament resolutions, and UN commissions. Enough has been written about the individual countries position in the Baltic issue. It is concluded that Latvian exile organizations and representatives activity to update the Baltic question, in the Latvian exile press was estimated in undoubtedly positive, but for certain operational weaknesses were discussed very little or not at all.

IEVADS

Uzvarētajām lielvalstīm, veidojot pēckara kārtību Eiropā un pasaulē, par savu aktualitāti atkal atgādināja Baltijas jautājums. Šai problēmai bija divi aspekti: juridiskais un politiskais. Juridiskais aspekts liecināja, ka, neraugoties uz sabiedroto Jaltas un Potsdamas konferenču lēmumiem, Rietumu valstis savā vairākumā *de iure* neatzina PSRS veikto Baltijas valstu okupāciju, aneksiju un inkorporāciju. Politiskais aspekts izpaudās tādejādi, ka Baltijas jautājums kļuva par Austrumu un Rietumu pretimstāvēšanas un konfrontācijas elementu visus „aukstā kara” gadus.¹

Būtībā Baltijas valstu jautājumu var uzskatīt par pēckara posma starptautisko attiecību fenomenu. Kaut arī Baltijas valstis kā suverēni starptautisko attiecību subjekti nepastāvēja, Baltijas valstu jautājums piecus gadu desmitus neizzuda no pasaules politisko tēmu loka. Par to diskutēja Apvienotā Nāciju Organizācijā, Eiropas Parlamentā, Eiropas Padomē, dažādos starptautiskos forumos. Tas bija Padomju Savienības un atsevišķu rietumvalstu dialoga sastāvdaļa.

Bet apskatāmajai problēmai bija arī otra puse, proti, saspīlētajos apstākļos Baltijas jautājums neguva nekādu praktisku risinājumu. Austrumi un Rietumi ieņēma ļoti nepiekāpīgu pozīciju. Demokrātisko Rietumu valstu pieeja pamatā balstījās uz starptautisko tiesību ievērošanas nepieciešamību, līgumsaistību izpildi, spēka vai spēka draudu nelietošanu valstu attiecībās, kā arī uz morāles principiem.

Tas, ka Baltijas jautājums pilnībā nepazuda no starptautisko attiecību dienas kārtības lielā mērā izskaidrojams ar to, ka Baltijas valstu diplomāti pēckara posma sākumā turpināja pildīt savas funkcijas daudzās mītnes zemēs. Būtisku atbalstu sniedza arī Rietumu valstu sabiedriskā doma. Lielas pūles pielika Baltijas valstu trimdas organizācijas, kuras Rietumvalstu sabiedrībām un politiķiem nemitīgi un aktīvi atgādināja par neatkarību prettiesiski zaudējušām Baltijas valstīm un padomju okupāciju tajās, prasot stingrāk vērsties pret Padomju Savienību un izbeigt okupāciju. Likumsakarīgi, par to arī tika rakstīts trimdas laikrakstos.

Prese ir nozīmīgs politisks un sabiedriska spēks, kas lielā mērā veido un atspoguļo sabiedrisko domu un sniedz informāciju gan par ikdienas norisēm attiecīgajā laika posmā, gan arī atspoguļo sabiedrības noskaņojumu pret šiem notikumiem. Aukstā kara periodā presei bija būtiska loma sabiedriskās domas veidošanā, jo tas būtībā bija nozīmīgākais masu informācijas un saziņas līdzeklis starp tautiešiem konkrētā valstī vai pat citā kontinentā (Piemēram,

---

¹ Zunda, A. Baltijas jautājums pēckara perioda starptautiskajās attiecībās (40.gadu otrā puse – 50.gadu sākums). *Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*, 2006, Nr.2, 54.lpp

laikrakstu „Laiks” abonēji arī lasītāji Eiropā, Austrālijā un citur, ne tikai ASV un Kanādā). Dažādos izdevumos, atkarībā no izdevēju, žurnālistu un mērķauditorijas interesēm, atšķirās Baltijas jautājuma problemātikas vērtējums, par to sniegtā informācija un mērķi, ar kādiem tas tika darīts, kas nereti bija atkarīgs no iesaistītajām trimdas organizācijām, vai mītnes zemes oficiālās nostājas Baltijas jautājuma sakarā.

Aplūkotais periods īpaši iezīmējas ar pārmaiņām gan starptautiskās politikas arēnā, gan arī ar būtiskām pārmaiņām Baltijas valstī, kas, saprotams, noslēdzas ar neatkarības atgūšanu. Detantes apstākļos Rietumvalstis bija demonstrējušas lielāku piekāpību Padomju Savienībai, tādejādi cerot panākt ar to saprašanos tādos aktuālos jautājumos kā bruņošanās kontrole, kodolkara draudu izcelšanās samazināšana, reģionālo konfliktu risinājums u.c. Līdz ar to Baltijas jautājums bija zināmā mērā zaudējis savu nozīmi Rietumu – PSRS attiecībās. Padomju iebrukums Afganistānā 1979.gada decembrī bija apturējis saspīlējuma mazināšanas procesu. Astoņdesmito gadu sākumā Baltijas jautājums būtībā atkal kļuva aktuāls. Pirmkārt, 1980. gadā notiek gatavošanās Eiropas drošības un sadarbības jautājumiem veltītajai apspriedei Madridē, un, jo īpaši ASV Baltijas jautājums no jauna aktualizējas. Turklāt, ņemot vērā Padomju Savienības veikto invāziju Afganistānā, kā arī precīzi četrdesmit gadu apritēšanu kopš Padomju Savienības īstenotās Baltijas valstu okupācijas, daudzviet tiek vilktas paralēles starp šīm prettiesiskajām Padomju Savienības īstenotajām darbībām, ko īpaši atgādina trimdas organizācijas dažādos forumos.

Šis periods īpaši iezīmējas arī ar to, ka atbalsts no ASV puses Baltijas jautājumā pieauga izteiktā antikomunista prezidenta Ronalda Vilsona Reigana administrācijas darbības laikā. Turklāt, nedrīkst aizmirst, ka Baltijas jautājuma virzību ietekmēja arī pārmaiņas ASV un PSRS attiecībās, Mihailam Gorbačovam nākot pie varas Padomju Savienībā. Kopumā astoņdesmito gadu vispārējo fonu lielvalstu attiecībās noteica PSRS īstenotais iebrukums Afganistānā. ASV prezidenta Ronalda Reigana administrācijas uzsāktā bruņošanās sacensība ar PSRS un Padomju Savienības leģitimitātes apšaubīšana, nosaucot to par „launuma impērija”².

Šis laika posms ļauj ļoti labi izsekot Baltijas jautājuma attīstībai un kulminācijai atmodas laikā, kā arī trimdas organizāciju darbībai šī jautājuma veicināšanā. Līdz ar to maģistra darba hronoloģiskie ietvari ir laika posms no 1980.gada līdz 1990.gada 4.maijam, kad tiek pieņemta deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. Būtībā varētu turpināt apskatīt šo jautājumu līdz pat 1991.gada augustam, bet šajā īsajā posmā notiek ļoti daudz notikumu, kuriem arī Rietumu valstīs ir ļoti plaša atskaņa, līdz ar to par šo posmu

---

² Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011. – 96.lpp

varētu vēl veikt atsevišķu pētījumu. Atmosferas periods trimdas darbības kontekstā arī būtu pelnījis atsevišķu pētījumu.

Ņemot vērā termina „Baltijas jautājums” specifiku, ir nepieciešams nodefinēt tā izpratni šajā darbā. Termins „Baltijas jautājums” ietver kompleksu jautājumu loku attiecībā uz Baltijas valstu okupācijas un inkorporācijas PSRS de jure un de facto traktējumu, valstiskās kontinuitātes atzīšanu un Baltijas valstu pilsoņu juridisko statusu.³ Savukārt ar terminu „baltiešu trimda” jeb „latviešu trimda” jāsaprot ārpus dzimtenes dzīvojošā tautas daļa, kura saglabāja pirmsokupācijas laika identitāti, turpināja kopt nacionālās kultūras tradīcijas un bija politiski aktīva. Baltiešu jeb latviešu trimdas galvenais uzdevums bija Baltijas valstu faktiskās neatkarības atjaunošanas panākšana, un tā izpildei lietotās metodes trimda vairāk vai mazāk elastīgi modificēja laika gaitā atkarībā no izpratnes par to iedarbīgumu.⁴

Maģistra darba mērķis ir izanalizēt lielāko latviešu trimdas laikrakstu nostāju un pausto pozīciju Baltijas jautājuma kontekstā 20.gs.astoņdemstajos gados, vienlaikus atklājot latviešu trimdas lomu Baltijas jautājuma aktualizēšanā starptautiskā arēnā.

Lai būtu iespējams šo mērķi izpildīt, tika izvirzīti vairāki uzdevumi:

Pirmkārt, izsekot laikrakstos atspoguļotai trimdas organizāciju darbībai starptautiskos notikumos un organizācijās, kā EDSO konferencēs vai ANO komisijās, noskaidrot kāds bija šo darbību rezultāts un sniegtais novērtējums pašos trimdas laikrakstos, kuru daudzi darbinieki vai līdzstrādnieki arī darbojās kādā trimdas organizācijā.

Otrkārt, izanalizēt laikrakstu pozīciju vai nostājas maiņu, vērtējot gan izmaiņas ASV - PSRS savstarpējās attiecībās, gan vērtējot pārmaiņas Baltijā, sevišķi atmosferas periodā.

Treškārt, analizēt trimdas laikrakstos pausto atsevišķu Rietumvalstu nostāju Baltijas jautājuma kontekstā, noskaidrojot latviešu/baltiešu trimdas lomu Rietumvalstu oficiālo aprindu un sabiedriskās domas ietekmēšanā ar Baltiju saistītos jautājumos.

Darba struktūra ir veidota pēc hronoloģiskā principa, kas apvienots ar problēmu izvērsumu. Darbs ir strukturēts četrās nodaļās un astoņās apakšnodaļās. Šāda struktūra labāk palīdz veidot šo tēmu saprotamāku un neļauj apjukt lielajā faktu daudzveidībā.

Lai gūtu priekšstatu par jautājuma būtību un problemātiku, pirmā nodaļa ir veidota kā pārskats par Baltijas jautājuma vēsturi, tā attīstību un nozīmi starptautiskās politikas arēnā.

Otra nodaļa, savukārt, ir veltīta apskatāmā posma ievērojamākajiem starptautiskiem notikumiem un problēmām Baltijas jautājuma kontekstā, un kā to visu atspoguļo lielākie trimdas laikraksti. Respektīvi, tiek rakstīts par EDSO konferencēm un baltiešu aktivitātēm

---

³ Turpat, 9.lpp

⁴ Turpat.

tajās, par Eiropas Padomes Parlamentārajām asamblejā, un Eiroparlamenta rezolūcijām, kā arī par ANO komisijām un baltiešu aktivitātēm tajās.

Trešajā nodaļā ir aprakstīta latviešu galveno trimdas laikrakstu nostājas attīstība 80.gados. Konkrētāk, tiek izanalizētā trimdas laikrakstu nostāja saistībā ar izmaiņām ASV – PSRS attiecībās, kā arī trimdas lielāko laikrakstu nostāja saistībā ar atmodu.

Visbeidzot, ceturtajā nodaļā tiek atspoguļota salīdzinoša Rietumvalstu nostāja Baltijas jautājuma kontekstā, parādot kā šo nostāju atklāj un novērtē konkrētie trimdas laikraksti. Zināms, ka Rietumos nosacīti veidojās četru valstu grupas, kā tās vērtējā Baltijas valstu okupāciju, tad arī šīs nodaļas apakšnodaļas ir pakārtotas vairāk vai mazāk valstīm, kuras ietilpst šajās grupās. Pirmā grupa ir valstis, kas neatzīst Baltijas okupāciju de facto un de iure. Šajā apakšnodaļā uzsvars tiek likts uz ASV nostājas novērtēšanu, jo, visnotaļ likumsakarīgi, tā arī tiek visvairāk atspoguļota laikrakstos. Otrā grupa ir valstis, kuras atzīst Baltijas situāciju de facto – kā reāli notiekošu situāciju, bet de iure neatzīst. Šeit tiek rakstīts par Lielbritāniju, kurai seko visas Sadraudzības valstis. Un trešajā apakšgrupā tiek rakstīts par tām Rietumu valstīm, kuras gan de facto, gan de iure ir atzinušas notiekošo Baltijā. Šajā gadījumā īpašs uzsvars uz Zviedriju. Kā atsevišķa grupa bija vēl tās valstis, kurām nebija striktu pozīciju, un pārsvarā tās bija valstis, kuras, sākoties dekolonizācijai, ieguva neatkarību. Tā kā par šīs pēdējās grupas valstīm praktiski trimdas laikrakstos netiek rakstīts nekas, tas arī šai grupai netiek veltīta atsevišķa apakšnodaļa.

Strādājot ar avotiem un literatūru, izmantotas speciālās (tradicionālās) vēstures izpētes metodes. Pētījuma izklāstā autore lietojusi vēsturiski salīdzinošo metodi.

Pētījuma veikšana šajā tematikā nenoliedzami palīdz saprast baltiešu, galvenokārt latviešu, trimdas kopienas kulturālās īpatnības, to atšķirības no tautiešiem dzimtenē, kā arī palīdz izprast trimdas organizāciju darbības virzienus, politiku un tās tendences Baltijas jautājuma kontekstā. Latviešu trimdas vēsture ir svarīga latviešu tautas vēstures sastāvdaļa, kas Latvijā ir salīdzinoši maz zināma, īpaši jaunajai paaudzei. Ir svarīgi atgādināt, ka latviešu trimdinieku politiskās aktivitātes palīdzēja uzturēt Latvijas neatkarības ideju Rietumvalstu sabiedrībās un tuvināja Latvijas neatkarības atjaunošanas brīdi.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Avoti

Maģistra darba avotu klāstu pamatā veido publicētie avoti - prese. Respektīvi, tiek pētīti lielākie trimdas laikraksti laika posmā no 1980.-1990.gadam. Otrā pasaules kara laikā bēgļu gaitās bija devušies liels skaits baltiešu. Līdz ar to pēc kara sāka veidoties un attīstījies trimdas kultūra un sabiedriskā dzīve. Trimdā iznākusī prese pildīja ne tikai tradicionālo informācijas nesēja funkciju starp baltiešiem visā pasaulē, bet nereti kļuva par galveno Baltijas jautājuma atspoguļotāju starptautiskajā līmenī.

„**Laiks**” ir visu laiku lielākais trimdas latviešu laikraksts ar lasītāju galvenokārt ASV un Kanādā, kā arī citos kontinentos.⁵ Jau kopš pašiem pirmajiem laikraksta numuriem (laikraksts iznāk kopš 1949.g.) to izdod apgāds „Grāmatu Draugs”, pēc šī apgāda īpašnieka Helmāra Rudzīša iniciatīvas. 1984. gadā izdotajā atmiņu grāmatā „Manas dzīves dēkas” Helmārs Rudzītis citē filozofa, profesora Paula Jureviča domas par avīzes nozīmi trimdas apstākļos: „Kad tauta ir tā izkaisīta kā tagad mēs, avīze ir galvenā, daudzos gadījumos pat vienīgā tautas vienotāja. Ja aizrādītu, ka tādu lomu spēlē vēl arī baznīca, teātris, kultūras dienas un citi sarīkojumi, tad ir tomēr skaidrs, ka bez avīzes tie nebūtu labi iespējami, bieži pat nemaz iespējami. Kopīgs centrs, no kura ziņo par kopīgiem notikumiem, nodomiem, iecerēm utt., ir pilnīgi neaizstājams”⁶. Par latviešu tautas vienotāju, „Laiks” palika arī 20. gs. astoņdesmitajos gados, joprojām mēģinot reaģēt uz katru iespēju atgādināt par Baltijas valsti tā brīža stāvoklī.

„Laika” galvenā izdevniecība atradās Ņujorkā. 1980.gadā laikraksta galvenais redaktors ir Artūrs Strautmanis, bet redaktors Kanādā – Maksis Čulītis, (par redaktoru Kanādā vēlāk kļūst Rūdolfs Norītis), tehniskais redaktors Gunārs Grīnbergs. Nedaudz vēlāk (1983.gada nogalē) notiek vadības maiņa, un par laikraksta galveno redaktoru kļūst bijušais Pasaules Brīvo latviešu Apvienības (PBLA) priekšsēdētājs Ilgvars Spilners, kurš redakcijas vadībā paliek visus astoņdesmitos gadus. Artūrs Strautmanis no laikraksta neaiziet, bet paliek atbildīgs par ārlietu nodaļu. Ņemot vērā, ka tieši šajā jomā arī tiek visvairāk runāts par Baltijas jautājuma problemātiku, tad būtiskas pārmaiņas šī jautājuma izklāstā manīt nevar, ja nu vienīgi PBLA loma jautājuma veicināšanā tiek akcentēta vairāk. Šajā laika posmā laikraksts „Laiks” tika publicēts divas reizes nedēļā – attiecīgi trešdienās un sestdienās,

⁵ Treijs, R. (sast.). Latviešu žurnālistika: izpēte, problēmas, attīstības tendences: vispasaules latviešu zinātņu kongresā nolasītie referāti. Rīga: Latvijas Universitāte, 1992. 30.lpp

⁶ Līgita Kovtuna. Informēt, vienot, kopt latviskumu. *Laiks*. 2010. 2.februāris. Pieejams: <http://www.laiks.us/index.php?p=8338&lang=1452&a=2&b=1&lbu=1568>

izņemot Ziemassvētku laiku. „Laika” metiens uz 1980. gadu bija vidēji ap 10 tūkstošiem.⁷ Ar nelielām nobīdēm šāds metiens saglabājās visus astoņdesmitos gadus. Nešaubīgi trimdas laikrakstu vidū tas bija augstākais rādītājs, pat par spīti tam, ka kopš laikraksta „ziedu laikiem” piecdesmitajos gados tirāžas apjoms bija krities. Laikraksta veidošanā piedalījās ap 400 pastāvīgi un dažkārtēji korespondenti, kultūras darbinieki, rakstnieki, dzejnieki, recenzenti, politisko notikumu komentētāji, fotogrāfi u.c. „Laiks” bija praktiski vienīgā trimdas avīze, kura varēja atļauties maksāt reālu atalgojumu žurnālistam. Laikraksta uzbūve šajā gadā būtībā ir palikusi nemainīga un pieturās pie iepriekšējām iestrādēm, saglabājot jau ierasto avīzes izkārtojuma struktūru, respektīvi, pirmajā lappusē ir latviešu pasaules svarīgākie notikumi, pasaules notikumi, kā arī trimdu organizāciju raksti. Otrā lappuse tradicionāli tika atvēlēta ziņām no Kanādas. Tālāk laikrakstā rakstīja par dažādu pasākumu recenzijām, par augstskolu beigušajiem latviešiem, par trimdas organizāciju sarīkojumiem, par sportu, bija arī dažādi sludinājumi un beidzamajā lappusē parasti bija kādi politisku notikumu vai izklaides jautājumu apcerējumi.⁸

Astoņdesmitajos gados „Laiks” atspoguļo starptautiskos notikumus un problēmas Baltijas jautājuma kontekstā galvenokārt 3 pamatvirzienos: 1.) Saistībā ar EDSO konferencēm (Madridē, Vīnē) 2.) Saistībā ar ANO komisijām un baltiešu aktivitātēm 3.) Saistībā ar Eiropas Padomes Parlamentārās asamblējas un Eiroparlamenta rezolūcijām. Paralēli iepriekš minētajam, „Laikā” lielu daļu aizņem vispārīgi Baltijas trimdu organizāciju un to pārstāvju pasākumu apraksti: okupācijas atceres pasākumi, mītiņi, publicēšanās laikrakstos, piedalīšanās dažādos zinātniskos pasākumos, kā arī atsauces uz citu valstu presi un dažādu valstsvīru izteikumiem, apsveikumiem svētkos un tamlīdzīgām darbībām. Ik pa laikam ir arī kādi atsevišķi raksti vai ziņojumi par kādas valsts nostājas paušanu saistībā ar Baltijas valstīm, pārsvarā gan ASV (piemēra pēc skatīt 1.tabulu), ir arī pieminētas trimdas organizāciju pārstāvju tikšanās ar valdību pārstāvjiem.

1.tabula. Baltijas jautājuma atspoguļojuma proporcija 1980.g. „Laika” numuros.

Valsts	Zviedrija	Vācija	ASV	Kanāda	Austrālija	Norvēģija	Lielbritānija
Raksti saistībā ar Baltijas jautājumu	11	3	49	15	1	1	1
Par Baltijas jautājumu nekas netiek minēts 36 no 104 attiecīgā gada numuriem							
Kopumā par Baltijas jautājumu rakstīts 82 lielākos vai mazākos rakstos							

⁷ Treijs, R. (sast.). Latviešu žurnālistika..30.lpp

⁸ Turpat.

1980.g. laikrakstam „Laiks” iznāk 104 numuri, kuros par Baltijas jautājumu bija rakstīts 82 reizes. Tabulā var iepazīties ar rakstu proporciju, pēc kuras var spriest, ka pārliecinoši visvairāk par Baltijas valstu jautājumu tiek runāts saistībā ar ASV, pārsvarā publicējot aprakstus par ASV valdības pārstāvju tikšanos ar trimdas organizācijām, vai vienkārši publicējot kādus ASV valdības ziņojumus, kas saistīti ar Baltijas valstu stāvokli vai Padomju Savienības īstenoto Baltijas valstu okupāciju 1940. gadā. Ņemot vērā tā brīža starptautisko situāciju, Baltijas valstis nebūt nebija tas jautājums, kuru varēja uzskatīt par Rietumu valstu ārpolitikas galveno prioritāti. Tas, ka viena gada ietvaros par Baltijas jautājumu lielākos vai mazākos rakstos minēts 82 reizes, liecina, ka laikraksts īpaši sekoja līdzi šim jautājumam un publicēja katru ziņu saistībā ar Baltijas jautājumu. Un kopējais informācijas sniegšanas daudzums Baltijas jautājuma kontekstā vērtējams ļoti augstu.

Tomēr, raksti Baltijas jautājumam nav vienlīdz daudz katru gadu. Piemēram, jau nākamajos divos gados, attiecīgi 1981. un 1982.gadā par Baltijas jautājumu runā salīdzinoši daudz mazāk. Tas izskaidrojams varbūt ar to, ka starptautiskajā arēnā attiecīgi notikumi (piemēram, EDSO konferences) ir iegājuši zināmā rutīnā, vai arī ar to, ka nav nācis klāt nekas jauns kā tas bija, piemēram, 1980.gadā, kad runāja par Madrides konferences sākšanos, padomju īstenoto Afganistānas invāziju, salīdzinot to ar Baltijas valstu okupāciju⁹, vai saistībā ar Maskavas olimpisko spēļu boikotēšanu – laikraksts akcentē šajā kontekstā ne tik daudz padomju invāziju Afganistānā, cik gaidāmo olimpisko regāti Tallinā.¹⁰ Līdzīgi arī citos gados tiek pastiprināti pievērsta uzmanība konkrētiem notikumiem, piemēram, 1986. gada septembrī Jūrmalā notiekošajai ASV un PSRS pārstāvju tikšanās Jūrmalā, vai kārtējai EDSO konferencei Vīnē. Lai gan jau pirms tam „Laiks” raksta par notikumiem Baltijā, astoņdesmito gadu otrajā pusē notikumiem un pārmaiņām Baltijā tiek pievērsta ļoti liela nozīme, būtībā atmoda kļūst par galveno tematu, ar visiem no tā izrietošajiem jautājumiem. Pastiprināta uzmanība tiek arī pievērsta ASV pozīcijai notiekošajā un ASV-PSRS attiecību attīstībai, nereti sniedzot negatīvu vērtējumu ne tikai M.Gorbačova, bet arī ASV prezidenta Buša virzienā.

Laikraksts „Laiks” nepauž kādu konkrētu partijas nostāju un nebija politiskās cīņas ierocis. Ļoti lielā mērā ir jūtama laikraksta saistība ar trimdas organizācijām un to vadību, īpaši ar PBLA (Pasaules Brīvo latviešu apvienību), ALA (Amerikas Latviešu apvienību), DV (Daugavas Vanagi) u.c. Laikrakstā regulāri tika publicēti trimdas organizāciju darbības plāni, kas saistījās ar Baltijas jautājuma atgādināšanu gan valdību pārstāvjiem, gan dažādos starptautiskos pasākumos. Kopumā laikraksts „Laiks” saglabāja vairāk proamerikānisku un

⁹ Baltijas valstu jautājums vācu lielajā presē: Afganistāna palīdz atgādināt baltiešu likteni. *Laiks*. 1980, 28.jūnijs, 1.lpp

¹⁰ Paldies tiem, kas neatbrauca: Tallinā gatavas bija tikai fasādes. *Laiks*. 1980, 23.augusts, 6.lpp

prorietumiecisku noskaņojumu, jo par ievērtības cienīgu uzskatīja katru ASV un arī citu Rietumu valstu valdību sniegto Baltijas valstu aneksijas neatzīšanas politikas ieturēšanu. Patiešām augstu novērtējot katru Rietumu soli, kas ir labvēlīgs Baltijas valstīm, laikraksts nereti pat pārspīlēja attiecīgā fakta reālo nozīmīgumu, piemēram, dažiem rakstiem sniedzot skaļus virsrakstus, kas nebūt neatbilda tālākajam ziņas izklāstam.¹¹ Kopumā raksturīga laikraksta iezīme palika tā, ka netika sniegts paša laikraksta komentārs kāda fakta vai situācijas novērtēšanā Baltijas jautājuma kontekstā, bet laikraksts vairāk sniedza aprakstošu informāciju, konkrēti neiedziļinoties tajā, ko konkrētā situācija reāli dod Baltijas jautājuma virzībā un attīstībā. Par izņēmumu vai uzskatīt tās ziņas, kuras sūtīja korespondenti no ārzemēm, jo šie autori mēģināja sniegt arī komentāru par sniegtās informācijas nozīmīgumu Baltijas jautājuma attīstībā. Tomēr, kas ir ļoti būtiski – „Laiks” nešaubīgi ir lielākais un nozīmīgākais preses avots, kas sniedz informāciju par trimdas organizāciju darbību, tādēļ maģistra darbā šis avots ir nenovērtējami svarīgs un arī uzsvars tiek likts tieši uz šo darbu. Pamatoti tiek uzskatīts, ka Amerikas „Laiks”, liekas – tīri praktisku apsvērumu dēļ, ietur visobjektīvāko līniju, bet arī tajā kristīgais nacionālisms dominē. Šī avīze ir arī vienīgā, kas vismaz izpilda avīžu uzdevumu trimdā, iznākot divreiz nedēļā un dodot aktuālas ziņas.¹²

„**Austrālijas Latvietis**” kopš izdošanas sākuma 1949.gadā pieder izdevējam un redaktoram Emīlam Dēliņam (Melburnā). Un būtībā „Austrālijas Latvietis” līdz ar „Laiku” bija nozīmīgākie privātie trimdas laikraksti. Nav zināms, vai laikraksts saņēma kādas organizācijas atbalstu.¹³

„Austrālijas Latvietis” ir bijis un ir Austrālijas latviešu kopienas ietekmīgākais un nozīmīgākais laikraksts vēl līdz šai dienai. Citās pilsētās ir nodibinājušies biļeteni, apkārtraksti, kas veic citas, savai vietējais sabiedrībai vajadzīgās funkcijas, bet kopējais laikraksts ir devis iespēju Austrālijas latviešiem uzzināt notikumus citās Austrālijas pilsētās, kā arī citās valstīs, kur mīt latvieši.¹⁴

Laikrakstam visā pastāvēšanas laikā ir bijusi nelokāma stāja par Latvijas neatkarības un tautas brīvības atgūšanu. Gadiem ritot, t.s. kultūras sakariem veidojoties, šī nostāja nereti radīja sašutumu vienā daļā tautiešu, bet citiem laikraksts bija autoritāte. Neatsverams labums laikrakstam bija tas, ka redaktors iespieda arī lasītāju vēstules, kur bieži varēja lasīt arī citu

---

¹¹ Madridē jābūt arī baltiešu pārstāvjiem. *Laiks*. 1980, 29.marts, 1.lpp

¹² Bite, M. Latviešu prese jauniešu skatījumā. *Jaunā Gaita*. 1972. Nr.89. Pieejams: <http://zagarins.net/jg/jg89/index.html>

¹³ Treijs, R. (sast.). Latviešu žurnālistika.28.lpp

¹⁴ Liepiņa, V. Preses un citu mediju darbība Austrālijā. Konferences "Trimda, kultūra, nacionālā identitāte" referātu krājums :2004. gada 30. septembris - 2. okt. Rīgas Latviešu biedrība /Pasauls Brīvo latviešu apvienības kultūras fonds, Latvijas Valsts arhīvs. Rīga: Nordik, 2004, 112.lpp

viedokļus. Atmosdā gados laikrakstā parādījās vairāk un vairāk informācijas par latviešu brīvības centieniem, parādījās informācija, ko arī mēs ilgi nebijām uzzinājuši. Tādā ziņā laikraksts „Austrālijas Latvietis” ir vērtīgs kultūrvēsturisks materiāls, atspoguļojot informāciju, ko trimdas sabiedrība zināja, uzzināja, drīkstēja zināt, gribēja zināt un, nenoliedzami, kas no padomju varas puses tika slēpta.¹⁵

Atrodoties pietiekoši tālu nost no notikumiem Eiropā un ASV, laikraksts ir visnotaļ unikāls, jo praktiski neiespajojas no trimdas lielākā laikraksta „Laiks” vai trimdas vadošajām organizācijām, kas bāzējas ASV vai Eiropā. Līdz ar to Baltijas jautājuma izklāsts tiek apskatīts tīri no Austrālijas latviešu skatu punkta, pievēršoties tiem šī jautājuma aspektiem, kas ir būtiski tieši priekš vietējās trimdas latviešu sabiedrības. Vēl joprojām aktuāls jautājums laikrakstā bija visas spekulācijas ar Baltijas valstu okupācijas de facto un de iure atzīšanu 1974.gadā. Pēc gada mainījās Austrālijas valdība un aneksijas atzīšanas lēmums tika anulēts.¹⁶ Tiesa, diskusijas par šo gadījumu nebeidzās, un „Austrālijas Latvietis” par to runāja pietiekoši bieži, nebaidoties uz atklātām sarunām izprovocēt gan Austrālijas, gan Jaunzēlandes valdības pārstāvjus, atkal un atkal mēģinot noskaidrot viņu viedokli Baltijas jautājuma kontekstā.¹⁷

Nevar nepamanīt laikraksta īpašo labvēlību pret atsevišķiem valdības pārstāvjiem, īpaši jau Austrālijas premjerministru Frēzeru, kurš tiek dēvēts par vienu no baltiešu lielākajiem draugiem, dažreiz ignorējot valstsvīru politiskās intereses un motīvus runājot par Baltijas valstīm. Tādejādi vēl joprojām arī astoņdesmitajos gados laikrakstā jaušams zināms naivums par to, cik tad patiesībā daudz Baltijas valstis nozīmē kādai citai valstij.

Tiesa, nav tā, ka notikumi, kuri ir tālu no Austrālijas, tiek pilnīgi ignorēti. Piemēram, EDSO konferences, kas ir būtiski svarīgs trimdas organizāciju darbības lauks, tiek atspoguļotas laikrakstā ik pa laikam, bet lielākoties, tie ir to trimdas organizāciju pārstāvju atreferējums par notiekošo, kuri tur piedalās un līdzīgus rakstus izsūta arī citām trimdas avīzēm. Vai arī tiek publicēti tā teikt oficiāli paziņojumi, galvenokārt, no PBLA darbiniekiem.¹⁸

Maģistra darbā ir izmantots vēl viens Ziemeļamerikas laikraksts – „**Latvija Amerikā**”. Pretēji „Laikam”, tā nav privāta avīze. Laikraksts pieder akciju sabiedrībai Latvija Amerikā Publishing Co. 51 procents akciju pieder „Daugavas Vanagiem” Kanādā – vajadzības gadījumā tie dod finansiālo atbalstu. Līdz ar to DV ideju un uzskatu klātesamība dominē šajā

---

¹⁵ Turpat. 112.-113.lpp

¹⁶ Ahola, J. Baltijas reģions: konflikti un sadarbība : ceļā no pagātnes uz nākotni. [Tallina] : Ilo, 2005, 70.lpp

¹⁷ Konfrontācija Kraistčērčā: Jaunzēlandes ministru prezidents Maldūns atsakās atsaukt Baltijas valstu inkorporācijas de jure atzinumu. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 22.februāris, 1.lpp

¹⁸ Spilners, I. Septiņdesmit latviešu aktivitātes Madridē. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 5.decembris, 1.lpp

laikrakstā, un, pretēji citiem trimdas laikrakstiem, jo sevišķi uzsver tieši DV nozīmi. Šāda vienas organizācijas dominante liek kritiski novērtēt laikraksta objektivitāti ne tikai Baltijas jautājuma aprakstīšanā vien, bet vispārējās politiskās situācijas analīzē. Kāds cits trimdas žurnāls, kurš arīdzan iznāca Kanādā – „Jaunā Gaita” pat uzdrošinājās pieskarties cenzūras jautājumam saistībā ar šo laikrakstu. „Nav šaubu, ka „Latvija Amerikā”, mūsu 2. pasaules kara veterānu organizācijas "Daugavas Vanagi" avīze, kalpo šīs organizācijas politisko mērķu sekmēšanai, un tā var vērsties pret ikkatru, kas nav vienis prātis ar šo organizāciju. Pirmkārt, var pielietot cenzūru, rakstus īsinot, neievietojot, var fabricēt "notikumus", palaist baumas, sēt aizdomu sēklas tautiešos, piemēram, tādi un tādi, aizdomīgi "kultūrsakarnieki" esot redzēti tādā un tādā sarīkojumā.”¹⁹ Finansiālo atbalstu laikrakstam netieši deva arī Kanādas un Ontārio valdība, pērkot laikraksta sludinājuma vietas daudz kultūru programmas atbalsta ietvaros.²⁰ „Latvija Amerikā” iznāk vienu reizi Toronto, Kanādā, galvenie redaktori bijuši Krišs Sidars, A.Vinčelis, A.Kundrats.

Visvairāk vietas laikrakstā aizņem gari politiski, ideoloģiski un atmiņu apcerējumi. Laikrakstam ir 20.lappuses. Vienu lappusi aizņem Toronto un Kanādas vietējās latviešu ziņas, vienu lappusi – ASV politika, vienu – ASV latviešu dzīves hronika (redaktori: V.Irbe, A.Zaube un K.Kalējs). Laikraksta redakcijas politiskā nosliece bija gana kritiska pret notikumiem astoņdesmito gadu pašā nogalē Latvijā un arī pirmos neatkarības gadus, līdz ar to varētu teikt, ka laikraksts pārstāv trimdas konservatīvās sabiedrības daļas uzskatus.²¹

Kā trimdas preses vecāko izdevumu „Arhīvs” min „Londonas Avīzi”, kas sāk iznākt 1942.gadā. Tomēr astoņdesmitajos gados avīzē ir jaušams jau zināms panīkums. Ja detantes periodā tas ir vēl ne tikai cienījams avots, bet arī uzskatu paudējs Baltijas jautājuma kontekstā, tad šajā posmā iezīmējas zināmas regresa pazīmes. Tālivaldis Ķiķauka jau 1981.gadā „Londonas Avīzi” raksturoja sekojoši: „Avīze rada drūmu noskaņojumu un slimo ar ziņu trūkumu. Tāpēc daudz ir pārspiests no "gataviem" avotiem un svaigu ziņu ir maz. Patiesībā šī ir jau mirusi avīze.”²²

Tomēr tik pesimistiski apgalvojumi ir nedaudz pārspīlēti, jā astoņdesmitajos laikrakstam vairs nav bijusī spozme, tomēr arī tas atspoguļo ar Baltijas jautājumu saistītas nianses. EDSO konferencēm šajā avīzē tiek veltīta salīdzinoši neliela nozīme, varbūt apzinoties, ka reālus panākumus, kas radītu kādas būtiskas pārmaiņas baltiešu stāvoklī, nevarēs iegūt. Būtībā šis trimdas preses avots ir viens no retajiem, kurš skaidri apjauš to, ka Madrides konference

¹⁹ Ķiķauka, T. Trimdas laikraksti. *Jaunā Gaita*, 1981. Nr.1. Pieejams: <http://zagarins.net/jg/jg132/index.html>

²⁰ Treijs, R. (sast.). Latviešu žurnālistika.29.lpp

²¹ Turpat.

²² Ķiķauka, T. Trimdas laikraksti. *Jaunā Gaita*, 1981. Nr.1. Pieejams: <http://zagarins.net/jg/jg132/index.html>

nedos panākumus ne tikai baltiešiem, bet arī kopumā nokļūs pilnīgā strupceļā un būs bezrezultatīva.²³

Tomēr ir kāds cits aspekts, kam šis laikraksts pievērš lielāku uzmanību saistībā ar Baltijas jautājumu - Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas un Eiroparlamenta rezolūcijas. Tas ir jautājums, kurā beidzot var manīt kādu britu pārstāvju viedokli, tas ir jautājums, kuru laikraksts nebaidās analizēt un diskutēt par tā pozitīvajām un negatīvajām tendencēm.²⁴ Citi lieli preses laikraksti, tostarp „Laiks” šim aspektam pievēršas salīdzinoši mazāk.

Analizējot trimdas laikrakstus, pietiekoši pārsteidzoša nianse bija saistībā ar „Londonas Avīzi”. Respektīvi, ja gan „Laiks”, gan „Austrālijas Latvietis” regulāri publicēja prezidentu, premjerministru vai citu vadošo politiķu apsveikumus valsts svētkos, vai atceres pasākumos, piemēram, 18.novembrī, tad „Londonas Avīze” ne reizi npublicē Lielbritānijas valdības apsveikumu vai izteikumu par Baltijas valstu okupāciju vai to pašreizējo stāvokli. Tā vietā tiek publicēti ASV valsts prezidenta apsveikumi, piemēram, jau minētajā 18.novembrī, kas iepriekš publicēti jau „Laikā” vai kādā citā laikrakstā.²⁵ Iespējams, tas izskaidrojams arī ar to, ka iepriekš laikraksts bija ar izteiktu pretpadomju ievirzi, kas radīja zināmas problēmas britu valdībai. Galu galā tieši ārlietu ministrijas ietekmē šī avīze tika slēgta.

Līdzīgi kā ar „Londonas Avīzi”, arī Vācijā iznākušais laikraksts „**Latvija**” maģistra darba ietvaros apskatītajā periodā ir jau nelielā norieta stadijā. Šī ir trimdas avīze, kas sāka iznākt 1946.gadā Vācijā, kad toreiz amerikāņu zonā radās veseli seši latviešu laikraksti: *Latvju Domas*, *Jaunās Ziņas*, *Tēvzeme*, *Latviešu Vēstnesis*, *Latviešu Ziņas* un – *Latvija*. Ar visu to, ka „*Latvija*” ir labi izveidota, tā arī cieš no ziņu trūkuma un daudzās slejās pārspiež no gataviem avotiem, ir komentāri par notikumiem.²⁶ Savdabīgi, ka šai Vācijā iznākošajai avīzei bija arī atsevišķa sadaļa, kas veltīta jaunumiem no Zviedrijas. Tomēr, bez jaunumiem par baltiešu kultūras dzīvi Zviedrijā, Baltijas jautājumam politiskā kontekstā tika atvēlēta gaužām maza loma. Tomēr, neskatoties uz to, Eiropas mērogā gan „Londonas Avīze”, gan „Latvija” astoņdesmitajos joprojām ir būtiski, ja ne galvenie informācijas avoti par trimdas aktivitātēm un Baltijas jautājuma apskatniekiem presē.

Rietumeiropas latviešu laikraksts „**Brīvā Latvija**” ceļu pie lasītājiem uzsāka 1986.gadā Mīnsterē. Kopīgā izdevumā apvienojās Lielbritānijā iznākušais latviešu laikraksts „Londonas Avīze” un Vācijā dibinātā „Latvija”. Līdz ar to, pievēršoties astoņdesmito gadu otrajai pusei,

²³ Trīs gadus ilgās Madrides konferences beigas. *Londonas Avīze*. 1983, 9.septembris, 1.lpp

²⁴ Atbalsts Baltijas valstīm: Eiropas Parlamentā pieņemta rezolūcija par Baltijas valstu dekolonizāciju. *Londonas Avīze*. 1983, 28.janvārī, 1.lpp

²⁵ Savienoto Valstu ārlietu ministru apsveikums. *Londonas Avīze*. 1981, 4.decembris, 1.lpp

²⁶ Ķīķauka, T. Trimdas laikraksti. *Jaunā Gaita*, 1981. Nr.1. Pieejams: <http://zagarins.net/jg/jg132/index.html>

maģistra darbā tiks apskatīts arī šis jaunais laikraksts, tiesa, nepazūd abu iepriekšminēto laikrakstu tendences attiecīgu jautājumu, tostarp Baltijas jautājuma apskatē un analizēšanā, bet kopumā Baltijas jautājuma problemātikai un starptautiskās situācijas analīzei tiek pievērsta detalizētāka uzmanība un sniegta rūpīgāka analīze. Jaunajā laikrakstā ceturtnā līdz sestajai lappusei tiek veltītas attiecīgi Lielbritānijas, Vācijas un Zviedrijas latviešu dzīvei, kas vairāk pievēršas gan kultūras un sadzīves jautājumiem. Jau ar laikraksta pirmajiem numuriem, tiek pievērsta uzmanība EDSO konferencei Vīnē²⁷ Tomēr Baltijas jautājuma kontekstā visbiežāk un detalizētāki tiek rakstīts par Eiropas Padomes Parlamentārajām asamblejām un Eiroparlamenta rezolūcijām saistībā ar Baltiju. Un jo īpaši ar 1987.gadu Eiropas Parlamenta darbība tiek vērtēta sevišķi pozitīvi Baltijas valstu sakarā.²⁸

Literatūra

Trimdas autori par Baltijas jautājumu skarošām tēmām it pietiekoši rakstījuši gan pirms, gan pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Lai gan lielākais vairums šo autoru paši darbojās kādā no vadošajām trimdas organizācijām un bija aktīvi sabiedriskie darbinieki, viņu darbos parādās pietiekoši saistošs starptautisko notikumu izklāsts un analīze. Tiesa, nedrīkst nevienā brīdī aizmirst par subjektīvisma faktoru, īpaši tajos darbos, kas ir sarakstīti trimdā vēl pirms 1991.gada – tā ir strikti noteikta vienas puses pozīcija. To trimdinieku darbi, kas ir izdoti jau pēc neatkarības atjaunošanas, lielākoties ir kā pārskati par pašu paveikto.

Konkrēti Baltijas jautājuma problemātikai ir veltīts E.Dunsdorfa darbs „Baltijas dilemma” (*The Baltic dilemma: the case of the de jure recognition by Australia of the incorporation of the Baltic States into the Soviet Union*), kurš tika izdots 1975.gadā. Darbs konkrēti veltīts atgadījumam, kad Austrālijas valdība 1974.gadā atzina gan de facto, gan de iure Baltijas valstu okupāciju. Tiesa, kad darbs jau ir iznācis, šis lēmums jau bija atcelts. Līdz ar to, aprakstītā problēma ir ļoti saasināta, nešaubīgi kritizēta. Tomēr, ja nedaudz apiet šo pašu faktu par okupācijas atzīšanu, kas darbā dominē, tad autors sniedz ļoti pieklājīgu un patiešām labu Austrālijas valdības analīzi, tostarp parādot Baltijas jautājuma attīstības vēsturi Austrālijā.²⁹ Lai noskaidrotu Vitlama valdības lēmumu cēloņus, Dunsdorfs vērsies pie sava bijušā kolēģa Melburnas Universitātē Dr.Džima Kērnsa (Jim Cairns), kurš tolaik bija Vitlama valdības loceklis un Ministru prezidenta vietnieks. Dr.Kērns atteicās izpaust profesoram Dunsdorfam viņa prasīto informāciju, paskaidrojot, ka tas būtu pret pastāvošo rīkojumu nublicēt konfidenciālu komunikāciju starp valsts ierēdņiem un valdības locekļiem, kā arī komunikāciju starp valsts

²⁷ Vīnes konference. *Brīvā Latvija*. 1986, 10.novembris, 8.lpp

²⁸ Eiropas Parlaments iestājas par baltiešiem. *Brīvā Latvija*. 1988, 18.jūlijs, 1.lpp

²⁹ Dunsdorfs, E. *The Baltic dilemma :the case of the de jure recognition by Australia of the incorporation of the Baltic States into the Soviet Union*. New York : Robert Speller, 1975. 133.-135.lpp

departamentiem. Tāpēc, rakstot savu grāmatu, Dunsdorfs varēja vadīties tikai pēc informācijas, kas jau bija publicēta.³⁰ Lai gan apskatītā darba problēma pilnībā neattiecas uz maģistra darbā apskatīto laika posmu, tomēr, tas nešaubīgi ir svarīgs pagrieziena punkts vienas valsts nostāja Baltijas jautājuma kontekstā, un šī notikuma nozīmīgums savu aktualitāti nezaudē arī astoņdesmitajos gados, par ko vairakkārt tiek rakstīts arī laikrakstā „Austrālijas Latvietis”.

Atsevišķi Baltijas jautājums aspekti parādās arī citos trimdas autoru darbos: E.Andersona monogrāfijas „Latvijas vēsture, 1920-1940 :ārpolitika” 2.daļā tiek raksturots Baltijas jautājums angļu, franču un padomju sarunās, kā arī Latvijas pārstāvniecību tālākais liktenis pēc Otrā pasaules kara.³¹ Attiecībā uz pārstāvniecībām, tas gan kopumā ir tāds koncentrēts darbs. Izidors Vizulis, turpretī apskata Sabiedroto attieksmi pret Baltijas valstīm Otrā pasaules kara laikā. Maģistra darbā daudz nozīmīgāks ir autora apskats par Baltijas jautājuma nozīmi Apvienotajās Nācijās un sniegtais pasaules viedoklis Baltijas jautājumā. Šie jautājumi Visuļa darbā vairāk apskatīti no tiesiskā viedokļa.³²

Pasaules brīvo latviešu apvienība (PBLA) ir ārzemju latviešu centrālo organizāciju apvienība. PBLA galvenā darbība trimdas laikā bija nacionālpolitiskā laukā, lai veicinātu Latvijas neatkarības un latviešu tautas brīvības atgūšanu. Šo PBLA darbu ir aprakstījis tās bijušais priekšsēdis (1972.-82.) Ilgvars Spilners darbā „Mēs uzvarējām” (1998.). Šis darbs parāda PBLA darbību Eiropas Drošības un Sadarbības Konferencē un dažos citos laikmetīgos notikumos laika posmā no 1972.-1986.gadam, tādejādi maģistra darba izstrādē tam ir būtiska loma. „Mēs uzvarējām”, pēc paša darba autora domām, ir vēsturisku faktu autentisks apraksts. Tajā neesot nekādu izgudrotu patiesību. Pietiekoši tendenciozs apgalvojums, tomēr, izmantotā darba metode un avoti ir pietiekoši nopietni, lai kritika pret šo darbu nebūtu pārāk liela. Cik iespējams, hronoloģiskā gājumā autors aprakstījis notikumus, darbību un cerības, kas saistījās ar trimdas baltiešu un sevišķi latviešu kopīgiem centieniem atgūt Baltijas valstu neatkarību. Šeit aprakstītais galvenokārt balstās uz PBLA un Pasaules Baltiešu Apvienības (PBA) priekšsēžu, valdes locekļu un līdzstrādnieku saraksti un ziņojumiem, kā arī uz organizāciju uzsaukumiem. Plaši izmantoti arī raksti latviešu un pasaules presē, un ASV valdības un Kongresa paziņojumi un lēmumi. Uzmanības centrā ir Eiropas Drošības un Sadarbības Konferenču (EDSK) darbība, un kā baltieši izmantoja to kā platformu, lai paustu savas prasības un protestētu pret Padomju Savienības īstenoto Baltijas valstu okupāciju un īstenotajiem cilvēktiesību pārkāpumiem.³³ Šinī darbā tiek uzsvērts, kā trimdinieki nepārtraukti atgādināja, turklāt bez kautrēšanās, visus sāpīgos Latvijas okupācijas un cilvēktiesību, un

³⁰ Turpat, 42.-58.lpp

³¹ Andersons, E. Latvijas vēsture, 1920-1940 :ārpolitika. 2 sēj. [Stokholma] : Daugava, 1982-1984. 502.-512.lpp

³² Vizulis, I. Nations under duress :the Baltic states. Port Washington, N.Y. : Associated Faculty Press, 1985. 138.-146.lpp

³³ Spilners, I. *Mēs uzvarējām! :Pasaules brīvo latviešu apvienība Eiropas Drošības un Sadarbības Konferencē un daži citi laikmetīgi notikumi, 1972-1986.* Rīga, 1998. 1.lpp

latviešu tautas nacionālās pastāvēšanas tiesību pārkāpumus līdz ar prasību, ka padomju okupācijas varai ir jāizvācas no Latvijas.³⁴

Jānis Ritenis, ilggadīgs PBLA valdes loceklis, Latvijā sākoties atmodai, tika izraudzīts par lietvedi PBLA Eiropas Informācijas birojā Minsterē, lai veidotu un koordinētu sadarbību starp tēvzemi un trimdas nacionālpolitiskajām organizācijām, kas iestājās par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu. Savā darbā „Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu”³⁵ (1999), autors parāda trimdas darbību astoņdesmito gadu otrajā pusē, soli pa solim izsekojot visām pārmaiņām trimdas organizāciju darbībā un sadarbībā ar tautiešiem Latvijā. Sniedzot ievadu problemātikā, autors dod ieskatu Latvijas ģeopolitiskajā stāvoklī 20.gs.1.pusē. J.Ritenis ir diezgan kritisks pret Baltijas valstu neitralitātes politiku, uzdod būtisku jautājumu – kāpēc sūtņi reaģēja tik vēlu? PSRS veica netiešo agresiju pret Baltijas valstīm, bet Baltijas valstis neuzstājās ar oficiāliem protestiem, tādejādi dezorientējot Rietumu valstis, kuras PSRS pārmaiņas saistīja ar Baltijas valstu brīvprātīgu gribu. Savā darbā autors vairakkārt akcentē momentus, kad šim jautājumam ir bijusi būtiska loma trimdas darbībā, tostarp, mēģinot rast atbalstu Eiropas Parlamentā.

Maģistra darba tapšanas laikā noskaidrojās, ka lielākajos trimdas laikrakstos dominē PBLA darbības apskats, ir sniegti arī šīs organizācijas pārstāvju raksti vai uzrunas. Ar PBLA šajā ziņā var sacensties vien Daugavas Vanagi (DV), vai arī Amerikas Latviešu Apvienība (ALA)³⁶, par kuru ļoti daudz rakstīts laikrakstā „Laiks”. Tieši tādēļ ļoti būtiski bija ieskatīties šo organizāciju darbībā saistībā ar maģistra darba problemātiku. Šajā sakarā ļoti vērtīgs bija „Pasaules brīvo latviešu apvienības darbības apskats, 1956-2001.” Šajā materiālā bija apkopoti gan raksti no vadošajiem organizācijas darbiniekiem, gan sniegti dažādi avotu materiāli. Īpaši nozīmīgs ir sniegtais situācijas apskats saistībā ar Eiropas Parlamenta rezolūcijām. Sevišķi tiek uzsvērts tas – kā šīs rezolūcijas ietekmēja PBLA Informācijas Biroja darbību, un kāda bija tā tālākā darbība izrietoši no šīm rezolūcijām.³⁷

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas Baltijas jautājumam zināmā mērā ir pievērsušies vairāki autori, apskatot dažādus šī jautājuma aspektus.

Visvairāk šī jautājuma izpētei pievērsies vēsturnieks Antonijs Zunda, vairāk pievērsoties Baltijas jautājuma apskatam starptautiskā kontekstā. Šī vēsturnieka veikumā ir vairāki zinātniskie

---

³⁴ Turpat, 246.lpp

³⁵ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. Rīga : Fonds "Latvijas vēsture", 1999. 44.-184.lpp

³⁶ Tērauda, A. ALA, 1986-2000. Rīga : [Amerikas latviešu apvienība], 2001.

³⁷ Pasaules brīvo latviešu apvienība. Pasaules brīvo latviešu apvienības darbības apskats, 1956-2001 :[rakstu un materiālu krājums] Rīga : Latvijas Valsts arhīvs, 2001. 77.-80.lpp

raksti par šī jautājuma problemātiku³⁸. Profesors A. Zunda, turpinot apzināt, kādu vietu Baltijas valstu jautājums ieņēma starptautiskajās attiecībās pēc Latvijas, Lietuvas un Igaunijas okupācijas 1940. gada jūnijā un kā tas tika risināts dažādos laikposmos, analizē šīs problēmas aktualitātes arī 20. gadsimta 60. gados starptautisko attiecību saspīlējuma mazināšanās (jeb tā saucamā detantes politika) apstākļos. Autors secinājis, ka ASV un Lielbritānijas nostājā Baltijas jautājumā nenotika būtiskas izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu.³⁹ 2012.gada sākumā iznāca jauna grāmata „Baltijas valstu jautājums, 1940-1991”.⁴⁰ Šajā darbā tiek uzsvērts, ka Baltijas valstu faktiskās neatkarības iznīcināšana 1940. gada jūnijā nenozīmēja arī neatkarības beigas juridiski. Gan Otrā pasaules kara gados, gan vēlāk Baltijas valstu juridiskā statusa un ārzemēs esošo iedzīvotāju piederības jautājums tika cilāts ne tikai diplomātiskajos kuluāros, bet tāpat ANO, Eiropas Parlamentā un augsta ranga starptautiskās konferencēs. Antonijs Zunda grāmatā ir detalizēti izpētījis un atspoguļojis Baltijas valstu jautājuma evolūciju, balstoties uz agrāk nepublicētiem Latvijas, Lielbritānijas, ASV un citu valstu arhīvos atrastajiem dokumentiem.

2011.gadā iznāca Argitas Daudzes grāmata „Latvija Zviedrijas politikā 1945-1991”. Darbs, lai gan tas ir konkrēti veltīts Zviedrijas politikai, tas parāda šīs valsts unikālo attieksmes maiņu Baltijas jautājuma kontekstā no okupācijas atzīšanas līdz sadarbībai jau pēc neatkarības atjaunošanas. Darba autore uzdod galvenos jautājumus – Kā vērtēt Zviedrijas politiku attiecībā pret Latviju pēc Otrā pasaules kara? Kādas bija Zviedrijas attiecības ar PSRS Baltijas jautājuma kontekstā? Kāda bija trimdas latviešu loma Latvijas neatkarības atgūšanas procesā? Balstoties uz arhīvos pieejamu materiālu klāstu, laikabiedru atmiņām un citiem avotiem, A.Daudze sniedz plašu ieskatu Latvijas un Zviedrijas starpvalstu attiecību vēsturē. Maģistra darbā būtisks ir Daudzes sniegtais Zviedrijas Baltijas politikas pamatiezīmju un latviešu trimdas lomas raksturojums,⁴¹ kā arī autore ļoti veiksmīgi un koncentrēti apskatījusi Zviedrijas valdības evolūciju attieksmē pret Baltijas jautājumu.⁴²

Salīdzinoši jauns ir akadēmiķa Tālava Jundža sastādītais izdevums „Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā”⁴³ (2011), kurā reprezentēti 22 autori. Tie ir latviešu un ārzemju vēsturnieki, publicisti un kādreizējie trimdas sabiedriskie darbinieki. Tālab arī viņu publikācijas ir dažādas šā vārda vislabākajā nozīmē. Tur ir gan pētnieciski elementi – arhīvu dokumenti un materiāli, atsauces uz tiem, pat nelieli literatūras saraksti un

³⁸ Zunda, A. Baltijas jautājums pēckara perioda starptautiskajās attiecībās (40.gadu otrā puse – 50.gadu sākums). Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki, 2006, Nr.2.; Zunda, A. Baltijas jautājums 20.gadsimta 70.gados un 80.gadu pirmajā pusē. Latvijas vēsture. Jaunie un jaunākie laiki, 2009, Nr.4. 83.-104.lpp

³⁹ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums un Rietumvalstis detantes veidošanās posma starptautiskajās attiecībās (1963–1969). Okupācijas režīmi Baltijas valstīs 1940-1991. Latvijas Vēsturnieku komisijas Raksti. 25. sējums. Rīga : Latvijas vēstures institūts, 2009. 354.lpp

⁴⁰ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012.

⁴¹ Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. 28.-60.lpp

⁴² Turpat, 149.lpp

⁴³ Jundzis, T. (priekšv.) Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.

brīvs, jādāmā, nerediģēts stāstījums par darīto, redzēto un pārdzīvoto. Darbā ir vispusīgi pastāstīts par trimdas politiskajām aktivitātēm. Viņu nacionālpolitiskais darbs neaprobežojās tikai ar draudzēm, svētdienas skolām, avīzēm un Dziesmu svētkiem, bet aptvēra kā savu mītņu zemju, tā dažu labu reizi pat Eiropas un pasaules mēroga jautājumus. Par to konkrēti vēstīts desmit krājumā ievietotajos rakstos. Arī šoreiz nav apiets 1974.gads, kad Austrālija īslaicīgi atzina Baltijas zemju inkorporāciju PSRS sastāvā. Kāda bija turienes (un ne tikai) reakcija uz šo apkaunojošo soli, stāstīts piecās publikācijās (autori V. Liepiņa, Ē. Ingevičs, G. Bērziņš, V. P. Karnups un U. Ozoliņš).

Par zināmu monogrāfiju Baltijas jautājuma kontekstā var uzskatīt igauņu vēsturnieku Pētera Varess (*Варес П.*) un Olgas Osipovas (*Осипова О.*) darbu „Eiropas nolaušanās, vai Baltijas jautājums starptautiskās attiecībās 20.gs.”⁴⁴ (*Похищение Европы, или, Балтийский вопрос в международных отношениях XX века*). Šis darbs nav vērtējams viennozīmīgi, galvenokārt jau tāpēc, ka autori diskutē par to vai tāds Baltijas jautājums vispār pastāv.

Visbeidzot nevar nepieminēt 2008.gadā iznākušo darbu „Baltijas jautājums Aukstā kara laikā”⁴⁵ (*The Baltic question during the Cold War*). Darbam ir trīs redaktori: britu vēsturnieks Džons Haidens (*John Hiden*), igauņu vēsturnieks Vahurs Made (*Vahur Made*), kā arī „Journal of Baltic Studies” redaktors Deivids Smits (*David J. Smith*). Šajā darbā ļoti konkrēti tiek apskatīta Francijas, ASV un Lielbritānijas politika attiecībā pret Baltiju, paralēli apskatot arī PSRS attieksmi. Galvenie akcenti, kuriem tiek pievērsta pastiprināta uzmanība no autoru puses ir „neatzīšanas politika”, kā arī de iure un de facto jautājums Baltijas jautājuma kontekstā. Lai gan tiek runāts par Baltijas jautājumu pirms Otrā pasaules kara, grāmatas autori uzsver, ka iemesls par to diskutēt parādās tikai Otrā pasaules kara un Aukstā kara periodā. Saistībā ar uzziņu literatūra jāpiemin 2005.gadā izdotā rokasgrāmata par Baltijas reģiona vēsturi, kurā publikāciju veidā sniegtas ziņas arī par Baltijas diplomātiem trimdā un lielākajām trimdas organizācijām, kā arī atspoguļota Baltijas valstu attīstības vēsture Apvienoto Nāciju Organizācijā.⁴⁶

Kopumā, raksturojot avotus un literatūru var secināt, ka avotu daudzveidība ir visai liela, kas noteikti paplašina izpētes iespējas un rosina veidot turpmākos pētījumus.

---

⁴⁴ Варес, П., Осипова, О. Похищение Европы, или, Балтийский вопрос в международных отношениях XX века. Таллинн : Издательство Эстонской энциклопедии, 1992.

⁴⁵ Hiden, J., Made, V., Smith, J.D. The Baltic question during the Cold War. London ; New York : Routledge, 2008.

⁴⁶ Ahola, J. (atb.red.). Baltijas reģions: konflikti un sadarbība . 429.-430.lpp

1. NODAĻA

BALTIJAS JAUTĀJUMA PROBLEMĀTIKA: IZVEIDOŠANĀS UN BŪTĪBA

1944.un 1945.gadā no Latvijas bēgļu gaitās vai vācu okupācijas varas rīcības rezultātā Rietumos nonāca ap 120 000 latviešu (un ap 100 000 lietuviešu un ap 50 000 igauņu).⁴⁷

No Baltijas valstu okupācijas brīža starptautiskajā politikā un diplomātijā radās t.s. Baltijas jautājums. Pasaules valstīm jau 1940.gadā bija jāieņem noteikta politiska nostāja, jo no tās bieži bija atkarīga praktisku jautājumu risināšana: Baltijas valstu kuģu piederība, ārzemju bankās noguldītie Baltijas valstu kapitāli, šo valstu pilsoņu statuss, īpašumu lietas. Tas, kādā veidā trešās valstis izlēma risināt praktiskās dabas jautājumus, bieži liecināja par to vispārpolitisko attieksmi pret Baltijas valstīm un to statusu.⁴⁸

Rietumos pakāpeniski virsroku guva viedoklis, ka Baltijā nepārprotami ir notikusi padomju militāra okupācija ar tai sekojošu aneksiju un inkorporāciju. Rietumvalstis konstatēja, ka PSRS ir klaji pārkāpusi starptautisko tiesību normas, virkni divpusējo un daudzpusējo vienošanos. Šī nelikumīgā rīcība nevarēja dot un nedeva agresoram nekādas juridiskas tiesības. Lai legalizētu nelikumīgu teritorijas iegūšanu, ir jāpiepildās vienam no sekojošiem nosacījumiem: tiek saņemta cietušās valsts piekrišana, ir notikusi netraucēta attiecīgās teritorijas pārvaldīšana uz ievērojamu laika periodu, ir iestājies noilgums vai notikusi starptautiska vienošanās, kura atzīst doto situāciju. Neviens no šiem nosacījumiem netika izpildīts tajā laika periodā, kamēr Padomju Savienība de facto valdīja Baltijas valstīs.⁴⁹ Militārā pretošanās kā pretpadomju partizānu kustība pastāvēja gandrīz desmit gadus, pasīva civiliedzīvotāju pretošanās dažādos veidos pēc tam turpinājās vēl daudzus gadus, Rietumvalstu neatzīšanas politika kavēja iegūt noilguma tiesības, un nebija tādas vispārējas starptautiskas vienošanās, kura formāli būtu atzinusi padomju varu Baltijas valstīs par likumīgu.⁵⁰

Vairākums pasaules valstu de facto atzina to, ka Padomju Savienība kontrolē Baltijas valstu teritoriju un ka tās PSRS sastāvā pastāv kā Baltijas padomju republikas. Taču tajā pašā

---

⁴⁷ Celle, O. Īss atskats trimdas politisko aktivitāšu vēsturē. Latvijas valsts atjaunošana :1986.-1993. Rīga : [Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds], 1998. 413.lpp

⁴⁸ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998 /Latvijas arhīvistu biedrība ... [u.c.] ; [sast. Alberts Sarkanis ; red. Ainis Činis]. Rīga : Nordik, 1999. 136.lpp

⁴⁹ Sprūdžs, Ā. „Ex iniuria ius non oritur” un Baltijas jautājums: īss ieskats Rietumu viedoklī. Baltijas valstis likteņgriežos :politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadu simteņa slietņā : rakstu krājums senatora Augusta Lēbera piemiņai un sakarā ar profesora Dītricha Andreja Lēbera 75 gadu jubileju /Tālava Jundža redakcijā. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 1998. 613.-614.lpp

⁵⁰ Mälksoo, Lauri. Illegal annexation and state continuity :the case of the incorporation of the Baltic states by the USSR : a study of the tension between normativity and power in international law. Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publ., 2003. p.193.

laikā šis vairākums neatzina šo padomju aneksiju de iure. Attieksme pret Baltijas jautājumu rāda, ka Rietumvalstis agresijas aizlieguma principu kopumā atbalstīja kā pamatprincipu valstu attiecībās. Tā kā tobrīd neatzišanas politikā vēl nepastāvēja nekādas konkrētas vadlīnijas, katra valsts pati varēja izšķirties par konkrētu rīcību Baltijas valstu jautājumā.⁵¹ Līdz ar to saprotams, kāpēc dažādu valstu politika bija atšķirīga.

Baltijas valstu aneksijas neatzišanas politiku aizsāka Amerikas Savienotās Valstis. Jau 1940.gada 23.jūlijā ar Valsts sekretāra vietas izpildītāja, Valsts sekretāra vietnieka Samnera Vellesa deklarāciju paziņoja, ka Padomju Savienības rīcību Latvijā, Lietuvā un Igaunijā atzīst par nelikumīgu. Paziņojumā precīzi bija definēta amerikāņu pozīcija attiecībā uz padomju okupāciju Baltijā, stingri nosodot PSRS aplinkus ceļus un metodes Baltijas valstu neatkarības likvidēšanām, kas tobrīd ātri tuvojās nobeigumam.⁵² Šīs deklarācijas pamatautors bija Loijs Veslijs Hendersons, kas ilgus gadus bija darbojies kā ASV sūtniecības sekretārs Rīgā.⁵³ Deklarācijai bija ļoti liela nozīme Latvijas, Igaunijas un Lietuvas centienos atgūt brīvību un neatkarību, kā arī starptautisko tiesību attīstībā attiecībā uz teritoriālu pārmaiņu neatzišanu, ja tās nav notikušas saskaņā ar iedzīvotāju brīvi izteiktu gribu. Būtībā šī deklarācija vairākus gadu desmitus noteica ASV politiku Baltijas valstu jautājumā un nodrošināja Baltijas valstu diplomātisko pārstāvniecību darbības turpināšanos ASV. Kopš šā akta pieņemšanas ASV neatzina Baltijas valstu iekļaušanu PSRS ne de iure, ne de facto. Tas bija unikāls precedents starpvalstu attiecībās.⁵⁴ Dž.Haidens arī uzsver tieši S.Vallesa deklarāciju, jo tieši tā, viņaprāt, deva baltiešu sūtniecību pārstāvjiem Vašingtonā turpināt neatkarīgo Baltijas valstu kontinuitāti.⁵⁵ Tajā pašā laikā, pauzdama kritisku attieksmi pret Baltijas valstu okupāciju, ASV valdība 1940.gada vasarā tomēr nedomāja nopietni saasināt attiecības ar PSRS.⁵⁶

Vairākas tikšanās, kas 1940.gadā bija notikušas starp ASV un PSRS pārstāvjiem, un diskusijas par Baltijas valstu jautājumu liecināja, ka pamatiniciatore tam vienmēr bija PSRS. Ņemot vērā rietumvalstu ieinteresētību sadarboties ar PSRS karā pret nacistisko Vāciju, tās vadītāji par katru cenu vēlējās panākt ASV un Lielbritānijas akceptu teritoriālajām izmaiņām Austrumeiropā, arī Baltijas valstīs, ko Padomju Savienība bija veikusi 1939.-1940.gadā. PSRS neizdevās sasniegt savus mērķus attiecībā uz Baltijas problēmu. Lielākā daļa no

---

⁵¹ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 136.lpp

⁵² Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 14.-15.lpp

⁵³ Andersons, E. Latvijas vēsture, 1920-1940 :ārpolitika. 504.lpp

⁵⁴ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 136.-137.lpp

⁵⁵ Hiden, J., Made, V., Smith, J.D. The Baltic question during the Cold War. P.28.

⁵⁶ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 16.lpp

pasaules valstīm šajā laikā neuzskatīja Baltijas valstu okupāciju un aneksiju par tiesiski korektu procesu.⁵⁷

Attiecībā uz Lielbritāniju, salīdzinot ar ASV, situācija bija atšķirīgāka. Kad PSRS bruņotie spēki 1940.gada jūnijā okupēja Baltijas valstis, Lielbritānija formāli neprotestēja pret šo vardarbības aktu, bet to arī neatzina ne de iure, ne de facto. Lielbritānija atļāva turpināt Latvijas sūtniecības darbu Londonā un jaunu Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvju apstiprināšanu citās valstīs saskaņā ar sūtņa K.Zariņa ārkārtējām pilnvarām. 29.jūlijā britu valdība nolēma atstāt Baltijas valstu diplomātus Diplomātu sarakstā ar imunitātes tiesībām, mutiski no viņiem pieprasot necensties panākt oficiālu Lielbritānijas deklarāciju Baltijas valstu jautājumā. Briti savu nostāju Baltijas valstu jautājumā oficiāli paziņoja ASV valdībai 1.septembrī, bet 5.septembrī premjerministrs V.Čērčils britu parlamenta sēdē ziņoja, ka Lielbritānija neatzīst nekādas kara laikā notikušas teritoriālas pārmaiņas Eiropā, jo to likumīgums jāizlemj starptautiskas vienošanās ceļā. Lielbritānijas valdība nolēma līdz pēckara Miera konferencei neatzīt nekādas kara laikā notikušas teritoriālas pārmaiņas. 1940.gada beigās britu valdība nāca pie atziņas, ka Baltijas valstu jautājumā optimālais variants ir pieņemt ASV formulējumu – neatzīt vardarbīgās pārmaiņas Baltijā.⁵⁸

Lai arī ārkārtējās pilnvarās nebija konkrēti izvirzīts uzdevums K.Zariņam veidot valdību trimdā, viņš pilnvaru 6.pantu („aizstāvēt Latvijas intereses pēc labākās apziņas...”) saprata arī kā iespēju to darīt. 1940.gada rudenī K.Zariņš Londonā lūdza angļu valdību atļaut viņam ierosināt jautājumu par Latvijas trimdas valdības dibināšanu. Lielbritānijas valdība atteicās atzīt ārkārtējās pilnvaras kā pamatu šādas valdības izveidošanai. Lielbritānija un pārējās Rietumvalstis neatbalstīja Baltijas valstu trimdas valdību vai tām līdzīgu organizāciju dibināšanu savu valstu teritorijās. Pēc Rietumvalstu uzskata, trimdas valdības būtu pilnīgi jaunas ārzemēs sastādītas valdības, kam nebūtu nekādu saikņu ar pēdējām suverēnajām Baltijas valstu valdībām.⁵⁹

M.Mantenieks pauž viedokli, ka ASV ir līdzatbildīga Austrumeiropas liktenī, lielā mērā dēļ tās politikas Teherānas un Jaltas konferencēs, kurās, pēc autora domām, „ASV politikā bija vērojams apņēmības trūkums Austrumeiropas, līdz ar to arī Baltijas valstu likteņa noteikšanā.”⁶⁰

Pirmā antihitleriskās koalīcijas lielvalstu – PSRS, ASV un Lielbritānijas – valdības vadītāju tikšanās notika Teherānā (1943.gada 28.novembris – 1.decembris), kuras laikā risinājās vissmagākās sarunas par Baltijas valstīm starp F.D.Rūzveltu un J.Staļinu.

---

⁵⁷ Turpat, 17.lpp

⁵⁸ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 137.-138.lpp

⁵⁹ Turpat, 138.-139.lpp

⁶⁰ Mantenieks, M. Baltic states - a moral issue of the West. Cleveland (Ohio) 1988. p.11.-12.

F.D.Rūzvelts negribēja samierināties ar domu, ka PSRS kontrolēs Baltijas valstis un Poliju. Viņš apliecināja Staļinam, ka gadījumā, ja padomju karaspēks pēc Vācijas karaspēka izdzīšanas atkal okupētu Baltijas valstis, ASV pret PSRS karu nesāktu, bet vēlētos, lai Baltijas tautām dotu tiesības sarīkot plebiscītu pašnoteikšanās jautājumā. Staļins plebiscīta ideju noraidīja. 1.decembrī Staļins un Rūzvelts jau konkrēti pārrunāja arī padomju puses izvirzīto prasību par Austrumprūsijas ziemeļdaļas nodošanu PSRS, kas nozīmēja atdalīt Baltijas valstis no Rietumvalstīm. Pieņemot, ka Baltijas valstis pēc kara tiks iekļautas PSRS, kā amerikāņi, tā angļi akceptēja šo prasību.⁶¹

Jaltas konferencē (1945.gada 4.-11.februāris) Rūzveltam neizdevās panākt, lai tiktu apspriests Baltijas jautājums, jo Staļins to nevēlējās. Taču netieši šis jautājums tika skarts, pārrunājot, piemēram, ANO izveides principus. PSRS gribēja ANO iegūt balsstiesības visām 16 padomju republikām, ieskaitot Latviju, Igauniju un Lietuvu. Rietumvalstu sabiedroto piekrišana šādam variantam nozīmētu Baltijas inkorporācijas atzīšanu. Tāpēc ASV to noraidīja, pieprasot balsstiesības visām toreizējām 48 savām pavalstīm. PSRS piekāpās. Jaltā panāktā kompromisa rezultātā praktiski visa Austrumeiropa nonāca PSRS kontrolē. ASV un Lielbritānija paturēja sev tiesības neatzīt PSRS teritoriālo ekspansiju Baltijā. Savukārt Potsdamas konference (1945.gada 17.jūlijs-2.augusts) Baltijas valstu jautājuma izšķiršanu atstāja Miera konferencei.⁶²

Otrā pasaules kara beigu posmā ASV un Lielbritānija nepakļāvās PSRS spiedienam, atteicās atzīt Baltijas tautu pārstāvjus par padomju pilsoņiem un pret viņu gribu izdot tos padomju repatriācijas iestādēm. 1945.gada 12.maijā Rietumu sabiedrotie pieņēma lēmumu nepieļaut Baltijas valstu pavalstnieku – bēgļu un pārvietoto personu – piespiedu nosūtīšanu uz PSRS kontrolētām teritorijām. Tādejādi Rietumu lielvalstis izglāba daudzus tūkstošus igauņu, latviešu un lietuviešu, kuri bija nonākuši britu, amerikāņu vai franču okupācijas zonās Vācijā. ASV ārlietu ministra palīgs Dž.K.Grjū 1945.gada 4.martā un 1946.gada 3.janvārī deklarēja, ka ASV nav atzinušas Baltijas valstu iekļaušanu PSRS ne de iure, ne de facto.⁶³

1946.gada 29.jūlijā Parīzē sākās sabiedroto valstu organizētā Miera konference. Baltijas valstu problemātikai netika paiets garām arī šoreiz, īpaši jaut tāpēc, ka PSRS savā delegācija bija iekļāvusi Latvijas PSR ārlietu ministru P.Valeskalnu. K.Zariņš un A.Bīlmanis nosūtīja vēstules rezidējošo valstu ārlietu ministriem, ar cerību, ka viņi neatzīs P.Valeskalna pilnvaras.⁶⁴

---

⁶¹ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 143.-144.lpp

⁶² Turpat, 144.lpp

⁶³ Turpat, 149.lpp

⁶⁴ Zunda, A. Baltijas jautājums pēckara perioda starptautiskajās attiecībās (40.gadu otrā puse – 50.gadu sākums). 56.lpp

Anglijas Ārlietu ministrija savai delegācijai Parīzes Miera konferencē sagatavoja speciālu cirkulāru Nr.4: „Baltijas padomju republiku atzīšana”, kurā tika atzīmēts, ka Igaunijas, Lietuvas un Latvijas PSR ārlietu ministru iekļaušana PSRS delegācijas sastāvā Parīzes Miera konferencē nav nejausa. Tas ir spiediens uz Rietumu sabiedrotajiem atzīt Baltijas padomju republikas.⁶⁵ Parīzes Miera konferences laikā Baltijas valstu intereses centās aizstāvēt arī britu konservatīvo partijas deputāts Alfrēds C.Bosoms, nosūtot vairākas vēstules premjeram Klementam Etljam un ārlietu ministram E.Bevinam, ar aicinājumu konferences laikā ultimātīvā veidā pieprasīt izbeigt netaisnību Baltijā. Anglijas ārlietu ministrs E.Bevins savā atbildē A.Bosomam norādīja, ka valdība pēdējos gados ir atteikusies atzīt de iure šo valstu inkorporāciju PSRS, bet pašreizējā situācijā jāsaprot, ka Padomju Savienība kontrolē Baltijas valstis un nepastāv nekādas reālas iespējas tās atbrīvot.⁶⁶

1947.gada 12.martā ASV prezidents Harijs Trumens nāca klajā ar savu doktrīnu. Tajā bija uzsvērts, ka ASV neatzīst ar spēku veiktās izmaiņas pasaulē un atbalsta visas brīvās tautas, kuras pretojas bruņotu minoritāšu vai ārējā spiediena mēģinājumiem tās pakļaut. H.Trumena doktrīna paredzēja komunisma apvaldīšanu, un līdz ar to arī Baltijas jautājums iekļāvās ASV ārpolitikas dienaskārtībā.⁶⁷

Starptautiskā situācija, kāda veidojās pašā 50.gadu sākumā, liecināja, ka saspīlējums starp Rietumvalstīm un PSRS turpina pieaugt un attiecības pasliktināties. Tas kopumā sekmēja daudzu demokrātisko valstu labvēlīgu nostāju pret Baltijas jautājumu. Pieeja Baltijas problēmai tajā laikā pamatā balstījās uz starptautisko tiesību normām, morāles principiem un ASV stingro un konsekventu okupācijas neatzīšanas politiku. Austrumu un Rietumu pretimstāvēšana un konfrontācija nodrošināja Baltijas jautājuma aktualitāti, bet vienlaikus arī bloķēja jebkādas iespējas rast konstruktīvu risinājumu.⁶⁸ PSRS kategoriski noraidīja visas iniciatīvas, kvalificējot tās kā pretpadomju politiku.⁶⁹

Demokrātiskās Rietumu valstis pēc to pieejas Baltijas jautājumam 50.gadu sākumā var iedalīt trijās grupās: viena grupa ne de facto, ne de iure neatzina Latvijas, Lietuvas un Igaunijas okupāciju un inkorporāciju. Otrā grupa, vislielākā, atzina to de facto, bet neatzina de iure. Šīs valstis uzskatīja, ka PSRS pilnībā kontrolē situāciju Baltijā. Savukārt, trešā grupa atzina PSRS soļus Baltijas valstīs un to iekļaušanu Padomju Savienībā par likumīgu. Atsevišķas valstis nekad nesniedza kādus oficiālus paziņojumus par PSRS veikto aneksiju, bet

---

⁶⁵ Turpat, 57.lpp

⁶⁶ Turpat, 58.lpp

⁶⁷ Turpat, 61.lpp

⁶⁸ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 146.lpp

⁶⁹ Zunda, A. Baltijas jautājums pēckara perioda starptautiskajās attiecībās (40.gadu otrā puse – 50.gadu sākums). 70.lpp

vairāk vadījās no politiskās konjunktūras, kas bija mainīga. Savukārt jaunās valstis, kas uz pasaules politiskās kartes parādījās pēc Otrā pasaules kara beigām dekolonizācijas rezultātā, pamatā neiesaistījās polemikā par Baltijas problēmu.⁷⁰

Daudzu Rietumvalstu nostāju lielā mērā ietekmēja ASV striktā okupācijas neatzīšanas politika. 1952.gada 14.jūnijā ASV prezidents H.S.Trumens, sniedzot paziņojumu Baltijas tautu pārstāvjiem Savienotajās Valstīs, precīzi un diplomātiskā valodā spēcīgos izteicienos definēja Amerikas nostāju Baltijas jautājumā. Viņš norādīja, ka ASV ir skaidri un nepārprotami negatīvi noskaņotas pret PSRS vardarbīgo un prettiesisko Baltijas valstu aneksiju. Prezidents apliecināja atbalstu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautām, atkārtotot nostāju par Baltijas valstu inkorporācijas neatzīšanu, pauda cieņu Baltijas valstu diplomātisko un citu pārstāvju pūlēm savu valstu labā, kā arī izteica cerību, ka Baltijas tautas atkal atgūs brīvību un neatkarību brīvu nāciju saimē.⁷¹

1953.gada 27.augustā sāka darboties ASV Kongresa Pārstāvju palātas speciālā komiteja Č.J.Kerstena vadībā, lai izmeklētu Baltijas valstu iekļaušanu PSRS. ASV valsts sekretārs Dž.F.Dalless 1953.gada 30.novembrī paziņojumā ASV Kongresa Pārstāvju palātas Komunistu agresijas komitejai par Baltijas valstu inkorporāciju PSRS, atkal apliecināja, ka Savienotās Valstis saglabā 1922.gadā trim Baltijas valstīm doto diplomātisko atzīšanu un turpina uzturēt attiecības ar diplomātiskajiem un konsulārajiem pārstāvjiem, kuri jau kalpoja šo valstu pēdējām neatkarīgajām valdībām. Dž.F.Dalless norādīja, ka Baltijas tautas ir „sagūstītas tautas” un „mocekļi”.⁷²

Ar laiku ASV valdības ikgadējās deklarācijas Baltijas valstu dibināšanas dienu atcerei politiski kļuva arvien vājākas un pēc satura – vispārīgākas.⁷³

Starptautiskajā kārtībā 60.gadu otrajā pusē un 70.gados stingras pretimstāvēšanas politiku Rietumu un Austrumu attiecībās pakāpeniski nomainīja dialoga un kompromisa idejas. Šī parādība tiek nosaukta arī par detanti.

Detantes apstākļos rietumvalstis demonstrēja lielāku piekāpību Padomju Savienībai, tādejādi cerot panākt ar to saprašanos tādos aktuālos jautājumos kā bruņošanās kontrole, kodolkara draudu izcelšanās samazināšana, reģionālo konfliktu risinājums u.c. Tipiskākais piemērs bija Eiropas Drošības un sadarbības apspriede (EDSA) sagatavošanas un sasaukšanas laiks Helsinkos, kad ASV Valsts sekretārs Henrijs Kisindžers atzina, ka Baltijas jautājums ir kā apgrūtinošs faktors attiecību uzlabošanā ar Austrumu bloka valstīm, it īpaši Padomju Savienību. Rietumvalstis 1975.gada augusta sākumā, parakstot Helsinku apspriedes

---

⁷⁰ Turpat.

⁷¹ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 149.lpp

⁷² Turpat, 150.lpp

⁷³ Turpat, 150.-151.lpp

noslēguma dokumentu, nonāca zināmā mērā divdomīgā situācijā, jo atzina pēckara Eiropā izveidojušos robežu nemainību, līdz ar to arī Baltijas valstu inkorporāciju.⁷⁴ Tiesa, ASV un citas NATO dalībvalstis pēc tam apstiprināja, ka šī dokumenta parakstīšana nebūt nenozīmē Baltijas valstu inkorporācijas atzīšanu Padomju Savienībā.⁷⁵

Izmaiņas attiecīgā posma starptautiskajās attiecībās ietekmēja arī demokrātisko rietumvalstu attieksmi pret Baltijas valstu jautājumu. No vienas puses, tās joprojām uzsvēra, ka Padomju Savienības 1940.gada jūnijā veiktā Baltijas valstu okupācija, aneksija un inkorporācija ir pretrunā ar starptautisko tiesību normām un morāles principiem. Bet, no otras puses, tās savu ārpolitisko interešu vārdā praktiski nedarīja gandrīz neko, lai mainītu Padomju Savienības prettiesiskās rīcības radītās sekas Baltijas valstīs. Detantes posmā Baltijas jautājums it kā politiski neiekļāvās Austrumu un Rietumu attiecību dienas kārtībā, un tā nebūt nebija šo attiecību aktuālākā problēma. Tomēr, neskatoties uz šādu pavērsienu, tiesiskā aspektā absolūti lielākā rietumvalstu daļa, izņemot Austrāliju un Jaunzēlandi (1974.-1975.gadā), nemainīja savu nostāju un uzturēja spēkā Baltijas valstu okupācijas de iure neatzīšanas politiku.⁷⁶

Ilgus gadus (1945-1987) savu ārpolitisko interešu dēļ Rietumvalstis neizrādīja aktīvu iniciatīvu, lai mainītu prettiesiskās rīcības rezultātā radušos Baltijas valstu tautām netaisnīgo situāciju. Tāpēc vairāk nekā 40 gadus Baltijas valstu neatkarības jautājuma reāla atrisināšana nebija starptautiskās politikas un diplomātijas dienaskārtības aktuālākais jautājums. Tomēr tiesiskā ziņā Rietumu valstis nemainīgi un nepārtraukti uzturēja padomju aneksijas de iure neatzīšanas politiku. Daudzu Rietumvalstu nostāja Baltijas jautājumā atstāj cerības baltiešu tautām uz triju valstu neatkarības atjaunošanas jautājuma izvirzīšanas iespēju starptautiskajā mērogā nākotnē.⁷⁷

Situācija mainījās ASV prezidenta Dž.Ē.Kārtera administrācijas laikā (1977-1980), kad ASV un Rietumu valstis kopumā sāka pastiprināti pievērsties cilvēku tiesībām un valstu suverenitātes principiem. Sakarā ar PSRS karaspēka iebrukumu Afganistānā 1979.gada decembra beigās, kas apdraudēja arī naftas piegādes Amerikai un Eiropas valstīm, ASV valdībai radās iemesls lielāku uzmanību pievērst arī Baltijas valstīm.⁷⁸

Ar konkrētu valstu nostāju Baltijas jautājumu kontekstā (īpaši 80.gadso) un to novērtējumu trimdas laikrakstos vai iepazīties maģistra darba beidzamajā nodaļā.

⁷⁴ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 88.lpp

⁷⁵ Hiden, J., Made, V., Smith, J.D. The Baltic question during the Cold War. P.65.

⁷⁶ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 88.lpp

⁷⁷ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 146.-147.lpp

⁷⁸ Turpat, 151.lpp

2. NODAĻA

TRIMDAS LAIKRAKSTOS ATSPUGUĻOTIE STARPTAUTISKIE NOTIKUMI UN PROBLĒMAS BALTIJAS JAUTĀJUMA KONTEKSTĀ

2.1.EDSO konferences un baltiešu aktivitātes

Spilgts piemērs latviešu trimdas organizāciju – sevišķi PBLA – nacionālpolitiskajām aktivitātēm latviešu tautas interešu aizstāvēšanā un Latvijas brīvības un neatkarības idejas uzturēšanā, neļaujot šīm idejām izgaist no pasaules politiskās arēnas un cilvēku sirdsapziņas, bija darbība Eiropas Drošības un sadarbības konferencēs. Tam piekrīt arī I.Spilners: „Latviešu trimdas pašuzliktais pienākums bija visur un vienmēr nemitīgi atgādināt Latvijas nelikumīgo okupāciju un latviešu tautas apspiešanu un sistemātisko fizisko un garīgo iznīcināšanu – tā, lai šie fakti iesēstos visas civilizētās pasaules apziņā un, galvenais, lai valstsvīri, politiķi, žurnālisti un citi pasaules domas veidotāji kļūtu par mūsu sabiedrotajiem. Eiropas Drošības un Sadarbības Konference bija ļoti piemērota platforma trimdas latviešu, igauņu un lietuviešu politiskai darbībai, jo šīs konferences darbība turpinājās dažādās pakāpēs nepārtraukti. Tās rezultāti tika izvērtēti valstu vadībās, ievēlēto tautas pārstāvju namos un cilvēktiesību aizstāvju organizācijās.”⁷⁹

1980.gadā viens no svarīgiem notikumiem baltiešu trimdas organizāciju dzīvē bija gaidāmā Eiropas drošības sadarbības konference Madridē, kuru nešaubīgi Baltiešu trimdas organizācijas uzskatīja par labu platformu atgādināt par Baltijas valstu stāvokli.⁸⁰

PBLA jau mēnešiem ilgi pirms konferences uzsāka sagatavošanās darbu. Mēnesi pirms konferences atklāšanas Madridē sāka darboties PBLA informācijas birojs Jūlija Kadeļa vadībā. PBLA izraudzīja O.Pavlovski par aktivitāšu vadītāju. Uz konferenci nolēma būt vairākas delegācijas, ar dažu mēnešu atstarpēm. PBLA sagatavoja plašu dokumentu – Report on the Implementation of the Helsinki Final Act of August 1, 1975 in Soviet –Occupied Latvia (1980), (Ziņojums par 1975.gada 1.augusta Helsinku Nobeiguma akta izpildi padomju okupētajā Latvijā – 1980), kurā plaši tika apskatītas pašnoteikšanās tiesību un nolīguma akta pārkāpumi Latvijā. Vēlāk iznāca otrs memorands ar tādu pašu virsrakstu, kas apskatīja situāciju līdz 1982.gadam. Memorandus izplatīja delegācijām, Spānijas Ārlietu ministrijai, ārzemju diplomātiem un presei.⁸¹

⁷⁹ Spilners, I. Mēs uzvarējām! 13.lpp

⁸⁰ Turpat, 192.lpp

⁸¹ Celle, O. Trimdas latviešu darbs Latvijas valsts atjaunošanas procesā. Latvijas valsts atjaunošana :1986.-1993. Rīga : [Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds], 1998. 423.lpp

Šajā sakarā, laikraksts „Laiks” gana daudz runāja par trimdas organizāciju priekšdarbiem, lai konferencē sagatavotos, pieminēja praktiski katru tikšanos ar kādu no Kārtera administrācijas pārstāvjiem, tomēr reti kad laikraksts iedziļinājās kāda konkrēta notikuma analīzes veikšanā, lielākoties aprobežojoties ar kāda notikuma fakta konstatēšanu.

Tā, piemēram, jau pašā gada sākumā, respektīvi, otrajā numurā, ALA ārējā informācijas biroja aicinājumā tiek minēts: „Mūsu tuvākais mērķis ir panākt Baltijas valstu neatkarības jautājuma apspriešanu Madrides konferencē. Lai šo mērķi sasniegtu, mums priekšā ir ļoti svarīgs darbs. Vispirms rakstīsim un prasīsim ASV valdībai, lai tā, pamatojoties uz vienprātīgo ASV Kongresa lēmumu, sagatavojas Madrides konferencē aktīvi un droši iestāties par Baltijas valstu brīvību un neatkarību.. Baltijas valstu jautājumam ir jākļūst par pašu centrālo jautājumu Madrides konferencē.”⁸²

Arī laikraksts „Latvija” aktīvi sekoja Madrides konferences priekšdarbiem. Vairakkārt tika publicēti raksti, ko bija sagatavojis PBLA IB vai tā brīža PBLA valdes priekšsēdis Dr.Ilgvars Spilners.⁸³ Laikraksts „Latvija” 4.oktobra numurā jau izvirzīja konkrētus mērķus, kuri trimdiniekiem jāsasniedz Madridē: „Mūsu mērķis ir: 1.lai konferences delegācija apsūdz Padomju Savienību par Baltijas valstu okupāciju; 2.lai konferences delegācija piemin Baltijas valstu okupāciju kā Helsinku vienošanās principa pārkāpumu; 3.lai konferences dalībnieki un prese runā par Baltijas valstu okupāciju, cilvēku tiesībām un mūsu politisko neatkarības cīņu.”⁸⁴ Skaidrs, ka izvirzītie mērķi bija ļoti ideālistiski, kas vēlreiz apliecināja trimdas organizāciju lielās ilūzijas un cerības saistībā ar gaidāmo konferenci. Vēl 15.novembrī „Latvija” cerīgi pieminēja Baltijas jautājuma iespējamo izskanēšanu Madridē, šo konferenci vienlaikus novērtējot kā zināmu katalizatoru, kas saliedē trimdas pārstāvju darbību: „Visi ceļi ved uz Madridi! Tā varētu sacīt, vērojot baltiešu sakustēšanos Skandināvijā un arī citās Eiropas zemēs. Līdzīgas iezīmes nāk arī no ASV un Kanādas. Ko dos mums Madride, Eiropas Drošības un sadarbības konferences sanāksme? Baltijas valstu likteņi tur tiks pieminēti, tas ir skaidrs jau šobrīd.”⁸⁵ Bet, par spīti trimdas pārstāvju cerībām, tāpat bija skaidrs, ka Baltijas jautājums nebūt nebūs tas aktuālākais pārrunu temats Madridē.

Arī „Londonas Avīze”, kas gan kopumā Baltijas jautājumam pievērsās salīdzinoši daudz mazāk nekā pārējie apskatītie trimdas laikraksti, pieskārs Madrides konferences plānošanai un priekšdarbiem, bet arī šī informācija bija pasniegta ļoti skopi: „LNPL prezidija sēdē, ko Londonā, 12.janvārī vadīja prezidija priekšsēdis A.Abakuks, galvenie jautājumi bija Latviešu mājas darbība, priekšdarbi Madrides konferencē utt. [...] Informācijas nozares vadītājs

⁸² Tagad visiem ir jāstrādā tālāk: ALA ārējais informācijas biroja aicinājums. *Laiks*. 1980, 5.janvāris, 1.lpp

⁸³ Spilners, I. Padomju Savienība uz apsūdzēto sola Madridē. *Latvija*. 1980, 30.augusts, 1.lpp

⁸⁴ Ko grib panākt Madridē? *Latvija*. 1980, 4.oktobris, 1.lpp

⁸⁵ Visi ceļi ved uz Madridi! *Latvija*. 1980, 15.novembris, 1.lpp

J.Andrups ziņoja, ka 3.februārī Poļu kultūras centrā notiks Eiropas sakaru grupas rīkota sanāksme priekšdarbiem sakarā ar Madrides konferenci. Sanāksmē piedalās arī apspiesto tautu Parīzes grupas pārstāvji. Baltiešu interešu aizstāvēšanai Madridē lielā mērā pakalpos ASV Kongresa pieņemtā rezolūcija, kas uzdod prezidentam un ārlietu ministram gādāt, lai Madridē tiktu apspriests tautu pašnoteikšanās jautājums. St.Stephens klubā 5.februārī notiks apspiesto tautu pārstāvju satikšanās ar Eiropas Parlamenta locekļiem. Savlaicīgu priekšdarbu paveikšana sakarā ar Madrides konferenci apsveica P.Reinhardtis.⁸⁶ Kā redzams, „Londonas Avīze” nesniedza sīkākus paskaidrojumus par to, kas ir gadāms Madridē, vai arī kādi būs LNPL plāni un darbības rīcība. Iespējams, tas izskaidrojams ar to, ka arī avīzes redakcija visas cerības saistīja tomēr ar ASV nevis Lielbritānijas delegācijas darbību Madridē.

Par baltiešu aktivitātēm Lielbritānijā pirms gaidāmās konferences nekas daudz netika rakstīts, kā tas bija, piemēram, ASV, kur tika rīkotas vairākas demonstrācijas, notika tikšanās ar ASV delegācijas pārstāvjiem utt. Visnotaļ paradoksāli, ka „Londonas Avīze” par kādu demonstrāciju Londonā pirms Madrides konferences raksta vien 28.novembra numurā,⁸⁷ kad konference jau sen kā sākusies. Turklāt, netiek uzsvērta baltiešu klātesamība demonstrācijā, kā tas ir, piemēram, Ziemeļamerikā. Bet tas gan ir visnotaļ saprotams, jo attiecīgo demonstrāciju organizēja ukraiņi! Tas vēlreiz apliecina, ka Lielbritānijā dzīvojošie trimdas pārstāvji vismaz 80.gados nebija tik aktīvi kā ASV.

Raksturīga iezīme 1980.gadā ir tā, ka būtībā pavisam nelieliem rakstiņiem, ar vienkārši informatīvu raksturu, tiek doti zīmīgi virsraksti. Tā, piemēram, 26. numurā, minot, ka sācis darboties ASV etniskais birojs Vašingtonā, šai ziņai tiek dots virsraksts „Madridē jābūt arī baltiešu pārstāvjiem”, lai gan ziņas turpmākais raksturs tam nemaz neatbilst. Tiek rakstīts par to, ka Apvienotā baltiešu komiteja 19.martā Baltā namā apspriedās ar Dr.Stefanu R. Ajello, jauniecelto prezidenta speciālo asistentu etniskos jautājumos, lai pārrunātu dažādas baltiešu problēmas. Darba kārtā bija nākamā Madrides konference baltiešu diplomātisko pārstāvniecību nākotne ASV, nepieciešamība uzlabot Amerikas Balss, Brīvas Eiropas un Brīvības radio raidījumus, kara noziegumu izmeklēšanu utt.⁸⁸ Nekur netiek minēts, ko tieši tikšanās laikā ir teicis Ajello saistībā ar Madrides konferenci, vai par baltiešu pārstāvjiem tajā. Katrs mazākais izteikums saistībā ar Baltijas valstīm un gaidāmo konferenci, no kādas vairāk vai mazāk zināmas amatpersonas, vai arī katra baltiešu pārstāvju tikšanās ar Kārtera administrācijas pārstāvjiem, tiek pasniegts kā nenovērtējams panākums Baltijas jautājuma risināšanas kontekstā. Piemēram, 2.jūlijā ir publicēta ALA valdes priekšsēža vietnieka V.Klīves saņemtā atbilde uz viņa 13.maija iesniegumu prezidentam Kārteram, šim ziņojumam

⁸⁶ Priekšdarbi Madrides konferencē. *Londonas Avīze*. 1980, 25.janvāris, 1.lpp

⁸⁷ Demonstrācija Londonā pirms Madrides konferences. *Londonas Avīze*. 1980, 28.novembris, 1.lpp

⁸⁸ Madridē jābūt arī baltiešu pārstāvjiem. *Laiks*. 1980, 29.marts, 1.lpp

sniedzot svinīgu virsrakstu: „Atbilde prezidenta vārdā: Baltijas valstis nav aizmirstas”. Atbildes vēstuli parakstījis prezidenta speciālais asistents etniskos jautājumos S.Aijello. „Kā jūs zināt, ASV nekad nav atzinušas 3 Baltijas republiku – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas – pievienošanu, ko Padomju Savienība izdarīja ar varu 1940.gadā. Pateicos jums par ierosinājumu, lai prezidents izdod publisku paziņojumu, atzīmējot 40.gada dienu, kopš notika šī varmācīgā pievienošana. Valdība pašreiz gar šo jautājumu strādā. Par Baltijas jautājuma apspriešanu šogad Madrides konferencē variet būt pārliecināti, ka ASV pastāvēs uz Helsinku vienošanās nosacījumu izpildīšanas stingru pārbaudi, ieskaitot arī līguma noteikumus cilvēka tiesību jautājumos.”⁸⁹ Kārtējo reizi tika tikai publiskota informācija, bet tā netika analizēta, vai arī netika izteikts viedoklis, ko šī Aijello atbilde nozīmē.

Praktiski viens no nedaudzajiem piemēriem, kad situācija tiek parādīta reālāk, nebalstoties uz kādiem vienkāršiem izteikumiem par gaidāmo konferenci, ir 19.jūlija numurā aprakstītā Dr.M.Kampelmana, ASV ārlietu ministrijas Madrides Eiropas drošības konferences delegācijas priekšsēža vietnieka, tikšanās ar latviešiem Losandželosā, kuras laikā viņš min: „Paļaujieties vairāk paši uz sevi, esiet uzbāzīgāki, tad arī ASV valdība jūs vairāk ievēros [...] Brauciet novembrī uz Madridi. ASV delegācija jūsu ieteikumus centīsies ievērot, lai gan mūsu valdībai nav mehānisma, kas varētu piespiest Padomu Savienību pildīt solījumus un nolīgumus.”⁹⁰ Tomēr tik skaidrs situācijas novērtējums saistībā ar trimdas organizāciju darbību vai ASV iespējām gaidāmajā konferencē, laikrakstā neparādījās. Tika pieminētas tikšanās Baltajā namā, tika rakstīt par baltiešu federācijas Kanādā ieteikumiem ārlietu ministram saistībā ar to, kas prasāms Madridē⁹¹. Tāpat tiek publicētas arī valdības pārstāvju atbildes. Piemēram, 6.septembrī tiek rakstīts: „Kanādas delegācija priekšā stāvošajā Madrides konferencē iestāsies par Helsinku konferences deklarācijas principu pilnīgu iedzīvošanu ieskaitot principu par tautu pašnoteikšanās tiesību ievērošanu un valstu robežu grozīšanu, ja tā notiek saskaņā ar starptautiskiem likumiem un vienošanās ceļā – teikts Kanādas ārlietu ministra Makgigena atbildē uz Daugavas Vanagu Kanādas valdes svētuli, norādot uz 40 gadu ilgo padomju okupāciju Latvijā un pārējās Baltijas valstīs.”⁹² Sagatavošanās posmam, jo īpaši ASV delegācijas priekšdarbiem, sekoja arī laikraksts „Latvija Amerikā”. Raksturojot ASV ārlietu ministriju un tās pārstāvjus gaidāmajā Madrides konferences delegācijā, tiek prognozēts, ka visas cerības jāsaista ar Kampelmani, kurš tad arī būs galvenais ASV spēlētājs Madridē: „...Kampelmanis skaitās delegācijas vadītāja biedrs, kopā ar kādreizējo tieslietu ministru G.Bellu. Šķiet, ka nav nekāds noslēpums, ka Grifins Bells, prezidenta Kārtera paziņa

⁸⁹ Atbilde prezidenta vārdā: Baltijas valstis nav aizmirstas. *Laiks*. 1980, 2.jūlijs, 1.lpp

⁹⁰ Esiet uzbāzīgāki, tad valdība jūs vairāk ievēros: Dr.M.Kampelmans satiekas ar latviešiem Losandželosā. *Laiks*. 1980, 19.jūlijs, 1.lpp

⁹¹ Kas prasāms Madridē: baltiešu federācijas Kanādā ieteikumi ārlietu ministram. *Laiks*. 1980, 13.augusts, 1.lpp

⁹² Kanādas viedoklis Madrides konferencei. *Laiks*. 1980, 6.septembris, 2.lpp

no Džordžijas pavalsts, ASV delegācijā būs dekorācija, īstais politiskais vadītājs būs Kampelmans. Tā nu viņa ceļojums pa ASV un tikšanās ar „etniskiem pārstāvjiem” galvenokārt veltīts vērojumiem un analīzei: cik enerģiskas būs šīs organizācijas, cik spēcīga ir to politiskā aizmugure Kongresā un, svarīgākais, cik daudz ārlietu ministrijai apspiesto tautu politiskie manevri jāņem vērā?”⁹³

Savdabīga nianse ir tā, ka tad, kad Madrides konference sākās, par to laikraksts „Laiks” uzrakstīja 5.lappusē, vien konstatējot konferences sākšanās faktu, bet neminot neko par gaidāmo darbību. Par trimdas organizāciju darbību Madridē informācija arī netika sniegta ļoti plaši, tika rakstīts: „PBLA apvienības Informācijas birojs, kas Eiropas drošības konferences laikā tagad darbojas Madridē, 22.septembrī, Madrides internacionālā preses kluba telpās rīkoja pirmo preses konferenci ārzemju žurnālistiem. Konferenci vadīja J.Kadelis. Tā notika angļu un spāņu valodās. Ievadā īsumā raksturoja baltiešu stāvokli padomju okupācijā, sveštautiešu iepludināšanu Latvijā, vārda un runas brīvības apspiešanu utt. Speciālais temats bija brīvās pasaules radio raidījumu traucēšana Padomju Savienībā, kas ir nepārprotams Helsinku vienošanās pārkāpums.”⁹⁴ Par Rietumu reakciju uz šādu preses konferenci „Laiks” spriež tikai atsaucoties pēc atsauksmēm presē. „El Alkazar” nākošā dienā sniedza plašu aprakstu par preses konferenci un publicēja Rietumu raidījumu padomju traucētāju attēlus no Rīgas. Preses konference uzskatāma par izdevušos, jo arī pēc tās birojā ierodas ārzemju žurnālisti pēc sīkākas informācijas, citi ziņas pieprasa telefoniski.”⁹⁵

PBLA darbība Madridē izvērsās divās jomās – pirmkārt, pievēršot pasaules preses un sabiedrības uzmanību Baltijas valstu okupācijai un neatkarības atgūšanas centieniem un, otrkārt, darbojoties diplomātiskā laukā ar EDSO valstu delegācijām – gan oficiālās vizītēs, gan personiskos kontaktos. Pēdējos galvenokārt veica PBLA pārstāvji Dr.I.Spilners un Dr.O.Pavlovskis (ASV), Dr.L.Lukss (Kanāda), I.Freimanis (Zviedrija), J.Kadelis (Vācija), A.Abakuks (Lielbritānija), A.Vītols (Venecuēla) un M.Graudiņš (Amerikas Latviešu Jaunatnes apvienība) kopā ar igauņu un lietuviešu organizāciju pārstāvjiem.⁹⁶

Nešaubīgi, Madridē darbojās liels skaits baltiešu, ne tikai PBLA pārstāvji. Arī PBA delegācija konferences dalībniekiem iesniedza memorandu, iztīrājot stāvokli okupētajā Latvijā, un konferences laikā apmeklēja 18valstu delegācijas: Vācijas Federatīvās Republikas, Spānijas, Vatikāna, Lihtenšteinas, Luksemburgas, ASV, Beļģijas, Grieķijas, Norvēģijas, Dānijas, Zviedrijas, Kanādas, Lielbritānijas, Nīderlandes, Portugāles, Francijas, Itālijas un Austrijas pārstāvjus. Somijas pārstāvniecība vizīti atteica. Visām valstu pārstāvniecībām PBA

⁹³ Madrides konference un baltiešu politika. *Latvija Amerikā*. 1980, 20.septembris, 2.lpp

⁹⁴ Pirmā PBLA preses konference Madridē: krievi pagaidām neprotestēja. *Laiks*. 1980, 1.oktobris, 1.lpp

⁹⁵ Tiesā 45 memoranda parakstītājus: baltiešu protests Madridē. *Laiks*. 1980, 11.oktobris, 1.lpp

⁹⁶ Celle, O. Trimdas latviešu darbs Latvijas valsts atjaunošanas procesā. Latvijas valsts atjaunošana.. 423.-424.lpp

delegācija uzdeva jautājumu: „Ja kādas valsts delegācija izvirzītu konferencē Baltijas valstu neatkarības jautājumu, vai jūsu delegācija to atbalstītu?”⁹⁷ Atbildes bija gana dažādas, kas tomēr liecināja, ka katrai Rietumvalstij ir tomēr sava pieeja Baltijas jautājumā. Spānijas delegāts dons Horhe Fuentess atbildēja: „Jautājums ir simpātisks un apsverams.” Britu delegācija uz šo pašu jautājumu atbildēja, ka tādā gadījumā delegācijai jāsazinās ar valdību un britu valdības nostāja Baltijas jautājumā nav grozījusies. Nīderlandes delegāts Hāzevinkels uz šo standartjautājumu atbildēja: „Laikā, kad Padomju Savienība okupēja Baltijas valstis, Nīderlande nebija diplomātiskās attiecībās, tādēļ Nīderlandes delegācijai šajā jautājumā nav jāņem viedoklis. Nīderlande atbalstīs visu tautu neatkarības tiesības.”⁹⁸

Konferences laikā bija vairākas nozīmīgas baltiešu īstenotas akcija. Spilgtāko no tām, kura sevišķi tika novērtēta arī trimdas laikrakstos, īstenoja mācītājs Māris Ķirsons, kurš 11.novembrī pulksten 10.00, stāvot uz PSRS karoga, ļāva savām asinīm līt uz sirpja un āmura, protestējot pret PSRS okupāciju Baltijā. Viņu un vēl trīs jauniešus (par fotografēšanu) tūlīt arestēja, bet atlaida pēc 24 stundām. Pulksten 10.30 virs futbola stadiona Madridē pacēlās 40 metru garš plakāts ar uzrakstu „Brīvību Latvijai!”, ko uzvilka trīs jaunieši no Rietumvācijas. Pulksten 14.00 baltieši piedalījās demonstrācijā Porto del Moro laukumā Madridē, nesot karogus un plakātus ar prasību pēc brīvības Baltijas valstīm. Visas šīs aktivitātes piesaistīja plašu preses uzmanību visā pasaulē.⁹⁹

Kā svarīgāko no Madrides konferences pirmajā posmā teiktā varētu atzīmēt ASV delegācijas vadītāja vietnieka Vorena Zimmermaņa (Warren Zimmerman) runu. 15.decembrī Vorens Zimmermanis EDSO konferencē savā runā deklarēja, ka ASV neatzīst Baltijas valstu nelegālo inkorporāciju PSRS, kas ir pretrunā ar starptautiskie likumiem. Viņa runa vēlāk izsaukusi stingru vārdu pārmaiņu ar Padomju Savienības delegācijas vadītāju Juriju Ribakovu.¹⁰⁰ Arī „Laiks” Zimmermaņa runu uzsvēra, ka vienu no nozīmīgākajiem panākumiem Baltijas jautājuma attīstībā konferences laikā. Gada pirmspēdējā numurā tika publicēta ASV V.Zimmermaņa runa Madrides konferencē, kurā viņš uzsvēris, ka nebūtu taisnīgi paiet garām abu ASV politisko partiju un ASV ārpolitikas principiem, pie kādiem Savienotās Valstis turējušās jau 40 gadus, nepieminot šajā sakarībā kādu īpašu gadījumu. Savienotas Valstis neatzīstot nelikumīgo, ar ieroču palīdzību panāktu Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā.¹⁰¹ Tiesa, jau nākamā gada 18.februāra

⁹⁷ Tērauda, A. Amerikas latviešu devums Latvijas brīvības centieniem (1951 -1991). Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālavš Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011. 107.lpp

⁹⁸ Spilners, I. Mēs uzvarējam! 188.lpp

⁹⁹ Turpat, 183.lpp

¹⁰⁰ Tērauda, A. Amerikas latviešu devums Latvijas brīvības centieniem (1951 -1991). 108.lpp

¹⁰¹ Madridē būtu vieta 38 valstīm: ASV vārdu izmaiņa Baltijas valstu jautājumā. *Laiks*. 1980, 27.decembris, 1.lpp

numurā „Laiks” uzsvēra, ka šai runai nav sekojusi citu Rietumvalstu tamlīdzīga reakcija, sevišķi uzsverot Kanādas delegācijas kūtrumu: „Baltiešu, ukraiņu, poļu u.c. grupu pārstāvjiem Toronto tiekoties ar Kanādas Madrides delegācijas locekli un parlamenta Madrides komisijas apakškomisijas vadītāju Kaču (Charles L.Caccia), Toronto Devenportas iecirkņa deputātu, noskaidrojies, ka pēc ASV delegācijas vadītāja vietnieka Zimmermaņa 15.decembra runas Madrides konferencē cerētā Kanādas delegācijas pozitīva reakcija izpalikusi.”¹⁰²

Skaidrs, ka baltiešu aktivitātes konferences pirmajā posmā tika novērtētas pozitīvi, par virkni demonstrāciju un PBLA pārstāvju darbību tika rakstīts visos trimdas laikrakstos, „Laikā”, pat vairakkārt. Tomēr kopējais novērtējums nebūt nebija tik pozitīvs un pārlicinošs. 1981.gada 3.janvāra numurā „Laiks” sniedza P.Vasariņa konferences pirmā posma novērtējumu, vairāk skatoties uz Kanādas pārstāvju darbību: „Pēc P.Vasariņa domām, sarunas rādījušas, ka atmosfēra konferencē mūsu lietai diezgan nelabvēlīga. Kamēr ASV, Anglija un zināmā mērā arī Kanāda vēlas spiest Padomju Savienību uz Helsinku nolīguma ievērošanu, Eiropas valstis vairās Maskavu „apkaitināt”, tādēļ nevēlas runāt par cilvēku tiesību vai Afganistānas jautājumiem un arī Kanādas vēstnieka atklāšanas runu konferencē uzņēmušas ar „ledainu klusumu”. Lai noturētu Eiropas valstis NATO aliansē, arī Kanādas delegāti savā stājā bijuši samērā piesardzīgi.”¹⁰³ Savukārt Jānis Dimants laikrakstā „Laiks” kā būtisku trūkumu minēja to, ka Madridē varēja stipri izjust latviešu disidentu trūkumu.¹⁰⁴

Kā jau tas bija ierasts attiecīgos gadījumos, arī Madrides konference darbojās ar pārtraukumiem. Pēc vasaras pārtraukuma Madrides konference atsāka darbību 1981.gada 27.oktobrī, gandrīz gadu pēc tās oficiālā sākuma. Tomēr noskaņojums, salīdzinājumā ar to, kāš bija pirms gada, bija krietni mainījies. Tobrīd nebija redzams, ka Rietumi un Austrumi būtu pavirzījušies tuvāk.

PBLA IB bija sagatavojis jaunu dokumentāciju par pēdējā laikā ieslodzītiem latviešiem, ģimeņu apspiešanas problēmām un citiem pārkāpumiem okupētajā Latvijā, sevišķu vērību veltījot tautu pašnoteikšanās principa neievērošanai. PBLA IB vadītājs Jūlijs Kadelis Madridē tikās ar Rietumu valstu, kā arī neitrālo valstu delegācijām un, nododot jauno dokumentāciju, uzsvēra PBLA ieteikumu, ka ar Padomju Savienību nav slēdzami kādi jauni līgumi, ne arī pieņemami kādi miglaini formulējumi sesijas beigu dokumenta tekstā, kamēr Padomju Savienība brutāli pārkāpj jau pastāvošos nolīgumus.

Šajā konferences posmā trimdas laikrakstos parādījās divas iezīmes: tika uzsvērtā saspīlētā gaisotne konferencē, kā arī Zviedrijas delegācijas runa: „Saspīlējums konferencē ir

¹⁰² Kanādas reakcija izpalikusi. *Laiks*. 1981, 18.februāris, 1.lpp

¹⁰³ Svarīgas ir arī klusās sarunas. Ko stāstīja Kanādas latviešu desmitais „madridietis” P.Vasariņš. *Laiks*. 1981, 3.janvāris, 2.lpp

¹⁰⁴ Dimants, J. Veiktais un nepaveiktais Madridē. *Laiks*. 1981, 31.janvāris, 4.lpp

ļoti manāms, jo par to jau jaunās sesijas pašā pirmajā plenārsēdē rūpējās padomju delegācijas vadītājs Iljičevs, kas Rietumu valstu konstatējumus par cilvēka tiesību pārkāpumiem Padomju Savienībā apzīmēja par lētu propagandu. [...] Konferences turpinājumā novembra pirmajā nedēļā Zviedrijas delegācijas vadītājs Rape savā runā teica, ka vārds „detante” zaudē savu nozīmi, ja Padomju Savienība un Austrumeiropas valstis liedzas ievērot cilvēka tiesības, uzsverot, ka atsevišķu cilvēku un grupu vajāšana nozīmē Helsinku vienošanās pārkāpumus. Rape īpaši pieminēja zviedru diplomāta Raula Vallenberga likteni padomju soda nometnē un teica, ka varētu vēl nosaukt virkni citu vajātu personu vārdus, ieskaitot Baltijas valstu iedzīvotājus. Viņš uzsvēra, ka Baltijas valstīs tieši Madrides konferences laikā sāktas jaunas vajāšanas. Jāpiezīmē, ka zviedru delegācijas vadītāja runa ir pirmais gadījums, kur Zviedrija tik augstas konferences līmenī piemin padomju varas pārkāpumus Baltijas valstīs.”¹⁰⁵

1982.gada 3.martā ASV delegācijas vadītājs Maksis Kampelmanis Madrides konferencē teica runu, kas bija veltīta tieši Baltijas valstīm, atbildot padomju delegācijas runai par imperiālismu: „Baltijas valstis – Latvija, Igaunija un Lietuva – saprot, kas ir imperiālisms un brīvības zaudēšana, kura seko. No 1918.līdz 1940.gadam Baltijas republikas bija pasaules brīvo nāciju saimes izcilas locekles, 1940.gadā saskaņā ar iepriekš noslēgto Molotova – Ribentropa paktu šīs nācijas tika varmācīgi pievienotas Padomju Savienībai. ASV nosodīja šo aneksiju, un mēs joprojām apstiprinām savu nostāju pret šo aneksiju. Mēs neatzīstam Baltijas valstu varmācīgo inkorporāciju Padomju Savienībā. Tas ir vismazākais, ko mēs varam darīt, lai apstiprinātu mūsu uzticību brīvības un pašnoteikšanās principiem.”¹⁰⁶ „Austrālijas Latvietis” to nodēvēja par vienu no visskarbākajiem uzbrukumiem, kādu ASV jebkad vērsusi pret padomju ekspansiju.¹⁰⁷ P.Varess un O.Osipova uzskata, ka ar šo Kampelmana runu ASV beidzot „tiešā tekstā” aicināja Padomju Savienību Baltijas valstīm atdot neatkarību.¹⁰⁸

Ja pēc pirmā konferences pārtraukumu bija jūtams vēl kāds saspīlējums, tad aizvien vairāk tuvojoties konferences noslēgumam, trimdas laikraksti ne tikai mazāk rakstīja par notiekošo Madridē, bet arī izteica savas šaubas konferences nākotnei. Pēc kārtējā pārtraukuma, Madrides konference atsākās 1982.gada 9.novembrī. Tā, piemēram, laikraksts „Latvija” raksta: „No ASV avotiem nāk ziņas, ka sanāksme būs uz samērā zema līmeņa, t.i. piedalīsies tikai tehnokrāti un zemāka ranga diplomāti. Darba kārtībā būšot tikai līdz šim nepabeigtie un neizlemtie jautājumi. Valda šaubas, ka kaut cik nozīmīgs gala dokuments

¹⁰⁵ Jauns saspīlējums. Jaunas dokumentācijas. Jaunas demonstrācijas. Baltiešu aktivitāte Eiropas drošības konferences Madrides sesijas turpinājumā. *Austrālijas Latvietis*. 1981, 27.novembris, 1.-2.lpp

¹⁰⁶ Spilners, I. Mēs uzvarējam! 195.lpp

¹⁰⁷ Vēstnieks Kampelmanis citē Ļeņinu. *Austrālijas Latvietis*. 1982, 26.marts, 1.lpp

¹⁰⁸ Варес, П., Осипова, О. Похищение Европы, или, Балтийский вопрос в международных отношениях XX века. С.279.

vispār tiks parakstīts. Sakarā ar sanāksmes „zemo līmeni”, PBLA neplāno plašu akciju Madridē.”¹⁰⁹

1983.gada 15.jūlijā Maksis Kampelmanis dod savu EDSO konferences Madridē vērtējumu: „Pēc trīs gadu ilgām sarunām mēs esam tuvu vienošanās dokumentam.”¹¹⁰

Kopumā, runājot par Madrides konferenci, laikraksti sniedza vairāk vai mazāk informatīva rakstura ziņas, kopumā arī pašu baltiešu trimdas organizāciju darbību uzskatot kā veiksmīgu, uzsverot tieši trimdas organizāciju savstarpējo ciešo sadarbību, īpaši jau konference pašā pirmajā posmā. Būtībā jau 1981.gada pašā sākumā parādās tendence par Madrides konferenci rakstīt arvien mazāk un mazāk. Tam gan izskaidrojumu var rast tajā, ka lielāka uzmanība tika pievērsta citiem notikumiem. To arī apliecina laikraksts „Latvija”: „Par Eiropas drošības un sadarbības sanāksmi Madridē pēdējā laikā laikrakstos liels klusums. Aizēno Polijas notikumi. Toties mēs paši par Madrides sanāksmēm runājam un rakstam atliku likām. Dažkārt, šķiet, arī savus veikumus pārspīlējam.”¹¹¹

„Austrālijas Latvietis” pārsvarā, rakstot par Madrides konferenci, laikrakstā ievietoja PBLA pārstāvju rakstus par Madridē notiekošo. Arī kopējie konferences novērtējumi nav no konkrētās avīzes redakcijas, bet gan tas, ko ir iesūtījis kāds no PBLA. Piemēram, par Madrides pirmo posmu ir laikrakstā ievietots PBLA valdes priekšsēža vietnieka Dr.Oļģerta Pavlovskā vērtējums par sasniegto: „Madrides konferences akciju esam daļēji nobeiguši. Šis darbs, kas bija veltīts mūsu tautai, ir vijies ar panākumiem un vedis soli tuvāk brīvai un neatkarīgai Latvijai.[...] Konferences apstākļos Baltijas valstis tika vairākkārt pieminētas. Ir panākts, ka Baltijas valstis neuzskata par kādu senvēsturisku politisku problēmu, bet gan kā šīs dienas aktualitāti pasaules reālpolitikā. Šie panākumi ir latviešu darba nopelns...”¹¹²

Tādēļ kādu īpašu tieši Austrālijas trimdas pārstāvju viedokli šajā jautājumā grūti iegūt. Tas gan arī saprotams, jo Austrālija bija gana tālu no notiekošā Eiropā, turklāt, laikraksts „Austrālijas Latvietis” vispār kopumā vairāk orientējās uz notiekošo Austrālijā.

I.Spilners uzskata, ka pilnīgi iespējams, ka pats nozīmīgākais EDSO Madrides konferences lēmums bija, ka jāriko ekspertu starpkonferences, kur katrā apskatītu vienu no svarīgākajiem jautājumiem, piemēram, drošību, cilvēktiesības, kultūru un ģimeņu apvienošanu.¹¹³

Pēc Madrides sanāksmes Baltijas jautājums izskanēja arī līdzīgās konferencēs Stokholmā, Otavā, Budapeštā un Vīnē. Ar ASV atbalstu Budapeštas konferencē 1985.gada

¹⁰⁹ Eiropas Drošības un sadarbības konference. *Latvija*. 1982, 1.novembris, 1.lpp

¹¹⁰ Spilners, I. Mēs uzvarējam! 196.lpp

¹¹¹ Ignats, U. Vēl par pasākumiem Madridē. *Latvija*. 1981. 5.janvāris, 1.lpp

¹¹² Solis tuvāk neatkarīgai Latvijai. Madrides akcijas vadītāja, PBLA valdes priekšsēža vietnieka Dr.Oļģerta Pavlovskā vērtējums par sasniegto. *Austrālijas Latvietis*. 1981, 20.februāris, 2.lpp

¹¹³ Spilners, I. Mēs uzvarējam!217.lpp

oktobrī PBLA pārstāvjiem Oļģertam Pavlovskim un Gunāram Meierovicam izdevās tikt ar 14 valstu delegācijām un izskaidrot tām Baltijas jautājuma būtību. Viens no nozīmīgākajiem ieguvumiem bija VFR delegāta Ekerda Eikhofa deklarācija, ka Vācija jūtas līdzatbildīga par Baltijas valstu pašreizējo likteni. Pozitīvu reakciju izsauca tikšanās ar Francijas, Itālijas, Lielbritānijas, Spānijas, Īrijas, Beļģijas, Nīderlandes un citu valstu delegācijām.¹¹⁴

1986.gada sākumā trimdas laikrakstos parādījās ziņa, ka PBLA kā savu 1986.gada galveno nacionālpolitisko akciju ir izraudzījusi aktīvu piedalīšanos trešā Helsinku nolīguma izvērtēšanas konferencē Vīnē. „Latvija” akcentēja, ka plānotā PBLA darbība Vīnē norisināsies divās plāksnēs – sadarbībā ar Pasaulē baltiešu apvienību un attiecīgo zemju organizāciju pārstāvjiem tik apmeklētas un informētas konferences dalībnieču valstu delegācijas, lai tās informētu par apstākļiem okupētās Baltijas valstīs. Darbība otrā plāksnē norisināsies ārpus konferences telpām, t.i. notiks preses konferences, demonstrācijas u.c. akcijas.¹¹⁵

Vīnes EDSO konference sākās 1986.gada 4.novembrī. Tā bija pēdējā, kur PBLA izvērta plašākas akcijas. Priekšdarbus vadīja Dr.O.Pavlovskis, bet pēc tam, kad ASV EDSO komiteja vasaras vidū viņu izraudzīja par vienu no ASV delegātiem, vadību pārņēma PBLA valdes priekšsēža vietnieks L.Lukss. Vīnē darbojās ne tikvien PBLA, bet arī PBA Informācijas birojs.¹¹⁶

Baltiešu darbība, lai palīdzētu EDSO konferencē sasniegt tās nospraustos mērķus, sākās 3.novembrī ar PBA preses konferenci, kuru apmeklēja kā Rietumu, tā padomju preses pārstāvji. ASV delegācijas vadītājs Vorrens Zimmermanis, kas bija atnācis uz preses konferenci paklausīties, tika aicināts izteikties. Viņš norādīja, ka ASV dara visu iespējamo, lai šajā situācijā uzlabotu cilvēktiesības un pamattiesības okupētajās Baltijas valstīs.¹¹⁷

O.Pavlovskim kā ASV delegācijas loceklim bija iespēja iepazīstināt ASV delegācijas locekļus ar baltiešu prasībām jau pirms konferences. Konferences delegātu uzrunās līdz ar to baltiešu liktenis tika lietots kā piemērs par pašreizējiem konfliktiem Padomju Savienībā. Piemēram, 24.novembra plenārsēdē ASV vēstnieks Froviks teica: „...Pašreizējais stāvoklis Afganistānā ir turpinājums padomju imperiālismam Austrumeiropā. Tas iesākās ar varmācīgo Lietuvas, Latvijas un Igaunijas iekļaušanu Padomju Savienībā 1940.gadā. Kopš tā laika padomju vara ir uzspiesta šīm nelaimīgām tautām un tām nav bijušas nekādas iespējas brīvi vēlēties. [...] mēs atkārtoti apstiprinājam ASV nostāju, kas neatzīst Baltijas valstu nelegālo inkorporāciju Padomju Savienībā. Helsinku vienošanās 8.pants ir pārkāpts ne tikai ar militāru

¹¹⁴ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 97.lpp

¹¹⁵ O.P. Helsinku nolīguma izvērtēšana konference Vīnē. *Latvija*. 1986, 10.februāris, 1.lpp

¹¹⁶ Celle, O. Trimdas latviešu darbs Latvijas valsts atjaunošanas procesā. Latvijas valsts atjaunošana. 426.lpp

¹¹⁷ Spilners, I. Mēs uzvarējam! 231.lpp

varu, bet arī ar cietuma atslēgām. Tiem, kas Ukrainā, Lietuvā, Latvijā un Igaunijā miera ceļā atbalsta pašnoteikšanās tiesības – kādas ir paredzētas gan Padomu Savienības satversmē, gan arī Helsinku noslēguma dokumentā - ,draud smagi cietuma sodi.”¹¹⁸

Sniedzot Vīnes konferences pirmā posma apskatu, „Laiks” uzsvēra tieši O.Pavlovska darbību, atkārtoti pārrunājot tā brīža apstākļus Baltijas valstīs ar pārējiem konferences delegātiem: „Šīs neatlaidīgās darbības, kā arī plašo baltiešu demonstrāciju rezultātā, Baltijas valstis ir Vīnes konferencē vairakkārt pieminētas, un baltiešu liktenis lietots kā piemērs runās par pašreizējiem konfliktiem Padomju Savienībā. [...] Šeit minētie ASV delegātu komentāri par Baltijas valstīm ir skāruši cilvēka tiesību, tautu pašnoteikšanās un citus latviešiem svarīgus jautājumus. Notikumi Afganistānā un pašreizējie konflikti citur ir devuši delegātiem iemeslu biežāk konferencē pacelt Baltijas valstu jautājumu. [...] ļoti svarīgi bija tas, ka ASV delegācijā piedalījās latvietis – Dr.Oļģerts Pavlovskis.”¹¹⁹

2.2. Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas un Eiropas Parlamenta rezolūcijas

1980.gadā apritēja 40 gadi kopš Baltijas valstu okupācijas. Likumsakarīgi, arī Baltijas jautājumam tika pievērsta lielāka uzmanība. Saistībā ar šo notikumu, Baltijas valstu liktenis atbalsojās arī Eiropas Parlamentā. Strasbūrā 16.un 18.jūnijā Eiropas Parlamenta britu deputātu grupa iesniedza interpelāciju par Baltijas valstu tā brīža stāvokli pēc 40 okupācijas gadiem. Parlamenta prezidijs nodeva šo iesniegumu parlamenta komisijas apspriešanai. Gan laikraksts „Londonas Avīze”¹²⁰, gan „Latvija Amerikā” publicēja praktiski identiskus Baltijas valstu okupācijas 40 gadiem veltītās sanāksmes aprakstu, kuru bija rīkojusi Eiropas sakaru grupa 2.jūlijā DVF namā Londonā, un kurā piedalījās trīs Eiropas Parlamenta deputāti.

Sanāksmes prezidijā bija Eiropas Parlamenta deputāti lords Betels, baronese Ellisa un Alans Tirells. Laikrakstos tika spilgti akcentēti deputātu spilgtākie un „sulīgākie” izteicieni, sevišķi tie, kas apzīmēja Padomju Savienības prettiesisko rīcību vai izteica cerību par Baltijas tautām pozitīvāku nākotnes redzējumu. Baronese Ellisa atzina, ka Rietumi ir padevušies Maskavas smadzeņu mazgāšanai un ir vairakkārt pārdevuši Austrumeiropu. Cilvēka tiesību hartā, ko Padomju Savienība parakstījusi, krievi ir pārkāpuši katru punktu un padarījuši šo dokumentu par nenozīmīgu papīra gabalu. Runātāja apzīmēja par apkaunojošo parādību britu sportistu došanos uz olimpiādi Maskavā un pat uz okupētās Igaunijas galvaspilsētu Tallinu. Pret visiem šiem piekāpības soļiem varmācības priekšā Eiropas Parlaments uzskata par pienākumu protestēt. Lords Betels apzīmēja Baltijas valstu okupāciju par it sevišķi atbaidīgu

¹¹⁸ Baltijas jautājums Vīnē. *Laiks*. 1986, 29.novembris, 1.lpp

¹¹⁹ Baltijas valstu jautājums Vīnes konferencē. *Laiks*. 1987, 11.februāris, 1.lpp

¹²⁰ Brīvas Baltijas valstis Eiropas interesēs. *Londonas Avīze*. 1980, 18.jūlijs, 1.lpp

tāpēc, ka tā panākta Maskavai sadarbojoties ar hitleriešiem. „Kaut pagājuši jau 40 gadi, Padomju Savienība nav vēl no šīs sadarbības augļiem atteikusies, un agresija pret Baltijas valstīm turpinās. Dažs var teikt, ka viss tas noticis sen, un ka Baltijas valstu lieta ir zaudēta. Taču nav nekādu šaubu, ka vienu dienu šīs valstis būs atkal brīvas un neatkarīgas. Šīs dienas paātrināšanai mums visiem nemilitāriem līdzekļiem jācīnās par šo valstu brīvību. Ir nepieciešami raidījumi baltiešu valodās, un aiz Baltijas valstu neatkarības prasības ir jāorganizē visas Eiropas sabiedriskā doma.” Deputāts Alans Tirells uzsvēra, ka Eiropas interesēs ir aizstāvēt Baltijas valstu neatkarības centienus. „Ja eiropieši necīnīsies par baltiešu brīvību, tad arī viņu pašu brīvība kādā dienā var tikt laupīta. Eiropas Parlamenta stāv par pašnoteikšanās tiesībām katrai tautai un par iespējam demokrātiskā ceļā izvēlēties savu valdību. Šim parlamentam Eiropas nākotnes veidošanā būs sava nenoliedzama nozīme.”¹²¹

1972.gadā Stokholmā bija nodibināts PBLA Informācijas Birojs. Politiski nozīmīga bija Informācijas biroja darbība tieši Eiropas Parlamentā un Eiropas Padomē, Strasbūrā. Eiropas politikajām aprindām regulāri tika atgādināts, ka bez Baltijas valstu jautājuma atrisināšanas nebūs panākama stabilitāte Austrumeiropā. Šai ziņā apsveicama bija sadarbības uzsākšana ar fon Hābsburgu, Austrijas troņmantnieku un Paneiropas kustības iedvesmotāju. Tieši šāda veida sadarbības veidošanai bija ļoti nepieciešama vispārējā informācijas vākšana un klasificēšana. Bez tās birojs nekādi nebūtu varējis ieinteresēt nākošos baltiešu atbalstītājus un sabiedrotos starptautiskās institūcijās.¹²²

Parlamenta deputāts O.fon Hābsburgs 1982.gadā iesniedza Parlamentā ziņojumu, kurā aicināja apspriest Baltijas valstu neatkarības jautājumu ANO speciālajā Dekolonizācijas komitejā. Ar šī ziņojuma saturu īsumā iepazīstina arī „Londonas Avīze”, tiesa, atsaucoties uz Francijas ziņu aģentūru AFP: „Eiropas parlaments politiskā komisija Briselē aicinājusi Apvienoto nāciju Dekolonizācijas komiteju apskatīt jautājumu par padomju varas okupētajām Baltijas valstīm Igauniju, Latviju un Lietuvu. Šo aicinājumu komitejai nodevis Rietumvācijas kristīgo demokrātu deputāts Eiropas Parlamentā Oto von Hābsburgs, kas aprādījis, ka priekšlikumam ir drošas izredzas tikt pieņemtam Eiropas Parlamenta nākamajā sesijā. Aicinājums apzīmē Padomju Savienību par „pēdējo koloniālo varu” un raksturo apstākļus Baltijas valstīs kā tipiskus kolonizētām zemēm.”¹²³

Eiropas Parlaments 1983.gada 13.janvārī rezolūcijā Baltijas valstu jautājumā atsaucās uz vairākiem svarīgiem juridiskiem aktiem un vēsturiskiem faktiem, kas parādīja Baltijas valstu agrāko un tagadējo stāvokli: kopš triju valstu nodibināšanās līdz deklarācijas pieņemšanas

¹²¹ Baltijas valstis un Eiropa. *Latvija Amerikā*. 1980, 2.augusts, 2.lpp

¹²² Pasaules brīvo latviešu apvienība. Pasaules brīvo latviešu apvienības darbības apskats, 1956-2001. 77.lpp

¹²³ Baltijas jautājums Eiropas Parlamentā. *Londonas Avīze*. 1982, 15.oktobris, 1.lpp

dienai. Konkrēti rezolūcija atsaucās uz šādiem faktiem: 1) 45 igauņu, latviešu un lietuviešu kopīgo deklarāciju (1979.gada aprīlī), kurā ANO tika aicināta atzīt Baltijas valstu tiesības uz pašnoteikšanos un neatkarību un pieprasīja referendumu šajā jautājumā; 2) 1920.gadā noslēgtajiem Baltijas valstu un Padomju Krievijas miera līgumiem, kas noteica Baltijas valstu teritorijas neaizskaramību; 3) 1975.gada EDSA (Helsinkos) Nobeiguma akta 8.pantu par tautu tiesībām uz pašnoteikšanos un to tiesībām brīvas gribas apstākļos noteikt savu iekšējo un ārējo politisko statusu; 4) faktu, ka 1940.gadā notika Padomju Savienības īstenotā Baltijas valstu okupācija saskaņā ar Molotova – Ribentropa paktu un ka šī okupācija joprojām turpinās; 5) to, ka padomju aneksiju Baltijas valstīs joprojām neatzīst lielākā daļa Eiropas valstu: ASV, Kanāda, Apvienotā Karaliste, Austrālija un Vatikāns „joprojām pieturas pie Baltijas valstu koncepcijas”; 6) igauņu, latviešu un lietuviešu ilgo bruņoto pretošanos un cīņu par savu brīvību; 7) to, ka simtiem tūkstošu Baltijas valstu iedzīvotāju padomju iestādes kopš 1940.gada deportējušas uz nometnēm Sibīrijā; 8) Eiropas Parlamenta komiteju ziņojumiem.¹²⁴ O.fon Hābsburgs uzsvēra, ka, lai gan Eiropas Parlaments nevar mainīt situāciju, tas var mobilizēt sabiedrības viedokli par Baltijas neatkarību.¹²⁵

Eiropas Parlaments: 1)aicināja ārlietu ministru apspriedi censties izveidot kopēju labvēlīgu nostāju pret 1979.gadā ANO iesniegto deklarāciju; 2) ieteica ministriem iesniegt Baltijas valstu jautājumu ANO Dekolonizācijas apakškomitejā; 3) uzskatīja, ka Baltijas tautu stāvoklis jāizskata starptautiskās konferencēs, kurās izvērtēs Helsinku Nobeiguma akta izpildi; 4) izteica cerību, ka ārlietu ministru konference darīs visu, lai sasniegtu Baltijas valstu tautu centienu īstenošanos jautājumā par viņu valdību formu; 5) ieteica ārlietu ministru konferences prezidentam nosūtīt šo rezolūciju Eiropas Apvienības dalībvalstu ārlietu ministriem un valdībām.¹²⁶

Šis, baltiešiem tik svarīgais notikums tika aprakstīts visos lielākajos trimdas laikrakstos. Visoperatīvāk to darīja VFR iznākošais laikraksts „Latvija”, kas šim notikumam pievērsās jau 17.janvārī, un turpināja par to rakstīt arī nākamajos numuros. Ārpus Eiropas iznākošajos laikrakstos šī ziņa parādījās krietni vēlāk. Gan „Laiks”, gan „Latvija Amerikā” šo ziņu publicēja savos 5.februāra numuros, „Austrālijas Latvietis” vien 11.februārī.

J.Kadelis Laikrakstā „Latvija Amerikā” uzsvēra Hābsburga ziņojumu, iesākot politiskās komisijas plēnumu un tam sekojošo Eiropas sociālistu frakcijas runātāja Zēlera frakcijas vārdā nolasīto deklarāciju, kurā tas uzsvēra, ka pēc tam, kad Eiropas Parlaments ir iestājies par

---

¹²⁴ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 161.lpp

¹²⁵ Hough, W. J. H. The annexation of the Baltic States and its effect on the development of law prohibiting forcible seizure of territory. New York : New York Law School, 1985. P.439.

¹²⁶ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 161.lpp

cilvēka tiesībām visā pasaulē, ir pienācis laiks teikt atklātus vārdus par Baltijas valstu likteni. „Hābsburgs vispirms apsveica parlamentā klātesošos baltiešu centrālo organizāciju pārstāvjus un norādīja, ka pēc aizjūras koloniju likvidēšanas vēl joprojām tādas ir Eiropā. Kā klasisku piemēru Hābsburgs minēja Baltijas valstis, kurām Padomju Savienība ne tikvien laupījusi neatkarību, bet kuru tautas vajā ar nesaudzīgu rusifikācijas politiku. Hābsburgs norādīja, ka Baltijas valstu tautas daudz devušas Eiropas kultūrai, un tāpēc tām ir tiesības uz Eiropas valstu aktīvu iestāšanos viņu labā.”¹²⁷ Baltiešiem pozitīvi novērtēta arī Eiropas Tautas Partiju frakcijas vārdā vācu kristīgo demokrātu deputāta Vēdekinda runa, kurā viņš izteicās pret Padomju Savienības imperiālistisko politiku, norādot uz līgumiem, kurus Padomju Savienība lauzusi, ja tas nācis par labu tās imperiālistiskiem centieniem. „Londonas Avīzes” 11.februāra numurā tika sniegti svarīgāko runu pilni tulkojumi, sīkāk tās nekommentējot.¹²⁸

„Londonas Avīzē” bija uzsvērtā gan šīs rezolūcijas nozīme Baltijas valstu tiesību aizstāvēšanā, gan trimdas organizāciju darbība rezolūcijas pieņemšanā: „Rezolūcijas pieņemšana ir nozīmīgs ieguvums Baltijas valstu tiesību aizstāvēšanā. Pirmo reizi savā plenārsēdē Eiropas Parlaments ir spriedis par Baltijas valstīm un pieņēmis to neatkarības centieniem labvēlīgu lēmumu. Lēmuma pieņemšanā nozīmīga loma bijusi trimdas organizācijām – PBLA, LAK Eiropas centram un atsevišķiem tautiešiem.”¹²⁹

Līdzās tam, ka „Austrālijas Latvietis” bija laikrakstā ievietojis PBLA sagatavotu materiālu par attiecīgo rezolūciju, laikraksts sniedza arī M.Frēzera viedokli šajā sakārā: „Soļi, kādus spēris Eiropas Parlaments, man liekas, ir interesanti un iedrošinoši, un tie īstenībā seko tai priekšzīmei, kādu deva Austrālijas valdība, stājoties amatā 1975.gada beigās. [...] Bet mēs nevēlētos pacelt šo jautājumu Apvienotajās Nācijās, ja mēs nebūtu droši, ka tam tur būtu pietiekami liels atbalsts. Mums šai ziņā iepriekš jāizdara rūpīgs stāvokļa novērtējums, jo pacelt šo jautājumu Apvienotajās Nācijās ar ļoti niecīgu atbalstu no citām valstīm, nozīmētu spert soli atpakaļ, un mēs negribētu, ka tas notiktu. [...] Bet es esmu ļoti priecīgs konstatēt, ka Eiropas Parlaments beigu beigās vismaz daļēji liekas sekojam tai priekšzīmei, kuru mēs parādījām 1975.gada beigās un 1976.gada sākumā.”¹³⁰

Trimdas laikrakstos tika uzsvērts, ka par rezolūciju plaši ziņoja aģentūras, laikraksti, radio un televīzija dažādās Eiropas zemēs, it sevišķi Vācijā. „Latvija Amerikā” uzsvēra, ka šo ziņu nekavējoties raidīja radio „Deutsche Welle” un „Brīvība” uz zemēm aiz dzelzs

¹²⁷ Kadelis, J. Baltijas valstu jautājums Eiropas forumā. *Latvija Amerikā*. 1983, 5.februāris, 15.lpp

¹²⁸ Baltieši pieder Eiropai. Eiropas Parlamenta debates par Baltijas valstīm. *Londonas Avīze*. 1983, 11.februāris, 1.,5.lpp

¹²⁹ Atbalsts Baltijas valstīm: Eiropas Parlamentā pieņemta rezolūcija par Baltijas valstu dekolonizāciju. *Londonas Avīze*. 1983, 28.janvāris, 1.lpp

¹³⁰ Divas konferences: Austrālijas Latvietis Austrālijas Federālā Parlamenta vēlēšanu kampaņas virpulī. *Austrālijas Latvietis*. 1983, 4.marts, 2.lpp

priekšvara.¹³¹ „Londonas Avīze” uzsvēra laikraksta „Frankfurter Allgemeine Zeitung” 13.janvāra numuru, kurā bija ievietots plašu rakstu par Baltijas valstīm, apskatot to stāvokli padomju okupācijā un neatkarības prasības, kas laiku pa laikam atskan apspiestajās baltiešu tautās. Iespējams, „Londonas Avīze” uzsver tieši šo laikrakstu, jo tas īpaši izcēla Lielbritānijā dzīvojošo baltiešu nozīmi rezolūcijas pieņemšanā: „Laikraksts iztīrā arī ierosināto rezolūciju Eiropas Parlamentā un aprāda, ka tās pieņemšanu lielā mērā sekmējusi Lielbritānijā esošo latviešu organizāciju iniciatīva. Kā zināms, šai zemē notika organizēta vēstuļu akcija Eiropas Parlamenta locekļiem rezolūcijas atbalstīšanai.”¹³²

1983.gada vasarā Hābsburgs devās uz ASV, kur tikās ar baltiešu pārstāvjiem, lai apspriestu tālākos ierosinājumus Baltijas rezolūcijas tālākā virzībā. Vairāki trimdas laikraksti rakstīja par šo vizīti. Arī „Londonas Avīze” ieskicēja galvenās idejas, ko izteica Hābsburgs vizītes laikā: „Ierosinājumam AN vajadzētu nākt no vairākām valstīm. Hābsburgs minēja Īriju, Beļģiju, Luksemburgu – valstis, kuras ir vairāk labvēlīgas Baltijas valstu interesēm. Norvēģijā, Vācijā un Austrijā darba lauks ir grūtāks, jo šīs valstis pirmajā vietā liek savs intereses. Amerikas baltieši var vairāk ietekmēt Anglijas nostāju nekā baltieši, kuri dzīvo Anglijā. Derīgi arī sūtīt vēstules no Amerikas Eiropas Parlamentam un Amerikā pārliecināt ASV vēstnieci Džīnu Kirkpatriku, lai viņa labvēlīgi atbalsta baltiešu intereses.”¹³³ Interesanti, ka laikraksts būtībā atzina to, ka Amerikā dzīvojošā baltiešu trimdas kopiena ir politiski ietekmīgāka par to, kas dzīvo Lielbritānijā.

Pēc šīs Eiropas Parlamenta rezolūcijas pietiekoši aktuāls bija jautājums, kuras valstis atbalstītu Baltijas jautājuma apspriešanu Apvienoto Nāciju Dekolonizācijas komisijā. „Austrālijas Latvietis” publicēja atbildi uz Austrālijas baltiešu padomes uzdoto jautājumu ārlietu ministram Heidenam – vai Austrālija atbalstītu Baltijas jautājuma apspriešanu Apvienoto Nāciju Dekolonizācijas komisijā, kā to ierosinājis Eiropas Parlaments? Atbildi Baltiešu padomei ministra Heidena uzdevumā parakstījis ārlietu ministrijas palīgsekretārs Eiropas jautājumos Rodžerss un tajā cita starpā bija teikts: „Šie jautājumi (attiekmē uz Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarības atjaunošanu) neattiecas uz tiem dekolonizācijas jautājumiem, kuru apskate piekrīt Speciālajai dekolonizācijas komisijai. Tādēļ kādas AN locekles valsts ierosinājumi, lai komisija iztīrātu Baltijas valstu jautājumu, būtu neveiksmīgi.”¹³⁴ Šo atbildi komentēja laikraksts atsevišķā rakstā uzsverot, ka nevajag uztraukties par šādu nostāju, respektīvi, par to, ka Austrālija tagad pasaka, ka tā nesaskata

¹³¹ Kadelis, J. Baltijas valstu jautājums Eiropas forumā. *Latvija Amerikā*. 1983, 5.februāris, 15.lpp

¹³² Atbalsts Baltijas valstīm: Eiropas Parlamentā pieņemta rezolūcija par Baltijas valstu dekolonizāciju. *Londonas Avīze*. 1983, 28.janvāris, 1.lpp

¹³³ Baltijas rezolūcija jāvirza tālāk: Dr.Oto fon Habsburga ierosinājumi. *Londonas Avīze*. 1983, 12.augusts, 1.lpp

¹³⁴ Baltijas valstu lieta nav dekolonizācijas jautājums. Austrālijas ārlietu ministrijas atbilde Austrālijas baltiešu padomei. *Austrālijas Latvietis*. 1983, 2.septembris. 1.lpp

iespējas šī rezolūcijas tālākai virzīšanai, un par to, ka Baltijas valstu jautājums nav iederīgs dekolonizācijas komisijas darba apjomā. Laikraksts atsaucas uz iepriekšējās valdības galvas 1982.gada decembra vēstuli toreizējam ABP priekšsēdim, kurā bija teikts, ka Baltijas valstis nav kolonijas, bet okupētas valstis. Ir iespējams runāt par okupācijas izbeigšanu, nevis par kādu dekolonizāciju.¹³⁵

Tomēr desmit Eiropas Ekonomiskās Asociācijas valstu ārlietu ministri nepiekrita Eiropas Parlamenta rezolūcijas aicinājumam par Baltijas valstu jautājuma iesniegšanu ANO Dekolonizācijas apakškomitejā.¹³⁶ Rietumvācijas ārlietu ministrs Genšers atbilde Eiropas Parlamentā Baltijas rezolūcijas jautājumā bija sekojoša: „10 ārlietu ministri Baltijas valstu jautājumu nav iesnieguši AN Dekolonizācijas apakškomitejai. Patlaban nav arī nodoma to darīt. Baltijas tautu smagais zaudējums, no kā visas tautas vairās, viņu vēlēšanās pašām savu likteni veidot ir ārlietu ministriju saimes prezidētājam zināms. Tomēr pēc reālistiska politiska izvērtējuma AN vai kādas tās komitejas, respektīvi, apakškomitejas sastāvs nesola Baltijas valstu jautājumā nekādus panākumus. Negatīvs šāda pasākuma iznākums, patiesību sakot, varētu baltiešu tautu lietai tikai kaitēt.”¹³⁷ O.Osipova pasvītro, ka Genšera komentāri attiecās tikai uz to rezolūcijas daļu, kura skāra ANO Dekolonizācijas komiteju, bet kopumā rezolūcija neradīja nekādus iebildumus.¹³⁸

„Londonas Avīze” mēģināja izanalizēt Genšera atbildi: „Savā atbildē Genšers neizsaka savu personīgo viedokli, bet Eiropas kopības desmit valstu ārlietu ministru kopējos atzinumus. Šīs desmit valstis ir: Anglija, Īrija, Dānija, Holande, Beļģija, Francija, Luksemburga, Itālija, Rietumvācija un Grieķija. Dažas no tām ir izvairīgas Baltijas valstu okupācijas neatzīšanā, ar ko varbūt izskaidrojama Genšera nenoteiktā terminoloģija Baltijas valstu tiesiskā statusa atzīmēšanā. Šo desmit valstu ārlietu ministri ir atzinuši, ka Eiropas Parlamenta pieņemtajai Baltijas rezolūcijai nav paredzams labvēlīgs lēmums Apvienot Nāciju Dekolonizācijas apakškomitejā, jo tās 24 locekļu saimē vairākums ir tā sauktajām „Trešās pasaules” valstīm un padomju blokam. Ja šī komiteja atteiktos Baltijas rezolūciju apspriest vai apspriešanas gadījumā pieņemt par to nelabvēlīgu lēmumu, tad tas baltiešu tautu interesēm nevis palīdzētu, bet nāktu par sliktu.”¹³⁹ Laikraksts puda viedokli, ka labi domātajā Eiropas Parlamenta rezolūcijā vājākais punkts bija prasība ierosināt Baltijas valstu jautājumu AN

---

¹³⁵ Ko mēs par to sakām? *Austrālijas Latvietis*. 1983, 2.septembris. 1.lpp

¹³⁶ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 161.-162.lpp

¹³⁷ Lielie un mazie: debātes par Baltijas valstīm Eiropas Parlamentā Strasbūrā. *Londonas Avīze*. 1983, 23.septembris, 1.lpp

¹³⁸ Варес, П., Осипова, О. Похищение Европы, или, Балтийский вопрос в международных отношениях XX века. С.288.

¹³⁹ Ko darīt tālāk? Apsveramā rīcība Baltijas rezolūcijas jautājumā. *Londonas Avīze*. 1983, 23.septembris, 1.lpp

Dekolonizācijas apakškomitejā, jo šo rezolūciju sastādot, iepriekš nav noskaidrots, vai šī apakškomiteja vispār ir tiesīga šo jautājumu izskatīt.¹⁴⁰

Turpmāk 80.gados Hābsburga ieguldījums arvien tika novērtēts pozitīvi. Hābsburgs bija palīdzējis baltiešiem uzskatāmi nodemonstrēt, ka tos atbalsta visi Eiropas lielākie spēki. Pie viena IB bija sagādājis arī labu mācību stundu parlamentā klātesošajiem daudzajiem baltiešu politiskajiem aktīvistiem. Kad tie sāka iestāties par rezolūcijas atbalstīšanu citos parlamentos, pierādījās, ka viss šis pasākums nebija līdz galam izdomāts. Baltijas valstis starptautisko tiesību nozīmē taču nebija nekāda kolonija, bet gan okupētas valstis, kuras joprojām tika atzītas par starptautisko attiecību subjektiem no daudzām citām valstīm. Tādēļ rezolūcijā drīzāk bija jāprasa to okupācijas izbeigšana.¹⁴¹

Turpmāk, ik pa laikam trimdas laikrakstos parādījās ziņas, par Eiropas Parlamenta deputāta Hābsburga tālāko sadarbību ar baltiešiem. Viennozīmīgi, trimdas laikrakstu vidū viņš bija novērtēts kā baltiešu lielākais draugs Eiropas Parlamentā. Tā, piemēram, 1985.gada 28.martā Baltiešu apvienība Vācijā sakarā ar Baltijas Antantes dibināšanas 50 gadu atceri, Minhenē izkārtēja svinīgu piemiņas aktu. Akta atklāšanas runu teica tieši Hābsburgs. Laikraksts „Latvija”, rakstot par notiekošo pasākumu, uzsvēra tieši Eiropas Parlamenta deputāta klātesamību pasākumā, kā arī lielu uzmanību pievērsa Hābsburga runai, kurā tika uzsvērts, ka Baltijas okupācija ir visas Eiropas problēma. Atgādinot, ka Padomju Savienība ir pēdējā lielā koloniālvara, Hābsburgs solīja ilgstošu Eiropas Parlamenta darbību Baltijas tautu labā.¹⁴² Jau divus mēnešus vēlāk Hābsburgs apmeklēja Londonu, kur 31.maijā piedalījās Baltijas padomes rīkotajā sanāksmē DVF namā. „Londonas Avīze” šīs vizītes sakarā uzsvēra viņa sacīto par Baltijas valstu neatkarības atgūšanas iespējām, minot, ka tas būs atkarīgs no padomju režīma sairšanas pakāpes, bet tobrīd visas pazīmes rāda, ka Padomju Savienība soli pa solim virzās tuvāk sabrukumam. Kā arī uzsvēra Hābsburga pūliņus Eiropas Parlamentā baltiešu labā vēl pirms 1983.gada rezolūcijas.¹⁴³

80.gados Baltijas jautājums bija pietiekoši aktuāls arī Eiropas Padomes Parlamentārajā asamblejā. Baltijas valstu sakarā tā pieņēma rezolūciju 1987.gada 28.janvārī. Rezolūcija bija radusies Gunta Bērziņa vadītajiem Anglijas baltiešiem sadarbībā ar britu konservatīvo partijas politiķu grupu, ko vadīja sers Frederiks Bennets. Rezolūcijā tika uzsvērts, ka „... Baltijas valstu inkorporācija Padomju Savienībā bija un ir nožēlojama tautu pašnoteikšanās tiesību pārkāpums, ko joprojām neatzīst lielais vairums Eiropas valstu un daudzi starptautiskās

---

¹⁴⁰ Turpat, lpp

¹⁴¹ Pasaules brīvo latviešu apvienība. Pasaules brīvo latviešu apvienības darbības apskats, 1956-2001. 78.lpp

¹⁴² Eiropas Parlamenta deputāti uzrunā baltiešus. *Latvija*. 1985, 9.aprīlis, 1.lpp

¹⁴³ Eiropas robežu paplašināšana. *Londonas Avīze*. 1985, 14.jūnijs, 1.lpp

sabiedrības piederīgie.”¹⁴⁴ Rezolūcija arī aicināja Eiropas Padomes dalībvalstis nākošajā EDSO konferencē Vīnē un, ja vajadzīgs sekojošās EDSO konferencēs vērst dalībvalstu uzmanību uz nopietniem cilvēktiesību pašnoteikšanās tiesību pārkāpumiem Baltijas valstīs.¹⁴⁵ Sakarā ar šo rezolūciju izskatīšanai Asamblejā bija iesniegts Komitejas par attiecībām ar valstīm, kuras nav Eiropas Padomes dalībvalstis, pārstāvja G.van der Berga (Nīderlande) ziņojums. Tajā bija uzsvērts vairākos starptautiskos dokumentos minētais nāciju pašnoteikšanās princips un norādīts, ka tautu pašnoteikšanās ir gan kolektīvas, gan individuālas tiesības. Pēc G.van der Berga domām, triju Baltijas valstu iekļaušana Padomju Savienībā acīmredzami pārkāpj šīs tiesības, tāpēc Eiropas Padomes dalībvalstis, kā arī daudzas citas valstis nekad nav atzinušas inkorporāciju par likumīgu.¹⁴⁶

Līdz ar šo rezolūciju Eiropas Padome bija skaidri izteikusies baltiešu labā, vienlaikus palīdzot noturēt Baltijas valstu problēmu svarīgāko starptautisko forumu uzmanības lokā.

1988.gada 21.maijā Eiropas Parlaments Strasbūrā izveidoja Baltiešu grupu – komiteju, kas veicinātu pašnoteikšanās un cilvēktiesību ievērošanu okupētajās Baltijas valstīs. PBLA priekšsēdis Dr.Linards Lukss norādīja, ka šādas komitejas radīšana liecina par to, ka arī Eiropas Parlaments neatzīst Baltijas valstu okupāciju par legālu.¹⁴⁷ Laikraksts „Brīvā Latvija” šīs grupas nodibināšanu nešaubīgi vērtēja kā lielu panākumi, akcentējot trīs darbības virzienus kā grupa varētu panākt savu mērķi”1) iesaistoties Eiropas Parlamenta darbā Strasbūrā, Briselē un Luksemburgā, kā arī pārējo locekļu valstu parlamenta darbā; 2) sarunās ar tieši politiski atbildīgajiem; 3) sniedzot informāciju un dokumentāciju.¹⁴⁸

1988.gada 7.jūlijā Eiropas Parlaments ar lielu balsu vairākumu pieņēma rezolūciju par Baltijas valstīm. Rezolūciju bija sagatavojusi un iesniegusi parlamenta sociālistu grupa un Eiropas tautas partijas (kristīgo demokrātu) frakcija. Šai rezolūcijā Eiropas Parlaments aicināja Padomju Savienību atsaukties uz baltiešu prasībām, kas pacēlušās 1988.gada jūnija masu mītiņos Igaunijā, Latvijā un Lietuvā. Savā rezolūcijā Eiropas Parlaments norādīja uz to, ka Eiropas Kopības valstis nekad nav atzinušas Baltijas valstu aneksiju. Rezolūcija atsaucās arī uz Eiropas Parlamenta 1983. un 1987.gada rezolūcijām, kā arī uz Eiropas Padomes 1987.gada janvārī pieņemto rezolūciju par Baltijas valstīm.

Šīs rezolūcijas kontekstā „Brīvā Latvija”, līdzās tam, ka novērtē tās pozitīvo saturu, pievēršas Pasaules baltiešu apvienības uzskatam par šīs rezolūcijas nozīmi: „Pēc rezolūcijas

¹⁴⁴ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. 52.-54.lpp

¹⁴⁵ Turpat, 54.lpp

¹⁴⁶ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 160.-161.lpp

¹⁴⁷ Tērauda, A. Amerikas latviešu devums Latvijas brīvības centieniem (1951 -1991). 117.lpp

¹⁴⁸ Baltiešu veiksme Strasbūrā. *Brīvā Latvija*. 1988, 13.jūnijs, 1.lpp

pieņemšanas PBA uzskata, ka ir pienācis laiks Baltijas jautājumu apspriest starptautiski un izmantot to kā ticamības pārbaudi padomju „perestroikai”.¹⁴⁹ Tiesa, citas trimdas organizācijas arī pēc iepriekšējām Eiropas Parlamenta rezolūcijām puda viedokli, ka ir pienācis laiks Baltijas jautājumu pacelt starptautiski.

1989.gada 19.janvārī Eiropas Parlaments (EP) pieņēma rezolūciju, mudinot PSRS valdību veicināt demokrātijas attīstību Baltijas valstīs, ka EP atzītu par pietiekamu. Rezolūciju iesniedza visām EP komisijām, PSRS un Baltijas valstu valdībām. „Laiks” uzsvēra, ka par pamatojumu rezolūcijai Eiropas Parlamentā ņēma petīciju, kuru parakstījuši 4 miljoni cilvēku Lietuvā, Latvijā un Igaunijā, un Igaunijas parlamenta 1988.gada 16.novembra neatkarības deklarāciju.¹⁵⁰ Tādejādi, praktiski pirmo reizi trimdas prese 80.gadu laikā kādas Eiropas Parlamenta rezolūcijas pieņemšanā uzsvēra pašu baltiešu Baltijā darbību, un tikai tad trimdas pārstāvju veikumu.

Par situāciju Latvijā bija plānots ziņot jaunievēlētā Eiropas Parlamenta otrajā sesijā, kas notika no 1989.gada 11.līdz 15.septembrim. Šajā sesijā piedalīties varēja Eduards Berklavs, Gunārs Meierovics un Jānis Ritenis. Paralēli tam, ka sesijas laikā Eiropas Parlamenta deputāti pastiprinātu uzmanību bija pievērsuši debatēm par Poliju, tika izskatīta arī Baltijas valstu rezolūcija, ko sadarbībā ar PBLA Informācijas biroju bija sagatavojis britu konservatīvais deputāts Kristofers Bizlejs. Tomēr viņam neizdevās nodrošināt iesniegtajai rezolūcijai ne citu deputātu aktīvu atbalstu, nedz pārliecināt savu kolēģus, ka Baltijas valstīm ir pievēršama tikpat liela uzmanība kā Polijai. Visumā Eiropas Parlamenta deputātu vidū valdošais uzskats bija un palika tāds, kā to izteica britu leiboristu deputāts P.Kramptons, proti: Padomju Savienībā apsveicamas tikai reformas, nevis tās sadalīšana. Lai atbalstītu šo domu, debatēs izteicās arī prezidenta Miterāna padomnieks profesors M.Duverzers, kas iestājās par iesniegtās rezolūcijas pirmā punkta svītrotāšanu. Šajā paragrāfā bija teikts, ka reformu gaita Baltijas valstīs nosakāma vienīgi pašiem baltiešiem. Duverzers iebilda, ka tā nevar notikt, jo Baltijas valstis ir Padomju Savienības sastāvdaļa. No franču parlamentāriešu mutes izskanēja arguments, kas vēlāk gan vairākkārt tika atkārtots: Latvija Padomju Savienības sastāvā nonākusi bez asins izliešanas un tās valdībai neprotējot. Bez tam Duverzers pastāvēja arī uz to, ka saskaņā ar kārtības rulli Eiropas Parlaments nekādos apstākļos nevar kļūt par starpnieku starp Padomju Savienību un Baltijas valstīm, tādēļ viņš ierosināja no rezolūcijas svītrot priekšlikumu – uz nākošo Eiropas Parlamenta sesiju aicināt Igaunijas un Latvijas Tautas frontu un Lietuvas Sajūdis pārstāvjus.¹⁵¹ Sociālisti, parlamenta lielākā frakcija, Duverzeru balsojumā abos punktos atbalstīja, padarot rezolūciju par pilnīgi „bezzobainu” dokumentu.

¹⁴⁹ Eiropas Parlaments iestājās par baltiešiem. *Brīvā Latvija*. 1988, 18.jūlijs, 1.lpp

¹⁵⁰ Eiropas Parlaments prasa lielāku neatkarību Baltijas valstīm. *Laiks*. 1989, 28.janvāris, 1.lpp

¹⁵¹ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. 75.lpp

Bet savukārt latviešu pārstāvji sāka meklēt citus varbūtējus baltiešu atbalstītājus Eiropas mazo valstu parlamentāriešu vidū.

Uz Eiropas Parlamenta sesiju, kas sākās 1989.gada 23.oktobrī devās kārtējā baltiešu delegācija. Tika panākta visas delegācijas tikšanās ar ļoti ietekmīgo Parlamenta politiskās komisijas priekšsēdi. Šajā komisijā bija 60 locekļi no dažādām valstīm, un tās priekšsēdis bija lielās Kristīgo demokrātu frakcijas loceklis, kādreizējais Itālijas Ministru prezidents Džovani Gori. Tikšanās laikā viņš izteicās, ka Eiropas Parlaments nevar iejaukties citu valstu iekšējās lietās, tomēr nobeigumā norādīja, ka pret Baltijas valstu jautājumu Politiskā komisija attieksies ar lielu interesi un simpātijām, tiklīdz tai to darīt lūgs Eiropas Parlamenta frakcijas. Līdz ar to bija skaidri redzams, ka Eiropas Parlamenta komisijas mēģinās nejaukties Baltijas valstu lietās tik ilgi, kamēr to neprasīs Parlamentā pārstāvētās frakcijas.¹⁵²

Sekojoši tam baltiešu pārstāvji izšķīrās vispirms mēģināt rast nopietnu kontaktu ar Kristīgo demokrātu frakciju, kas ar 121 deputātu bija otrā lielākā. Tās priekšsēdis Dr.Egons Kleps no Vācijas īsā laikā kļuva ne tikai par nopietnu baltiešu interešu aizstāvi, bet tika ievēlēts arī par Eiropas Parlamenta priekšsēdi. Baltiešiem palīdzēt savu iespēju robežās bija sācis arī Eiropas Parlamenta trešā lielākā spēka – liberāļu frakcijas ģenerālsekretārs Ričards Mūrs no Anglijas. Viņu par baltiešu jautājumiem bija ieinteresējis dāņu liberāļu deputāts Kofuds, kurš bija kļuvis par Eiropas Parlamenta Baltiešu atbalsta grupas vadītāju.¹⁵³

2.3. ANO komisijas un baltiešu aktivitātes

Baltijas jautājums Apvienotajās Nācijās Aukstā kara gados ik pa laikam parādījās, tomēr ne tik lielā mērā, lai tam būtu kāda patiešām nozīmīga loma. ANO pastāvēšanas laikā līdz Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai jautājums par to statusu tika ierosināts tikai netieši – pirmajos pēckara gados protestējot pret padomju okupāciju šajās valstīs un mēģinājumiem ar varu repatriēt baltiešu bēgļus.¹⁵⁴

I.Vizulis, raksturojot šo problēmu, secināja, ka būtiski bija saprast kā šo jautājumu ienest ANO, jo valstsvīru uzskati par starptautiskajām tiesībām atšķīrās. Respektīvi, daži uzskatīja, ka jautājums par cilvēku vai valsts brīvību un neatkarību ir reti kad, ja vispār ir, ietekmēts no ārpuses. Citi uzskatīja, ka pacelt jautājumu par Baltijas valstu stāvokli pirms tās nav AN locekles, būtu iejaukšanās Padomju Savienības iekšējās lietās.¹⁵⁵

¹⁵² Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu.. 82.lpp

¹⁵³ Turpat, 82.-83.lpp

¹⁵⁴ Ahola, J. (atb.red.). Baltijas reģions: konflikti un sadarbība : ceļā no pagātnes uz nākotni. 429.lpp

¹⁵⁵ Vizulis, I. Nations under duress :the Baltic states. p.138.

Saistībā ar ANO trimdas organizāciju vidū īpaši jāizceļ BATUN (pēc tā sākotnēji neoficiālā nosaukuma – Baltiešu aicinājums Apvienotajām Nācijām (Baltic Appeal to the United Nations)) aktivitātes, kas tika nodibināta 1966.gadā.¹⁵⁶

BATUN lobēšanas mērķis bija tāds pats kā gandrīz visiem Baltijas trimdiniekiem Rietumos, - neatkarības atjaunošana Baltijas valstīs. Dažādos laikos BATUN saskatīja dažādas pieejas, piemēram, dekolonizāciju un cilvēktiesību aizsardzību, kā ieguldījumu neatkarības atjaunošanā līdztekus galvenajai pieejai – pašnoteikšanās tiesībām.¹⁵⁷

BATUN lobēja ANO dalībvalstis galvenokārt caur to pastāvīgajām pārstāvniecībām Ņujorkā. No 1971.gada BATUN lobēja delegātus, kas pulcējās gadskārtējās Cilvēktiesību komisijas (CTK) sesijās Ženēvā. Vienlaikus mediju pārstāvji, apmeklējot sesijas, saņēma informāciju. Cilvēktiesību centrs Ženēvā tika apmeklēts vairākkārtīgi. 1982.gadā BATUN delegāciju pirmo reizi oficiāli akreditēja ANO sesijā. Cita organizācija United Baltic Appeal (UBA) – Apvienotais baltiešu aicinājums – iesniedza memorandu ANO nekomunistiskajām locekļiem ar prasību atjaunot Baltijas valstu neatkarību un uzņemt tās par pilntiesīgām ANO dalībvalstīm. Šīm politiskajām aktivitātēm nebija panākumu, jo PSRS bija veto tiesības ANO Drošības padomē.¹⁵⁸

Lai gan par BATUN aktivitātēm rakstīja arī „Laiks” ASV, tomēr šķiet, ka Eiropas trimdas laikrakstos šīs ziņas bija pilnīgākas, tostarp arī „Londonas Avīzē”, kas 80.gados atradās vairāk vai mazāk savā norieta posmā.

1980. gada pirmajā pusē BATUN valdes locekļi Kazimirs Pugevičius un Vija Klīve apmeklēja ANO Cilvēku tiesību komisiju Ženēvā. Abi delegācijas locekļi iesniedza komisija locekļiem BATUN un PBLA izstrādātus materiālus, kas attēlo cilvēku tiesību pārkāpumus Baltijas valstīs. Vairāk nekā 12 delegāciju vadītāji un cilvēku tiesību organizāciju darbinieki pieņēma BATUN pārstāvjus un uzklaušīja sūdzības par Padomju Savienību. „Londonas Avīzē” tieši šo BATUN pārstāvju apmeklējumi pie ANO Cilvēku tiesību komisijas pārstāvjiem vērtē kā vienu no veiksmīgākajiem, salīdzinājumā ar tiem, kas ir bijuši iepriekš: „BATUN delegāti no visām Baltijas valstīm jau iepriekšējos gados ir apmeklējuši Cilvēku tiesību komisijas dalībniekus, bet līdz šim komisija ir ļoti maz runājusi par Padomju Savienības pārkāpumiem. Pēc Padomju Savienības invāzijas Afganistānā un ievērojamā Padomju Savienības disidenta A.Saharova izsūtīšanas Cilvēku tiesību komisija bija gatava runāt par padomju rīcību. Daudzu zemju pārstāvji parādīja neparastu atsaucību BATUN delegātiem. Tiem bija iespējams ne tikai vērot sēžu gaitu, bet satikties ar Francijas, Vācijas,

¹⁵⁶ Ahola, J. (atb.red.). Baltijas reģions: konflikti un sadarbība : ceļā no pagātnes uz nākotni. 429.lpp

¹⁵⁷ Bluķis, U. Kā BATUN lobēja ANO dalībvalstis. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālavas Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011. 166.lpp

¹⁵⁸ Ahola, J. (atb.red.). Baltijas reģions: konflikti un sadarbība : ceļā no pagātnes uz nākotni. 429.-430.lpp

Savienoto Valstu, Holandes, Kanādas, Anglijas, Vatikāna, Pakistānas un citu zemju pārstāvjiem. Tāpat viņus pieņēma Cilvēku tiesību komisijas darba direktors Van Bhovens (no Holandes), lai pārrunātu veidus, kā vislabāk vērst komisijas uzmanību rupjiem padomju cilvēktiesību pārkāpumiem Baltijas valstīs.”¹⁵⁹ Vienlaikus laikraksts uzsvēra atsevišķu valstu delegātu attieksmi pret Baltijas valstīm, sevišķi novērtējot Francijas un dažu Dienvidamerikas valstu delegātu pozitīvo interesi par Baltijas valstīm: „Daudzu zemju delegāti, īpaši Francijas delegāts, J.C.Svajē izteica īpašu interesi par to, kas norisinās Baltijas valstīs. [...] Svajē bija BATUN delegātus uzaicinājis kopējās pusdienās, lai pārrunātu pašreizējos apstākļus, un ko brīvā pasaule var darīt cilvēku tiesību jautājumā. ASV pārstāvis D.Šestaks bija jau iepazinies ar cilvēku tiesību pārkāpumiem Lietuvā, bet nekā nezināja par notikumiem Latvijā un Igaunijā. ASV delegācijas padomniece R.Kohena parādīja BATUN pārstāvjiem ASV Ārlietu ministrijas pārskatu par cilvēku tiesību stāvokli visā pasaulē. Tajā Baltijas valstīm ir veltīta tikai puse lapas. Viss tas norādīja, cik nepieciešama ir jaunākā informācija par Padomju Savienības cilvēku tiesību pārkāpumiem. Arī Anglijas delegācijas darbinieki daudz nezināja par mūsu stāvokli. Ļoti zīmīga un interesanta bija Dienvidamerikas delegātu interese par notikumiem Baltijas valstīs. Panamas un Kolumbijas delegāti bija sevišķi atsaucīgi. Ļoti daudz palīdzēja Vatikāna pārstāvju padoms un atbalsts.”¹⁶⁰ Acīm redzot trimdas pārstāvji no ASV un arī Lielbritānijas delegātiem gaidīja ko vairāk, bet neskatoties uz to, laikraksts izvēlējās vairāk akcentēt „mazāk svarīgu” valstu pozitīvo attieksmi, nekā trūkumus ASV delegātu rīcībā. Tā gan kopumā vispār ir trimdas laikrakstu iezīme, sevišķi 80.gadu pirmajā pusē – atzīmēt un uzsvērt visu pozitīvo, bet neizdarīto un negatīvo neanalizēt. Tiesa, situācija 80.gadu otrajā pusē jau ir krietni labāka.

1981.gada 3.aprīļa numurā „Londonas Avīzē” pieminēja AN Cilvēka tiesību komisijas 37.sesiju un baltiešu iesniegumu, kurā bija atgādināti notikumi, kas risinājušies Baltijas valstīs kopš 1979.gada rudens, kad sākās 45 baltiešu memoranda parakstītāju vajāšana. Šoreiz pozitīvi bija novērtēti ASV delegācijas jaunais vadītājs Novaks: „Amerikāņu delegācijas priekšgalā tagad atrodas Dr.Michaels Novaks, kas izrādījās ļoti draudzīgs, ar pateicību pieņēma iesniegumu, piezīmējot, ka tas palīdzēs viņam komisijas darbā un runu sagatavošanā.”¹⁶¹

Interesantu BATUN lietuviešu pārstāvju - Kazimira Pugēvičus un Gintes Demušas tikšanos ar M.Novaku 1981.gada 12.jūnijā atspoguļoja laikraksts „Laiks”, sniedzot detalizētāko priekšstatu par šī vīta uzskatiem saistībā ar Baltiju: „BATUN valdes lietuviešu locekļi – Kazimirs Pugēvičus un Ginte Demuša – 12.jūnijā AN Starptautisko organizāciju

¹⁵⁹ Krieviem jādzird patiesība. *Londonas Avīze*. 1980, 11.aprīlis, 1.lpp

¹⁶⁰ Turpat.

¹⁶¹ Baltiešu iesniegums Ženēvā. *Londonas Avīze*. 1981, 3.aprīlis, 1.lpp

namā bija sarīkojuši pārrunas ar visai iespaidīgiem dalībniekiem. Pirmais runāja Maikls Novaks, ASV galvenais pārstāvis Cilvēka tiesību komisijā. [...] Atbildot uz jautājumiem, Novaks uzsvēra, ka ASV cilvēka tiesību aizstāvēšanā pielieto dažādas taktikas: tā var gan būt runāšana „zem četrām acīm”, gan atklātībā. Novaks ieteica baltiešiem iespēju robežās izmantot arī Helsinku vienošanās novērošanas konferences, kurās satiekas tikai Eiropas valstis un ASV ar Kanādu. Tāpat viņš teica, likums nesastāv tikai no drukāta vārda, bet arī institūcijām, kas palīdz to iedzīvināt, un drosmīgiem cilvēkiem, kas gatavi upurēties līdzcilvēku labā. Tā arī viņš atbildēja uz jautājumu – ko tad līdz iesniegt dokumentus par cilvēka tiesību pārkāpumiem Baltijas valstīs, ja padomju režīms apcietina kā to, kura tiesības ir pārkāptas, tā arī to, kurš par to ziņojis AN. Bet Novaks teica: šie cilvēki ir gatavi nostāties pret režīmu savas pārliecības dēļ un vēlas, lai viņu rīcība kļūtu pasaulei zināma, jo cer, ka tādā veidā viņi var izraut savus tautas brāļus no bezcerības, un tāpēc mums viņi jāatbalsta.”¹⁶²

No 1983.līdz 1985.gadam ASV vēstnieks AN CTK bija Ričards Šifters.

No 1984.līdz 1989.gadam BATUN neregulāri apmeklēja un lobēja Eiropas valstu ārlietu ministrijas. Sākot ar 1989.gada beigām, BATUN sāka veicināt tikšanās starp Baltijas valstu tautas frontēm un galvenokārt Eiropas valstu diplomātiem Ņujorkā un Ženēvā. Laiku pa laikam BATUN ieguva pieeju ANO Sekretariātam un ANO akreditētiem žurnālistiem.¹⁶³

BATUN lobēšana mainījās līdz ar izmaiņām apstākļos. Sevišķi jūtamas pārmaiņas sākās līdz ar 1983.gadu, kas Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju Baltijas jautājumā. Ja iepriekš pārsvarā notika tikšanās ar CTK delegātiem un žurnālistiem Ženēvā, tad tagad tikšanās notika Eiropas Ārlietu ministrijās.

Jāpiezīmē, ka aktualizējoties BATUN un citu trimdas organizāciju darbībai, pakāpeniski arī Eiropas iznākošajos trimdas laikrakstos nostabilizējās pārliecība, ka galvenā uzmanība jāveltī darbībai Eiropā. Tā, kad 1984.gadā baltiešu pārstāvji piedalījās kā novērotāji Ženēvā notiekošajā Apvienoto Nāciju Cilvēka tiesību komisijas sesijā, „Londonas Avīze” rakstīja: „Baltiešu pārstāvji Ženēvas apmeklējumā ieguva pārliecību, ka tieši Eiropa ir galvenais darba lauks Baltijas valstu interešu aizstāvēšanai. Baltija pieder Eiropai, un tās likteņi izšķiras šajā kontinentā. Baltiešiem ir jāiegūst atbalsts lielākā skaitā Eiropas valdību savu interešu aizstāvēšanai.”¹⁶⁴ Bet 1986.gada 13.oktobra numurā laikraksts „Brīvā Latvija” uzsvēra to, ka arī latvieši Amerikā jau kādus divus gadus iztīrājuši vajadzību politiskās aktivitātes koncentrēt Eiropā. Tomēr, līdzās šim secinājumam, laikraksts sniedz pavisam interesantu novērojumu – viņuprāt, pirmais, kurš norādījis, ka latviešu politiskās darbības visražīgākais

¹⁶² Baltijas valstu likteni atgādinās katrā pienācīgā reizē: ASV diplomātu solījumi baltiešiem. *Laiks*. 1981, 15.augusts, 1.lpp

¹⁶³ Bluķis, U. Kā BATUN lobēja ANO dalībvalstis. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā. 166.lpp

¹⁶⁴ Galvenais darba lauks Eiropa. *Londonas Avīze*. 1984, 6.aprīlis, 1.lpp

lauks būtu Eiropa, ir ASV vēstnieks Maksis Kampelmans: „Kampelmana teikto mēs, kopsavilkumā, varētu sniegt trīs apsvērumos. Pirmkārt, baltieši ASV un Kanādā ir sasnieguši ļoti ietekmīgu politisku līmeni, bet daudz augstāku vairs nerasniegs. Otrkārt – kaut daļu no šīs politiskās enerģijas pārorientējot uz Eiropu, sasniegumi būs prāvi. Treškārt, visām aktivitātēm jānotiek jā baltiešu pašu aktivitātēm.”¹⁶⁵

Pakāpeniski arī Baltijas valstu jautājums AN CTK izskanēja arvien biežāk, un tam pievērsās valstis, kas iepriekš par to runāja salīdzinoši maz. Tā, piemēram, „Londonas Avīze”, raksturojot BATUN delegācijas darbību Ženēvā 1985.gada februārī un martā secināja, ka pēdējos mēnešos aizvien biežāk Baltijas valstu jautājums tiek apspriests un par to diskutē dažādās instancēs. „Pagājušā gada beigās, kad Padomju Savienībai bija kārtā Ženēvā ziņot par cilvēka tiesību izpildīšanu savā zemē, daudziem par pārsteigumu trīs starptautisko tiesību eksperti no pavisam 15 cilvēka tiesību komitejas locekļiem jautāja par Baltijas valstīm: Vīnes Universitātes profesors Feliks Ermakora, Bonna Universitātes profesors Kristiāns Tomušāts un Venecuēlas tiesībnieks profesors Andress Agilāra.”¹⁶⁶ Intereses pieaugumu par Baltijas valstīm AN laikraksts „Londonas Avīzes” vēlreiz apliecināja 1985.gada 15.novembra numurā uzsverot, ka, kaut gan AN patlaban baltiešiem nav labvēlīga vairākuma, tomēr diezgan bieži Baltijas valstu okupācija un šo tautu pārkrievošana tiek tur pieminēta. Pēc redakcijas domām, visbiežāk to dara Savienoto Valstu pārstāvji. Piemēra pēc tiek minēta ASV Kongresa locekļa Džeralda Solomona runa AN sesijā 1985.gada 15.oktobrī, kurā viņš prasīja Baltijas valstu okupācijas izbeigšanu.¹⁶⁷

1986.gada 17.februāra numurā laikraksts „Latvija” sniedza vienu no detalizētākajiem rakstiem par BATUN gatavošanos 42.ANO Cilvēka tiesību komisijas sesijai, gan sniedza zināmu novērtējumu organizācijas vispārīgai darbībai. Tika ziņots, ka tāpat kā tas darīts iepriekšējos gados, BATUN sniegs visjaunāko informācijas materiālu par apstākļiem un notikumiem Baltijas valstīs beidzamajā gada laikā, sevišķi pievērsoties vārda brīvības un reliģijas apspiešanā. Pirms BATUN delegācija ierodas Ženēvā, BATUN Eiropas vadītājs I.Gross apmeklēja vairākas ārlietu ministrijas Eiropā, lai nodotu informāciju un diskutētu iespējamības pievērst uzmanību problēmām Baltijas valstīs Cilvēka tiesību komisijā. Šo sarunu rezultātā Cilvēka tiesību pārkāpumi Baltijas valstīs bija uzņemti dienas kārtībā sanāksmēm rietumu biedru valstu starpā. „Latvija” raksturo šīs BATUN darbības mērķus: „Īstermiņa mērķis, ko BATUN cenšas sasniegt ar vizītēm ārlietu ministrijās un tiekoties ar diplomātiem Ženēvā, ir lai Cilvēka tiesību komisija pieņemtu rezolūciju attiecībā uz problēmām Baltijas valstīs, un lai tiktu izraudzīts sevišķs ANO ziņotājs baltiešu jautājumos.

¹⁶⁵ Pārlēgsimies uz Eiropu. *Brīvā Latvija*. 1986, 13.oktobris, 1.lpp

¹⁶⁶ Sekmīgs darbs Ženēvā. *Londonas Avīze*. 1985, 8.marts, 5.lpp

¹⁶⁷ Prasa brīvību Baltijas valstīm. *Londonas Avīze*. 1985, 15.novembris, 1.lpp

Taču apmeklējumi Ženēvā un ārlietu ministrijās ir tikai sastāvdaļas no aktivitātēm BATUN Eiropas projektā, kas ar pārtraukumiem ir darbojies kopš 1984.g.sākuma. BATUN Eiropas birojam šajā laikā ir izdevies izveidot ļoti labus kontaktus ar lielāko daļu Eiropas ārlietu ministrijām, kā arī ar daudzām organizācijām, un var droši teikt, ka, ja būs iespējams turpināt uzsākto darbību Eiropā, tad ir labas izredzes, ka uzstādītie mērķi, kā, piemēram, minētā rezolūcija Cilvēka tiesību komisijā, vai atkal jauna iestāšanās no Eiropas Parlamenta puses, jeb, piemēram, rezolūcija Baltijas jautājumā Eiropas Padomē un šī jautājuma pacelšana ANO ģenerālasamblejā, tuvā nākotnē tiktu realizēti.¹⁶⁸ Laikrakstā tika uzsvērts, ka šie mazie īstermiņa mērķi ir uzskatāmi par soļiem virzienā uz ilgtermiņa mērķa sasniegšanu, kas būtu – padarīt baltiešu jautājumu par nopietni ņemamu eiropisku jautājumu, kas tiktu cilāts kā starptautiski neatrisināta problēma internacionālās organizācijās un forumos.

1987.gada nogalē laikraksts „Brīvā Latvija” gan sniedz kritisku skatu par visu ANO darbību kopumā, tostarp Baltijas jautājuma kontekstā, bet vienlaikus, aicina atcerēties, ka tā ir piemērota vieta, kur Baltijas jautājumu uzturēt aktuālu: „Šī lielā starptautiskā apvienība ir iestigusi rutīnā, dziļākā nekā daža trimdas organizācija, un par rutīnas izrīcībām nevienam nav intereses, jo tās atkal un atkal atkārtoti iepriekš notikušo. [...] Šā vai citādi – Apvienotās Nācijas nav tāda citadele, kurā baltieši varētu šobrīd panākt kādu sev labvēlīgu lēmumu, un jebkāda iesnieguma noraidījums nozīmētu tagadējā stāvokļa pasliktināšanu. Bet Apvienotās Nācijas baltiešiem tomēr ir jāizmanto, lai atgādinātu, ka Baltijas valstu problēma ir viens no nenokārtotiem šā laika jautājumiem.”¹⁶⁹

Kopumā gan BATUN politiskās spējas ANO bija ierobežotas. Varēja lietot tikai neformālu komunikāciju.

Norādes uz Baltijas jautājumu kļuva biežākas pēc 1988.gada, kad Baltijas valstu tautas frontes (un 1990.gadā valdības) sāka pārņemt vadību lūgumu adresēšanā ANO. Visnozīmīgākais - pēc 1990.gada marta Eiropas Kopiena atkārtoti pieņēma paziņojumus, kuri mudināja Maskavu un Baltijas valdības atrisināt to pretrunas ar sarunām, nevis spēka lietošanas ceļā. BATUN bija ieteikusi EK paziņojumu Baltijas jautājumā kopš 1984.gada. EK paziņojuma iespēju apsprieda un noraidīja 1988.gadā.¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ I.G. BATUN gatavojas 42.ANO sesijai. *Latvija*. 1986, 17.februāris, 1.lpp

¹⁶⁹ Baltijas valstu jautājums Apvienotajās nācijās. *Brīvā Latvija*. 1987, 9.novembris, 4.lpp

¹⁷⁰ Blukis, U. Kā BATUN lobēja ANO dalībvalstis. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā. 168.lpp

3.NODAĻA

LATVIEŠU TRIMDAS LAIKRAKSTU NOSTĀJAS ATTĪSTĪBA 80.GADOS SAISTĪBĀ AR IZMAIŅĀM STARPTAUTISKAJĀ SITUĀCIJĀ

3.1.Trimdas laikrakstu nostāja saistībā ar izmaiņām ASV - PSRS attiecībās

Jau 1980.gada otrajā pusē trimdas laikrakstos pamazām sāk izskanēt prognozes tam, kāda varētu būt Reigana politika attiecībā pret Padomju Savienību, ja viņš uzvarētu gaidāmajās prezidenta vēlēšanās. Laikraksts „Latvija Amerikā” 1980.gada 1.novembra numurā sniedza salīdzinošu Kārtera un Reigana politiskās nostājas atšķirību apskatu, skaidri simpatizējot Reigana kandidatūrai, uzskatot, ka viņa vadībā Baltijas jautājumam būtu gaidāms veiksmīgāks risinājums: „Mūs sevišķi var interesēt, kāda ir abu kandidātu nostāja Baltijas valstu jautājumā. Kārteris līdz šim ir spējis izvairīties no noteiktas deklarācijas un nepārprotamu pozīciju ieņemšanas. Viņš gan runāja par brīvības nepieciešamību un cilvēku tiesību respektēšanu, bet apklusa, kad Brežņeva sūtnis Vašingtonā Dobriņins ieteica nekaitināt Kremli un nejaukties citu valstu iekšējās darīšanās. Reigans tajā pašā laikā vairākkārt ir atkārtojis pozitīvu nostāju Latvijas, Igaunijas un Lietuvas suverenitātes atgūšanā.”¹⁷¹

Arī „Austrālijas Latvietis” izsaka cerību Reigana virzienā, tomēr pavisam reāli saprot, ka diez vai Baltijas jautājuma problemātika iegūs kādus reālus risinājumus: „Par nākamā prezidenta Reigana nostāju iepretī Padomju Savienībai un tās okupētajām Baltijas valstīm gribētos piebilst tikai tik daudz, ka vairums komentāru nešaubās, ka šī nostāja būs stingrāka nekā tā bija Kārtera valdībai. Ja nupat pēdējā vēl vēlēšanu priekšvakarā izdarīja Baltijas valstu virzienā tēmētu draudzīgu un pozitīvu žestu, nostiprinot Baltijas valstu diplomātisko pārstāvību nākotni Vašingtonā, tad attieksmē uz Reiganu var domāt, ka kaut neiedams tālāk, viņš šādu nostāju vismaz atbalstīs. Līdz ar to Baltijas valstu inkorporācijas neatzīšanas jautājums ASV galvaspilsētā šķiet nodrošināts paredzamajā nākotnē.”¹⁷²

Pirmajos divos prezidentūras gados Reigans skaidroja savu politiku sabiedrībai pakāpeniski un ne vienmēr saistīti, taču skaidrojumam piemita iekšēja konsekvence: atturēt Padomju Savienību no turpmākas agresīvas rīcības, panākt, lai Padomju Savienības vadītājiem nebūtu ilūziju, ka viņi var uzvarēt karā ar Savienotajām Valstīm, un, kad tas sasniegts, sagatavot Savienotās Valstis veiksmīgām sarunām.¹⁷³

¹⁷¹ Kegumnikes, A. Kārtera un Reigana politiskās nostājas atšķirības. *Latvija Amerikā*. 1980, 1.novembris, 20.lpp

¹⁷² Jauna valdība: piezīmes pēdējiem politiskiem notikumiem ASV un Austrālijā – kā tie attiecas uz mums? *Austrālijas Latvietis*. 1980, 28.novembris, 1.lpp

¹⁷³ Metloks, Dž.F. Reigans un Gorbačovs :kā beidzās aukstais karš. Rīga : Atēna, 2006. 22.lpp

Prezidents Reigans vairāk nekā gadu nepiedāvāja nekādu visaptverošu paziņojumu attiecībā uz politiku pret Padomju Savienību. Tomēr Valsts sekretārs Aleksandrs Heigs visai detalizēti puda ASV politiku, atkārtoti uzsverot, ka Padomju Savienībai nav vajadzības mainīties iekšēji, lai „Austrumi un Rietumi spētu kārtot lietas konstruktīvā ceļā”.¹⁷⁴ Tomēr praktiski, no 1981.līdz 1984.gadam, kamēr pie varas neatnāca jauna paaudze, nebija nekādu cerību uz būtiskām pārmaiņām padomju politikā. Pat tad pagāja labs laiks, kamēr padomju vadītājiem kļuva skaidrs, cik izteikti padomju sistēma tiešām vairs nefunkcionē.¹⁷⁵

„Laiks” 1983.gada beigās un 1984.gada sākumu vērtē diezgan piesardzīgi, arī ASV un PSRS attiecībās, un līdz ar to arī ASV politiku Baltijas jautājuma kontekstā. Zināmu neziņu par gaidāmo, apliecina laikraksta raksts par gaidāmo EDSK Stokholmā: „Konferences atklāšanas priekšvakara drudzī, delegātiem zīlējot un gaidot kādu sakustēšanos lielajos ūdeņos, kādas zīmes no Maskavas (varbūt pat no paša Andropova), kas liecinātu, ka konferencē gaidāms pagrieziens lielajā politikā, ka prezidenta Reigana un ārlietu ministra Šulca mērenās runas un ASV gatavība jaunām sarunām būs guvusi labvēlīgu atbalstu arī Kremlī, šajā gaidīšanas un zīlējumu atmosfērā visus pārsteidza TASS garš paziņojums [...] uzbrukums latviešiem un igauņiem, visiem opozicionāriem, Gaismas akcijai, arī „fašistisko, buržuāziski – nacionālistisko emigrantu izdevumam” Laiks.”¹⁷⁶

1984.gada augustā ASV Ārlietu ministrijas izdevumā „Gist – A quick reference aid on U.S. foreign relations” bija dots savilkums par ASV politiku iepretim Baltijas valstīm kopš inkorporācijas 1940.gadā un kā šī politika atsaukusies uz attiecībām ar Padomju Savienību. Laikrakstā „Latvija” A.Balodis sniedza šī raksta tulkojumu. Līdzās tam, ka tiek uzsvērtā ASV neatzīšanas politika, pasvītota tās nozīme, tiek uzdots jautājums – kāda ir šīs politikas ietekme uz ASV – PSRS savstarpējām attiecībām? Atbilde ir pietiekoši vispārīga: „Padomu Savienība pilnībā apzinās mūsu viedokli un šīs politikas pasvītšana nav nekādā nopietnā veidā līdz šim ietekmējusi mūsu savstarpējās attiecības. Laiku pa laikam mēs kārtojam ar PSRS jautājumus par ASV pilsoņu un viņu Baltijas republikās dzīvojošo ģimeņu locekļu apvienošanu. Bet nepieciešamība uz šādiem de facto sakariem ar padomju iestādēm atsevišķos gadījumos, neietekmē mūsu neatzīšanas politikas integritāti un substanci.”¹⁷⁷ Būtībā skaidrs, ka, neskatoties uz neatzīšanas politiku, ASV ne tuvu netaisījās saasināt attiecības ar PSRS Baltijas valstu dēļ.

Trimdas laikraksti sāk vairāk pievērsties ASV – PSRS attiecībām, kad pie varas Padomju Savienībā nāk Gorbačovs.

---

¹⁷⁴ Turpat, 23.lpp

¹⁷⁵ Turpat, 117.lpp

¹⁷⁶ Maskavas bailes no – baltiešiem. *Laiks*. 1984, 21.janvāris, 1.lpp

¹⁷⁷ Balodis, A. Pārskats par ASV politiku Baltijā. *Latvija*. 1984, 24.septembris, 1.lpp

Mihaila Gorbačova darbības sākumposms Padomju Savienībā bija saistīts ar mēģinājumiem veikt demokrātiskas reformas valstī, un tas būtiski uzlaboja attiecības ar ASV. Padomju Savienības politika dažreiz atstāja pretrunīgu ietekmi uz ASV pieeju Baltijas jautājumam. Attiecību uzlabošanās labad ASV neizdarīja vērā ņemamu spiedienu uz PSRS valdību, nepieprasīja tās aiziešanu no Baltijas valstīm un Latvijas, Lietuvas un Igaunijas neatkarības tūlītēju atjaunošanu. ASV Baltijas jautājuma risināšanā 80.gadu vidū un otrajā pusē piekopa lēnas evolūcijas ceļu.¹⁷⁸

Pirmā ASV un PSRS līderu tikšanās notika 1985. gada 19. — 20. novembrī Ženēvā. „Laiks” to vērtēja diezgan kritiski. Respektīvi, V.Klīve pārdomās par notiekošo konferenci par tās uzvarētāju nodēvēja Gorbačovu, uzsverot, ka amerikāņi tam varbūt nepievērš uzmanību, un tas tiem tobrīd neliekas svarīgi, bet Gorbačovs ir uzvarētājs uz apspiesto tautu rēķina. „Publiskā kultūras apmaiņas līguma parakstīšana, par kuru Reigans un Gorbačovs tik vēlīgi un priecīgi smaidīja, atklāti parāda, ka nosodīšanas un sankciju laiks ir beidzies. Labības eksporta aizliegums tika atcelts jau agrāk. [...] Iedomāsimies uz brīdi, ko Gorbačovs var no šīm ASV nostājām mācīties? Ko tās viņam signalizē? To, ka ASV runāšana par apspiesto tautu brīvību ir tikai vārdi. Ka arī tie mērenākie soļi un sankcijas drīz vien tiks atcelti un atsaukti.”¹⁷⁹ Panāktais Ženēvā, pēc Klīves domām, liecināja par ASV piekāpību, līdz ar to, arī Baltijas trimdas pārstāvjiem cerības uz ASV aktīvu darbību Baltijas jautājuma virzībā nav gaidāmas.

Bet M.Gorbačova „glastnostj” politika deva iespēju baltiešiem atklāti paust savu neapmierinātību ar padomju režīmu, un tādejādi problēma ieguva starptautisku skanējumu.¹⁸⁰ Tas bija labi redzams 1986.gada septembrī Jūrmalā notikušās ASV un PSRS sabiedrības pārstāvju tikšanās laikā t.s. Čatokvas dialoga ietvaros.

1986.gada vasarā bija plānots vēl nebijis ASV- padomju „pilsoņu forums” Jūrmalā. Čatokvas institūts Ņujorkas štata ziemeļdaļā savu 1984. un 1985.gada vasaras sesiju laikā bija sponsorējis padomju un amerikāņu zinātnieku un amatpersonu diskusijas. Par atbildi Padomju Draudzības biedrību savienība izteica uzaicinājumu Čatokvas institūtam 1986.gadā ielūgt runātājus, izklaides industrijas pārstāvju un klausītājus uz līdzīgu diskusiju nedēļu Padomju Savienībā.¹⁸¹

Amerikāņu politiķu grupu bija uzticēts vadīt tolaik prezidenta Ronalda Reigana Nacionālās drošības padomes padomnieks – Džekam F.Metlokam (Jack Matlock). Grupas sastāvā ietilpa tādas svarīgas personas kā R.Marks Palmers, kas bija iecelts par ASV

¹⁷⁸ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 98.lpp

¹⁷⁹ Klīve, V. Tas lietas nav tik vienkāršas. *Laiks*. 1986, 1.janvāris, 1.lpp

¹⁸⁰ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 98.lpp

¹⁸¹ Metloks, Dž.F. Reigans un Gorbačovs :kā beidzās aukstais karš. 213.lpp

vēstnieku Ungārijā, Helmūts Sonnenfeldts, kam pagātnē bija svarīga loma Niksona un Forda administrācijās, žurnālists Bens Vatenbergs un senators Čārlzs Robs no Virdžīnijas. Atklāšanas runā, ko pilnībā translēja vietējā televīzija, Dž.F.Metloks – pirms pārgāja uz krievu valodu – dažas rindkopas nolasīja latviski. Līdztekus protestam pret to, ka 30.augustā VDK bija arestējis amerikāņu žurnālistu Maskavā Nikolasu Danilofu, apsūdzot viņu spiegošanā, Metloka galvenā vēsts bija paziņojums, ka Savienotās Valstis nekad nav atzinušas triju Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā.¹⁸²

Metloka klātbūtne pretrunīgajā 1986.gada ASV un PSRS Čatokvas konferencē okupētajā Latvijā un viņa šeit izteiktā doma, ka ASV valdība „nekad nav atzinusi un neatzīs par likumīgu Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vardarbīgo iekļaušanu Padomju Savienībā”, tajos gados bija ārkārtējs notikums: saskaņā ar ASV „aukstā kara” ārpolitiku diplomātiskais personāls nekad neapmeklēja Baltijas padomju republikas, šādi protestējot pret Baltijas valstu aneksiju 1940.gadā.¹⁸³

Konference tika dažādi vērtēta trimdas presē, bet visur tas tiek atzīmēts kā zīmīgs moments priekš latviešiem, ne tik daudz ASV un PSRS savstarpējās attiecībās. A.Balodis laikrakstā „Brīvā Latvija” uzskata, ka kā krieviem, tā amerikāņu ārlietu vadībai čatokvieši bija tikai aizsegs „cīņai par dvēselēm”, lai gan nenoliedz, ka amerikāņu izturēšanās atšķīrās no līdz šim ierastās, un viņi nevairījās no asas konfrontācijas ar krieviem.¹⁸⁴ Balodis uzsver, ka lielās latviešu trimdas daļas kritiskais skats uz šo konferenci un šaubas par amerikāņu gribēšanu un varēšanu aizstāvēt latviešu viedokli, izrādījās nepamatotas. Pēc autora domām, visvairāk pārrēķinājās Maskava, kuras nolūks bija izmantot konferenci Latvijā kā pierādījumu amerikāņiem, ka Baltijas jautājums ir jau atrisināts PSRS vēlamā veidā.¹⁸⁵

„Austrālijas Latvietis” notikumu Jūrmalā aprakstīja vairākus numurus no vietas, jau pašā sākumā konferenci vērtējot neviennozīmīgi. Laikraksts uzsvēra vairākas lietas, kas raksturoja Jūrmalā notiekošās konferences ne viennozīmīgumu: konference notika padomju okupētā zemē; amerikāņu delegāti it kā runāja atklātu valodu; saspīlējumu palielināja amerikāņu žurnālista aizturēšana Maskavā un ASV-padomju ārlietu ministru tikšanās Vašingtonā.¹⁸⁶ „Austrālijas Latvietis” šī notikuma kontekstā parādīja arī uzskatu dažādību baltiešu trimdas pārstāvju starpā. Laikraksts atsaucās uz Kanādas igauņu avīzi „Meie Elu”,

---

¹⁸² Turpat, 214.lpp

¹⁸³ Ahola, J. (atb.red.). Baltijas reģions: konflikti un sadarbība : ceļā no pagātnes uz nākotni. 430.lpp

¹⁸⁴ Balodis, A. Šataviešu misijas ceļojums. Maskava liktenīgi pārrēķinājās. *Brīvā Latvija*. 1986, 13.okotbris, 8.lpp

¹⁸⁵ Turpat.

¹⁸⁶ Notikumi Jūrmalā. *Austrālijas Latvietis*. 1986, 26.septembris, 1.lpp

kas 14.augusta ievadrakstā skarbi kritizēja Amerikas latviešu piedalīšanos Jūrmalas konferencē, īpaši vērstoties pret ALA, ka tā neceļ iebildums pret konferenci Jūrmalā.¹⁸⁷

„Austrālijas Latvietis” konferences rezultātu vērtēja tikpat ne viennozīmīgi kā pašu konferences būtību, par lielāko ieguvumu uzskatot amerikāņu preses pārstāvju iepazīšanos ar patieso stāvokli Padomju okupētajā Latvijā: „Ja jūrmalas konferences praktiskā vērtība joprojām atrodas zem jautājuma zīmes, tad nav lielu šaubu par tiem vispārējiem iespaidiem, kādus amerikāņu preses pārstāvji paņēma līdz no okupētās Latvijas.”¹⁸⁸

Ziņas par notikumu Jūrmalā izplatījās Rīgas un Latvijas sabiedrībā, radot lielu saīļņojumu, kas jau 1987.gadā izpaudās mītiņu veidā. Sabiedriskās domas atklāsme un attīstība bija strauja, un okupācijas jautājums kļuva par aktuālāko politisko jautājumu. 1986.-1987.gadā arī Latvijas PSR apstākļos sākās latviešu tautas centienu un interešu, Latvijas valsts vēsturiskā mantojuma un juridiskā pamatojuma apzināšana, kas pakāpeniski pārauga plašā tautas prasībā pēc neatkarības atjaunošanas.¹⁸⁹

Laikraksta „Austrālijas Latvietis” redakcija pauda viedokli, ka šai konferencei Jūrmalā bija maza nozīme ASV- PSRS attiecību virzībā, jo pārāk ātri pēc konferences starptautiskajā arēnā parādījās citi, vēl svarīgāki notikumi: „Pasaules presei rakstot par Reigana un Gorbačova gaidāmo tikšanos Islandes galvaspilsētā Reikjavīkā, Čatokvas konference septembra beigās Rīgas Jūrmalā strauji atkāpjas pagātnē. Tās atspoguļojums ASV presē bija ievērojams, Austrālijas laikrakstos niecīgs; tās ietekme okupētās Latvijas iedzīvotājos vēl nepārskatāma; tās nozīme amerikāņu – padomju vispārējās attieksmēs minimāla, jo konferenci jau tās laikā aizēnojis Danilofa jautājums, bet tās izskaņā – baumas par jauno gaidāmo galotņu konferenci bruņošanās ierobežošanas un citos jautājumos.”¹⁹⁰ Tomēr vēlāk laikrakstā tika publicēts arī ALA valdes vērtējums par konferences rezultātiem Jūrmalā. ALAi bija trīs galvenie mērķi konferencē Jūrmalā: 1. uzturēt ASV neatzišanas stāju iepretī padomju nelegālajai okupācijai Baltijas valstīs; 2. rosināt rakstu parādīšanos par Latviju un Baltijas valstīm rietumu presē, tā informējot rietumu lasītājus par patiesajiem apstākļiem padomju okupētajā Latvijā; 3. dot morālu atbalstu tautai okupētajā Latvijā. Kāds tad bija ALA konferences novērtējums? „ALA uzskata, ka konference ne vien sasniedza visus trīs mērķus, bet pārspēja visas iepriekšējās cerības. Pateicība par konferences panākumiem pienākas īpaši Džonam Volakam, Čatokvas institūta vadītājam un locekļiem un ASV ārlietu ministrijai. [...] Līdz Šatokvas konferencei Latvijā ASV neatzišanas politika lielā mērā bija snaudoša lieta, zināma vienīgi Amerikas baltiešiem, ASV valdības locekļiem un nedaudziem žurnālistiem.

¹⁸⁷ Turpat.

¹⁸⁸ Notikumi Jūrmalā. (2.) *Austrālijas Latvietis*. 1986, 3.oktobris, 2.lpp

¹⁸⁹ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 164.lpp

¹⁹⁰ Notikumi Jūrmalā (3.) *Austrālijas Latvietis*. 1986, 10.oktobris, 1.lpp

Paceļot šo jautājumu tik publiskā forumā, vēstnieks Metloks šai neatzīšanas politikai deva jaunu dzīvību un nozīmi.”¹⁹¹

Jau krietni vien pēc neatkarības atjaunošanas Aristīds Lembergs, atskatoties uz laika posmu, kad viņš bija ALA valdes priekšsēdis, atzina, ka viņa prezidēšanas laikā vispozitīvākais notikums bijusi tieši konference Jūrmalā un ar to saistītie notikumi, kas, viņaprāt, veicinājuši latviešu tautas atmodas sākumu.¹⁹²

Pirms Reigana un Gorbačova Vašingtonas tikšanās, kas notika 1987.gada nogalē, ALA nosūtīja ASV prezidentam un Kongresam priekšlikumus, kas jārealizē, risinot Baltijas jautājumu. Tie ietvēra prasību par tūlītēju PSRS okupācijas karaspēka un pārvaldes izvākšanu no Baltijas valstīm, rusifikācijas politikas izbeigšanu, politisko ieslodzīto baltiešu atbrīvošanu, latviešu jauniešu iesaukšanas Padomju armijā pārtraukšanu.¹⁹³

80.gadu otrajā pusē trimdas laikrakstos, sevišķi „Laikā” parādījās iezīme ik pa laikam akcentēt dažādu ASV senatoru uzrunas vai rakstus Baltijas jautājuma kontekstā, kas varbūt bija nesaistītas ar Reigana – Gorbačova konkrēto savstarpējo politiku, un, kas zināmā mērā izteica šaubas par „glasnostj” vai „perestoikas” reālo būtību. Tā, piemēram, 1988.gada 9.janvāra numurā „Laiks” apskatīja senatora Franka Lautenberga vienu no viņa pēdējiem ziņojumiem Ņūdžersijas iedzīvotājiem, kuru viņš bija veltījis Baltijas valstu brīvības atgūšanas jautājumam. senatora Franka Lautenberga vienu no viņa pēdējiem ziņojumiem Ņūdžersijas iedzīvotājiem, kuru viņš bija veltījis Baltijas valstu brīvības atgūšanas jautājumam. „Laiks” uzsvēra senatora priekšstatus par viņa braucienu Padomju Savienībā, kā arī Baltijas valstu stāvokli, beigu beigās paužot viedokli, ka reālā situācija Padomju Savienībā nevar atļaut attiecību uzlabošanu starp ASV un PSRS: „Padomju iedzīvotāji viņam paskaidrojuši, ka „glasnostj” ir politiska mirāža, domāta rietumu vērotājiem. Brutālais vedis, kā padomju iestādes apgājās ar demonstrantiem pagājušā vasarā Baltijas valstīs, izsaka daudz vairāk nekā visas oficiālās deklarācijas. Senators apskata arī demonstrācijas un iemeslus, kāpēc tās rīkotas, baltiešu politieslodzīto stāvokli, represijas pret reliģiskiem aktīvistiem un baltiešu brīvības centienus vispār. Samērā garā ziņojuma beigās senators Lautenbergs uzsver, ka padomju valdībai jāizpilda Helsinku vienošanās noteikumi un ka šo vēsti viņš devis visiem padomju valdības pārstāvjiem, ar kuriem viņš ticies. Tikai tad ASV varēs saskatīt iespēju uzlabot attiecības ar Padomju Savienību.”¹⁹⁴

Ap 1988. gadu iekšējā reforma bija kļuvusi par Gorbačova primāro jautājumu. Reigana vizīte, kas bija ieplānota maija beigās, varēja sekmēt reformu scenāriju. Ja Reigana vizīte būtu

¹⁹¹ Jūrmalas bilance. *Austrālijas Latvietis*. 1986, 31.oktobris, 1.-2.lpp

¹⁹² Tērauda, A. ALA, 1986-2000. 39.lpp

¹⁹³ Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 100.lpp

¹⁹⁴ Senators Lautenbergs mudina dot Baltijas valstīm brīvību. *Laiks*. 1988, 9.janvāris, 1.lpp

veiksmīga, Gorbačovs varētu stāvēt partijas konferences tribīnē kā līderis, kas mazinājis starptautisko saspīlējumu un atjaunojis padomju prestižu pasaulē. Lai gan Reigans vienmēr bija dziļi ieinteresēts aizsargāt cilvēktiesības Padomju Savienībā, viņš savus enerģiskākos pūliņus nebija publicējis. Tomēr pirms vizītes Maskavā Reigans vairāku apsvērumu dēļ biežāk nekā agrāk savās runās uzsvēra cilvēktiesības.¹⁹⁵

1988.gadā „Laiks” ar zināmām bažām skatījās uz amerikāņu sajūsmu par Gorbačovu, paužot viedokli, ka Gorbačovs lielā mērā reducē tā saucamos cilvēka tiesību jautājumus Padomju Savienībā uz ebreju izceļošanas problēmu un, otrkārt, lielā mērā reducē tā saucamos „reģionālos konfliktus” uz Afganistānas okupācijas lietu. Laikraksts redakcija puda viedokli, ka tādejādi PSRS ir novērsusi amerikāņu skatu no Rietumu un Padomju Savienību savstarpējo attiecību problēmas – Austrumeiropas. „Laiks” tomēr beigu beigās puda viedokli, ka Gorbačova politika iezīmē neko citu kā Padomju Savienības galu: "Amerikāņi ir sajūsmināti par Gorbačovu. Ja mēs mēram politiķu panākumus propagandas ziņā, tad pēdējie mēneši ir bijuši Gorbačovam un Padomju Savienībai liels panākumu laiks. Mēs to redzējām nesen, kad Jaungada dienā Gorbačova vēstījums amerikāņiem tika pārraidīts vai katrā televīzijas stacijā. Vai tur bija vēstījumi no Anglijas, Francijas, Ķīnas, Indijas utt? Nē, Gorbačovs bija tā izcilā persona, kas sveicināja katru amerikāņu ģimeni. Tā tas bija arī Vašingtonas apmeklējuma laikā 1987.g.decembrī. Nav noslēpums, ka dažādie amerikāņu darbinieki sacentās, lai tikai būtu ieaicināti uz diplomātiskām pieņemšanām sakarā ar Gorbačova viesošanos. [...]Tomēr plašākā vēstures skatījumā Gorbačovs varbūt tiešām pārstāv „jaunu laikmetu”, bet ne tādā veidā, kā amerikāņi un pats Gorbačovs (vismaz „oficiāli”) domā. Viņš pārstāv padomju impērijas norietu: beigas, un nevis sākumu kādai jaunai un brīnišķīgai pasaulei, kur valdīs „taisnība un darbs.””¹⁹⁶

ASV prezidents Džordžs Bušs (vecākais) realizēja vēl uzmanīgāku politiku Baltijas jautājumā nekā viņa priekšgājējs R.Reigans.¹⁹⁷ Formulējot nostāju pret baltiešu brīvības centieniem, Baltajam namam bija jāņem vērā ne tikai ilggadējā neatzīšanas politika un baltiešu lobijs, bet arī Gorbačova gatavība sadarboties ar amerikāņiem bruņojuma samazināšanā un Austrumeiropas valstu demokratizācijā.¹⁹⁸

Dž.Bušs uzskatīja, ka jāatbalsta M.Gorbačovs un viņa pārbūves politika. Sprotams, trimdas laikraksti šādu Buša politiku vērtēja piesardzīgi. „Laiks” ļoti rūpīgi sekoja tam, ko šajā jautājumā raksta ASV prese. 1989.gada 12.augusta numurā „Laiks” pievēršas Gerija

¹⁹⁵ Metloks, Dž.F. Reigans un Gorbačovs :kā beidzās aukstais karš. 296.lpp

¹⁹⁶ Vai Gorbačovs ir uzvarētājs? *Laiks*. 1988, 20.janvāris, 1.lpp

¹⁹⁷ Auers, D. (ed.) Latvia and the USA :from captive nation to strategic partner. Rīga : Academic Press of the University of Latvia, 2008. p.44.

¹⁹⁸ Raudseps, P. Baltais nams un Baltijas ceļš. Baltijas brīvības ceļš :Baltijas valstu nevardarbīgas cīņas pieredze pasaules kontekstā /Latvijas Intelīgences apvienība. Rīga : Zelta grauds, 2005. 316.lpp

Tačera rakstam „The Christian Science Monitor” 8.augusta numurā, kurā citu starp teikts: „Lai gan ASV nekad nav atzinušas Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā par likumīgu rīcību, Baltijas neatkarības jautājums nekad nav bijis svarīgs punkts ASV ārpolitikā. Līdz šim ASV notikumus Baltijas valstīs vērojušas ar izbrīnu un tajā pašā reizē ar atturību, jo ASV uzmundrinājumi atgūt neatkarību varētu radīt smagu padomju pretreakciju.”¹⁹⁹

„Laika” redakcija ar interesi sekoja līdz ASV ārlietu ministra Beikera runai 16.septembrī Ņujorkā. Laikraksta redakcija, vairakkārt uzsvēra Beikera ticību Gorbačova reformām, vēlmi palīdzēt, tādejādi prognozējot arī ASV prezidenta vēlmi redzēt sekmīgu PSRS līdera darbu: „Beikers piedāvāja Gorbačovam palīdzēt pārveidot padomju sistēmu, sūtot uz Padomju Savienību amerikāņu saimnieciskos ekspertus. Viņš arī teica, ka ASV interesēs ir, lai Gorbačova „perestroika” būtu sekmīga. „Mums nav nekādas daļas gar padomju sabiedrības pārveidošanu vai palīdzēšanu paturēt kādus padomju līderus vadībā un tas nav arī mūsu spēkos. Bet „perestroika” veicinās tādu padomju rīcību, kas ir mūsu interesēs,” teica Beikers.”²⁰⁰ Vienlaikus, „Laika” redakcija pilnīgi skaidri saprata, ka reālas palīdzības neatkarības atjaunošanā no ASV puses nebūs.

Viedokli, ka ASV sevi uzskata par Gorbačova un viņa „perestroikas” glābēju „Laiks” vēlreiz apliecināja, rakstot par Čatokvas 5.konferenci Pitsburgā, kas norisinājās no 1989.gada 29.oktobra līdz 3.novembrim: „Konferences rīkotāji bija iecerējuši tikšanos vadīt draudzīgā garā bez konfrontācijām. Tas arī tā notika. Par draudzīgas atmosfēras uzturēšanu nav ko iebilst, bet diemžēl to noveda tik tālu, ka cieta Padomju Savienības faktiskā stāvokļa izvērtēšana. Kā konferences vadības, tā arī ASV dominējošais politiskais viedoklis bija, ka jāglābj „perestroika” un Gorbačovs. Tāpēc „nepatīkamajiem” jautājumiem, kā baltiešu prasībām pēc neatkarības un to, kā darbojas neatkarīgās demokrātiskās kustības Padomju Savienībā, tur nebija vietas.”²⁰¹

ASV prezidents realizēja ļoti uzmanīgu politiku, uzskatot, ka nedrīkst sasteigt notikumus, ka Baltijas jautājums nedrīkst kavēt atbrūņošanās jautājuma un Austrumu un Rietumu globālās sadarbības idejas. Tas labi parādījās abu valstu līderu Maltas tikšanās laikā 1989.gada 2.-3.decembrī. Pārrunājot Baltijas jautājumu, Dž.Bušs nepieprasīja Gorbačovam Baltijas valstu neatkarības tūlītēju atjaunošanu. ASV prezidents uzsvēra, ka PSRS nedrīkst Baltijas valstīs pielietot spēku un vardarbīgi apturēt tautas kustību. Padomju līderis solīja piešķirt lielāku autonomiju Baltijas valstīm un problēmas risināšanai nepielietot militāru spēku.²⁰² Spriežot pēc Džordža Buša atmiņām, amerikāņi bija ļoti apmierināti ar Maltas

¹⁹⁹ ASV staigā bailīgi uz pirkstgaliem starp Maskavu un baltiešiem. *Laiks*. 1989, 12.augusts, 1.lpp

²⁰⁰ ASV sola palīdzēt Gorbačovam, bet brīdina baltiešus. *Laiks*. 1989, 21.oktobris, 1.lpp

²⁰¹ Šatakavas konference par "perestroiku", bet ne par "glasnostj". *Laiks*. 1989, 8.novembris, 5.lpp

²⁰² Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. 100.-101.lpp

tikšanos, uzskatot, ka tas lika pamatus savstarpējai uzticībai starp Bušu un Gorbačovu, kurai bija liela loma notikumu turpmākajā attīstībā.²⁰³

1990.gada janvārī „Laikā” bija publicētas Buša atbildes uz kāda žurnālista jautājumiem, tostarp saistībā ar Baltiju un šo Maltas tikšanos. Atreferējot Buša atbildes, „Laikā” tika rakstīts, ka, pēc Buša domām, Gorbačovam ir savas iekšējas (padomju) problēmas, bet Gorbačovs zina, ka amerikāņi aizstāv miermīlīgas pārmaiņas un atzīst Gorbačova nopelnus, un Maltā viņiem ir bijusi iespēja pārrunāt jautājumu par miermīlīgām pārmaiņām.²⁰⁴

Amerikas baltiešos zināmu vilšanos radīja Buša rīcība, neatbalstos Landsberģa valdību de facto kā starpsoli ceļā uz pilnīgām diplomātiskām attiecībām.²⁰⁵ Arī trimdas laikrakstos, sevišķi „Laikā”, Bušs tika kritizēts vairāk, jo sevišķi uzsverot, ka ASV nelabprāt atklāti atbalstījušas 1990.gada 11.marta Lietuvas Neatkarības aktu.²⁰⁶

Kopumā trimdas laikrakstos 1990.gada pirmajā pusē tika uzsvērts, ka, pēc ASV domām, Baltija ir Padomju Savienības iekšējais jautājums, līdz ar to arī neliekot pārāk lielas cerības uz ASV palīdzību neatkarības atjaunošanā.

3.2. Trimdas laikrakstu nostāja saistībā ar Atmodu

Kamēr Latvijā turpinājās okupācija, Latvijas Republikas diplomātiskajām un konsulārajām pārstāvniecībām no 1940.gada augusta līdz 1988.gada beigām nebija nekādu oficiālu sakaru ar padomju iestādēm vai individuālām personām Latvijā. Nozīmīgs pavērsiens Latvijas diplomātiskā dienesta darbībā iestājās sakarā ar latviešu tautas Trešo atmodu dzimtenē.

Tomēr, par spīti pozitīvajām pārmaiņām Baltijā, trimdas presē situācija netika atspoguļota viennozīmīgi, Tā, jau 1987.gada 12.oktobra numurā laikrakstā „Brīvā Latvija” bija ievietots J.Kažas raksts, kurā bija izteiktas lielas šaubas par trimdas gatavību tam, kas notiek Baltijā: „Trimda kā tāda nav sagatavota tam, kas notiek Baltijā. [...] Vienkāršoti formulēta problēma ir tāda: ka vēlamies demokrātisku, neatkarīgu Latviju, to mēs, kā trimda, zinājām jau 1945.gadā. Bet par to, kā tas varētu notikt un kā mūsu darbības vajadzībām novērtēt aktuālos procesus Latvijā, kā pazīt patiesas demokratizācijas iezīmes Padomju Savienībā – ar to mums joprojām ir grūtības.”²⁰⁷ Tiesa, šajā sakarā izcēlās zināma polemika. „Brīvās Latvijas” 1987.gada 19.oktobra numurā PBLA IB vadītāja Vija Freimane sniedza

²⁰³ Bush, G. A world transformed. New York : Random House, 1998. p.172.-173.

²⁰⁴ Bušs: Baltija ir Padomju Savienības iekšējs jautājums. *Laiks*. 1990, 10.janvāris, 1.lpp

²⁰⁵ Dreifelds, J. Rietumi un Baltijas neatkarība. Baltijas brīvības ceļš :Baltijas valstu nevardarbīgas cīņas pieredze pasaules kontekstā /Latvijas Intelīģences apvienība. Rīga : Zelta grauds, 2005. 346.lpp

²⁰⁶ Lietuvas Republika ir atjaunota! *Laiks*. 1990, 14.mart, 1.lpp

²⁰⁷ Kaža, J. Ko mums darīt tagad? *Brīvā Latvija*. 1987, 12.oktobris, 1.lpp

atbildi uz J.Kažas iepriekšējā numura izteicieniem. Freimane pauda viedokli, ka J.Kažas raksta vēlme ir bijusi radīt priekšstatu, ka PBLA IB nepilda savas funkcijas. Sekojoši tam, viņa aprakstīja PBLA IB sadarbību ar grupu „Helsinki-86”, sevišķi akcentējot sadarbību ar Rolandu Silaraupu, respektīvi, viņa ierašanos Vīnē 1987.gada 24.jūlijā, kur viņš kopā ar PBLA valdes locekli Gunāru Meierovicu apmeklēja ASV delegācijas (EDSO konferencē) vadītāju V.Zimmermanni.²⁰⁸

„Laiks”, iespējams, pat vairāk kā citi trimdas laikraksti, 1987.gadā īpaši sekoja „Helsinki-86” grupas darbībai, rakstot: „1986.gada jūlijā Liepājā tika dibināta cilvēka tiesību aizstāvju grupa ar nosaukumu „Helsinki -86”. Šis nosaukums pasvīturo, ka jaundibinātā grupa saskaņā ar Helsinkos parakstītajiem dokumentiem – nolēmusi izmantot padomju pilsoņiem piešķirtās tiesības neatkarīgi no valsts varas iestādēm dibināt sabiedriskas organizācijas cilvēka tiesību stāvokļa novērošanai un atsevišķu pārkāpumu dokumentēšanai.”²⁰⁹ Visai regulāri „Laiks” publicēja „Helsinki-86” ziņojumus, kas lielākoties saturēja informāciju par grupas vajāšanu no režīma puses, tādējādi vēl jo vairāk pastiprinot trimdas neticību Gorbačova reformām. Starp „Laiku” un „Helsinki-86” izveidojās savdabīga sadarbība. „Helsinki-86” grupas pārstāvji pat lūdza viņiem abonēt laikrakstu „Laiks”, tā sacīt, kultūras un informācijas apmaiņas ietvaros, jo no viņiem „Laiks” bez maksas saņemot laikrakstu „Dzimtenes Balss”.²¹⁰

Latviešu trimdas organizācijās jau kopš 1988. gada vasaras pakāpeniski aizsākās diskusija par attieksmi pret notikumiem Latvijā. Pēc J.Taurēna domām, latviešu trimdas problēma lielā mērā bija neuzticība pret Latvijas inteliģenci un tās pārmērīgo atkarību no padomju varas. Sevišķi konservatīva bija Latviešu Nacionālās apvienības Kanādā nostāja. Latviešu trimdas organizācijas, izšķiroties par sadarbību ar Latvijas Tautas fronti, tomēr uzsvēra, ka patiesa sadarbība iespējama tikai ar tādām organizācijām, kas iestājas par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Šāds konsekvents viedoklis, kas izraisīja trimdas latviešu pilnu uzticību 1988. gada rudenī, bija tikai LNNK.²¹¹

Trimdas prese aktīvi sekoja līdzīgi notikumiem Baltijā, bet arī saskārās ar zināmiem ierobežojumiem. Piemēram, laikraksta „Brīvās Latvijas” pārstāvis bija ielūgts uz LTF dibināšanas kongresu, bet iebraukšanas vīzu nesaņēma. Šī iemesla dēļ kongresa gaitu un

²⁰⁸ Freimane, V. Informācijas biroja darbs. *Brīvā Latvija*. 1987, 19.oktobris, 1.lpp

²⁰⁹ Tiesību grupas „Helsinki-86” ziņojumi. *Laiks*. 1987, 27.maijs, 1.lpp

²¹⁰ Turpat, 5.lpp

²¹¹ Taurēns, J. Latvijas neatkarības atjaunošana 1988.–1991. gadā: ārpolitiskās problēmas. Okupācijas režīmi Baltijas valstīs, 1940-1991. Latvijas Vēsturnieku komisijas Raksti. 25. sējums. Rīga : Latvijas vēstures institūts, 2009. 415.lpp

notikumus laikraksts aprakstīja tikai no tā materiāla, ko deva ārzemju korespondentu raksti, atsevišķas telefona sarunas un 15 stundu garais Rīgas radio tiešā pārraidījuma ieskaņojums.²¹²

Jau nākamajā „Brīvās Latvijas” numurā bija sniegtas Pētera Vasariņa pārdomas par notikušo LTF kongresu, kas kopumā parādīja zināmas šaubas gan par LTF darbības vadlīnijām, gan par pārmaiņām kopumā Baltijā. Autors pauda domas, ka pēc nesenajiem notikumiem Latvijā, Igaunijā un Lietuvā, politiskās pārmaiņas Baltijas valstīs izlemtas PSRS Komunistu Partijas centrālkomitejas nesenaajā ārkārtējā plēnumā, kad Gorbačovs nostiprināja savu varu: „Tur panākts lēmums eksperimentālā veidā Baltijas valstīm dot visai plašu patstāvību, lai tās padarītu par paraugu pārējai Padomju Savienībai kādā veidā perestroika varētu saglabāt Padomju Savienību kā lielvalsti, jo Gorbačovs labi apzinās, ka baltieši ir visspējīgākie ātrā laikā atjaunot savu saimniecisko produktivitāti un labklājību, ja tikai viņu atbrīvotu no Maskavas virskundzības un birokrātijas. Tālākie notikumi risinājušies divos līmeņos – oficiālajā varas orgānu līmenī un tautu kustības līmenī. [...] Mana teorija ir, ka, lai sakautu opozīciju pret sevi, Gorbačovs nolēma vājināt staļinistisko, krievu un pārkrievioto latviešu dominēto Latvijas KP CK. Par partijas pirmo sekretāru iecēla latvieti Jāni Vagri, kas ir bāla, nenozīmīga un intelektuāli aprobežota personība. [...] Spējīgo, dinamisko, varētu pat teikt harizmātisko līdzšinējo Latvijas KP CK otro sekretāru Anatoliju Gorbunovu Gorbačovs lika ievēlēt par Latvijas Augstākās Padomes prezidija priekšsēdi.”²¹³ Vienlaikus tiek uzsvērts, ka Gorbačova atklātības politika Latvijā ir it kā pārrāvusi Staļina iedzīto baiļu aizsprostu. Turpat 50 gados dziļi sirdīs krājušās sāpes, rūgtums, protesti pret Latvijas okupāciju, apspiestību, aplaupīšanu, prasība pēc brīvības, viss tas gāžas ārā kā neapturams lavas izvirdums, un, pēc autora domām, LTF ir šī izvirduma politiskās organizācijas forma. Nenoliedzot to, ka LTF īsā laikā izveidojusies par nozīmīgu polisku faktoru, tiek izteiktas šaubas par tās darbību atsevišķu LTF esošo pārstāvju klātesamības dēļ: „LTF apvieno visus nogrupējumus, kas prasa pārmaiņas. Viena galējība ir kažoku apgriezušie vecie staļinisti un brežņevisti, kas ieinteresēti tikai kompartijas reformā, lai saglabātu savu varu. Otrā ir pilnīgas Latvijas neatkarības atjaunošanas aizstāvji, kas, kā, piemēram, Dobelis un Vidiņš noraida komunistu partiju un prasa tiesības veidot jaunas partijas. Starp šīm galējībām stāv reālpolitiķu centrs, kas grib Latvijas neatkarības virzienā iet tik tālu, cik tas pašreizējos apstākļos iespējams.”²¹⁴ Galvenais secinājums, ko uzver Vasariņš: neraugoties uz visu, kas noticis pēdējās trīs nedēļās (respektīvi, 1988.gada oktobrī), būtu ļoti liela kļūda pieņemt, ka Latvija nu jau gandrīz atbrīvota. Tādēļ, līdzīgi kā citos trimdas laikrakstos, arī Vasariņš aicina

²¹² J.M. Latvija prasa savu tiesu Tautas frontes kongresā. *Brīvā Latvija*. 1988, 17.oktobris, 1.lpp

²¹³ Vasariņš, P. Pārdomas pēc LTF kongresa. *Brīvā Latvija*. 1988, 7.novembris, 1.lpp

²¹⁴ Vasariņš, P. Pārdomas pēc LTF kongresa. *Brīvā Latvija*. 1988, 7.novembris, 1.lpp

trimdas pārstāvjus sniegt visu iespējamo palīdzību LTF un visām tajā izejošām nacionālām grupām.²¹⁵

„Laiks”, salīdzinot ar „Brīvo Latviju”, LTF aprakstam 1988.gada nogalē pievērsās salīdzinoši mazāk, par LTF nodibināšanos ziņoja ļoti fragmentāri.²¹⁶ Saistība ar LTF dibināšanas kongresu, bija publicēts PBLA apsveikums valdes priekšsēdētāja Linarda Luksa vārdā, kur citu starpā bija teikts: „Pasaules brīvo latviešu apvienība sveic ikvienu, kas ar neatkarīgās Latvijas ideju sirdī ir šodien nācis, lai palīdzētu celt tiltu pāri sabangotajiem ūdeņiem uz šo ideālo mērķi! Kaut arī tā latviešu tautas daļa, kas atrodas ārzemēs, nav bijusi aicināta sūtīt delegātus uz šo kongresu, jums jāzina, ka šī tautas daļa jūs atbalsta, vēl jums labas sekmes un gudrību, kā nokļūt pie mērķa.”²¹⁷ Visticamāk, „Brīvā Latvija” sniedza plašākas ziņas par LTF darbību, jo redakcijai ziņas bieži bija piesūtītas no Zviedrijas trimdas daļas, kas par stāvokli Baltijā tomēr bija informēta nedaudz labāk. Tiesa, jau 1989.gadā par LTF rakstīja vairāk arī „Laiks”. D.Īvāns zināmā mērā to saista ar laikraksta redaktora I.Spilnera personisko ieinteresētību LTF darbībā, īpaši, kad 1989.gada aprīlī notika Gananokves konference, kurā piedalījies arī Spilners.²¹⁸

Savukārt „Latvija Amerikā”, kas gan kopumā vispār bija daudz kritiskāks laikraksts saistībā ar notiekošo Baltijā, arī LTF uzlūkoja ar lielām šaubām. Laikraksta 1988.gada 3.decembra numurā parādījās Aleksandra Ķegumnieka raksts, kurā apgalvots, ka Latvijas koristu uzstāšanās sašķēla latviešu trimdas vienotību, kā arī tas, ka „Latvijā nodibinātā Tautas fronte ir Kremļa nākamais ierocis latviešu vienības un nacionālpolitiskās aktivitātes sagraušanai.”²¹⁹

Atsevišķu trimdas organizāciju viedoklis par Atmodu Baltijā reti kad bija sniegts trimdas laikrakstos, „Laikā” fragmentāri varēja iegūt PBLA priekšstatu. Zināms izņēmums bija ALA valdes sēde 1989.gada 21.un 22.janvārī, kurā citu starpā pievērsās arī Atmodas tēmai. „Laiks” īpaši izcēla ALA priekšsēdētāja Valda Pavlovskā runu, kurā bija skaidri izteikts atbalsts Atmodas kustībai kā tādai: „Atmodas kustību ALA atbalsta ne tikai ar vārdiem, bet arī materiāli arī rīcībā esošiem līdzekļiem.”²²⁰ Lai gan pat rakstam par šo ALA kongresu bija dots skaļš virsraksts - ALA valde atbalsta Atmodas kustību okupētajā Latvijā, nekas vairāk par šo Pavlovskā izteicienu saistībā ar Atmodu divas lappuses garajā rakstā nebija.

²¹⁵ Turpat, 3.lpp

²¹⁶ Tautas frontes dibināšana Latvijā. *Laiks*. 1988, 7.septembris, 1.lpp

²¹⁷ Lukss, L. Apsveikums LTF dibināšanas kongresam. *Laiks*. 1988, 8.oktobris, 1.lpp

²¹⁸ Īvāns, D. LTF Rietumos. Rīga : [b.i.], Elpa. 2001. 105.lpp

²¹⁹ Turpat, 39.lpp

²²⁰ ALA valde atbalsta Atmodas kustību okupētajā Latvijā. *Laiks*. 1989, 4.februāris, 1.lpp

Astoņdesmito gadu otrajā pusē baltiešu pārstāvji lūdza pievērst uzmanību triju nāciju centieniem panākt pašnoteikšanos un neatkarību.²²¹ Tomēr, Rietumvalstis, neskatoties uz morālo atbalstu baltiešu centieniem, sākotnēji atturējās šādu atbalstu paust oficiālā valdību līmenī. Baltijas jautājums atkal bija Rietumvalstu – PSRS attiecību jautājums, turklāt Rietumvalstis pirmoreiz vairāku gadu desmitu gaitā vispārējā starptautiskā saspīlējuma mazināšanas interesēs bija gatavas atbalstīt Padomju Savienību tās iesākto demokratizācijas reformu dēļ. Tautas kustību pārstāvji vadījās no apsvēruma, ka jaunos apstākļos, kad „dialogs starp Austrumiem un Rietumiem ir reāls un produktīvs, jautājums par triju Baltijas valstu – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas – valstiskās suverenitātes atjaunošanu ir kļuvis par visu pasaules valstu un tautu sirdsapziņas jautājumu”.²²²

Šajā pārmaiņu laikā var vērot savdabīgu kontaktu veidošanos starp Latviju un trimdu. Interesanti, ka PBLA vien 1989.gada martā, valdes mini sēdē Vašingtonā, deklarēja, ka „PBLA ar lielu interesi vēro un seko Latvijas Tautas frontes organizēšanai un darbībai Latvijā un atbalsta visus LTF centienus, kas stiprina latviešu tautas stāvokli un veicina pilnīgas neatkarības atgūšanu Latvijai”.²²³ Valde arī nolēma ar 5000 dolāru iemaksu atbalstīt LTF un trimdas pārstāvju tikšanos 1989.gada maijā Latviešu Tautas augstskolā Abrenē, Francijā, rīkojamā seminārā, kurā jāpiedalās visiem PBLA valdes locekļiem.

Seminārā, kas kļuva par ievērojamu notikumu Latvijas vēsturē, no 1989.gada 15.līdz 19.maijam pirmo reizi uz brīvām pārrunām kopā sanāca PBLA valde un lielākās trimdas organizācijas, Daugavas Vanagu vadītājs un astoņi LTF domes un valdes locekļi, kā arī LNNK pārstāvis, Latvijas Atdzimšanas partijas pārstāvis un LSDS pārstāvis. „Laiks” nešaubīgi to pasniedza kā būtisku soli abu pušu sadarbībā: „Pirmo reizi latviešu tautas vadība, kā no dzimtenes, tā no trimdas, satikās oficiālā galotņu konferencē latviešu pilī Abrenē, Francijā, lai meklētu kopīgu ceļu uz Latvijas neatkarības, suverenitātes un demokrātiskas valsts atjaunošanu.”²²⁴

Abrenes seminārā par Latvijas neatkarības atjaunošanu visvairāk tika runāts Politiskā darba grupā, ko vadīja prof.Jānis Peniķis. Rezultātā politiskās sarunas sākotnēji nevirzījās tālāk par nepublicējamu rezolūcijas priekšlikumu, kurā tika atzīts, ka 1939.gada 23.augusta Molotova-Ribentropa pakts ir kļuvis par izšķirošo faktoru Baltijas valstu vēstures noteikšanā pēdējos 50 gados. Pēc šāda atzinuma tika ierosināts pieprasīt, lai šo paktu atbildīgās PSRS,

---

²²¹ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 165.lpp

²²² Turpat, 165.lpp

²²³ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. 56.-57.lpp

²²⁴ Latvijas un trimdas tautas pārstāvju tikšanās Abrenē. *Laiks*. 1989, 24.maijs, 1.lpp

VFR un VDR valdības nekavējoši pasludina par noziedzīgu un līgumu par spēkā neesošu no paša tā sākuma.²²⁵

„Laiks” uzsvēra, ka priekš PBLA valdei Abrene bija lieliska iespēja, lai iepazītos ar LNNK plāniem un nostāju.²²⁶ Abrenē Eduards Berklavs vēlreiz atkārtoja vairākas reizes to, kas jau bija pasludināts LNNK I kongresā – šīs kustības galamērķis ir neatkarīgas demokrātiskas Latvijas valsts atjaunošana, kas kā parlamentārā demokrātija valstītos uz 1922.gada Konstitūcijas pamatprincipiem. Tas PBLA pārstāvjiem saietā ļāva secināt, ka Latvijā jau bija atrodamī vismaz daži nopietni potenciāli PBLA sadarbības partneri.²²⁷ Vien pēc tam, kad LTF 2.kongresā, kur piedalījās arī PBLA pārstāvji, Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana tika noteikta kā LTF programmas galamērķis, par spīti nojautai, ka LTF iekšienē dažādo pieeju radītā berze vēl ilgi varētu turpināties, PBLA izšķīrās par sadarbību ar LTF, lai stiprinātu savas saites ar Latvijas lielāko politisko spēku un konsolidētu visus politiskos spēkus Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanai.²²⁸

Arī semināra gala novērtējums „Laikā” bija visnotaļ pozitīvs: „Seminārs pierādīja, ka ir nepieciešam un iespējama trimdas un dzimtenes sadarbība, kā arī pasvītēja vajadzību trimdai šai cīņā aktīvi iesaistīties ar morālu un materiālu atbalstu, taču daudz labākā organizētā veidā nekā līdz šim.”²²⁹

Pirmajā lielajā Baltijas ceļa dienā 1989.gada 23.augustā vairāk nekā miljons igauņiem, latviešiem un lietuviešiem sadodoties rokās, praktiski visas Rietumu pasaules televīzijas kameras bija pavērstas viņu virzienā. Tajā pašā dienā Bonnā, Vācijas Ārlietu ministrijā, pirmo reizi pēc Otrā pasaules kara tika pieņemta latviešu delegācija, kas iesniedza PBLA Informācijas biroja sagatavoto memorandu, kurā bija aprakstīts latviešu tautas toreizējās stāvoklis, un to parakstīja Gunārs Meierovics PBLA vārdā un uzdevumā, Eduards Berklavs LNNK uzdevumā un Mavriks Vulfsons LTF vārdā. Visi trīs memoranda parakstītāji piedalījās delegācijā, kas ieradās Vācijas Ārlietu ministrijā, tā uzsākot praktisku sadarbību starp latviešu trimdas un Latvijas nacionālpolitiskām organizācijām.²³⁰

1988.gada beigās – 1989.gadā Latvijas sūtniecība Vašingtonā uzsāka neoficiālus kontaktus ar neatkarības atbalstītāju kustību pārstāvjiem no Latvijas. Kaut arī Latvijas diplomātiskie pārstāvji 1989.gada beigās atbalstīja Latvijas Tautas frontes (LTF) 2.kongresa (1989.gada oktobrī) noteikto kursu uz neatkarību, viņi nevarēja uzņemt oficiālus kontaktus ar

²²⁵ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. 57.lpp

²²⁶ Latvijas un trimdas tautas pārstāvju tikšanās Abrenē. *Laiks*. 1989, 24.maijs, 1.lpp

²²⁷ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu.. 57.lpp

²²⁸ Turpat, 61.lpp

²²⁹ Latvijas un trimdas tautas pārstāvju tikšanās Abrenē. *Laiks*. 1989, 24.maijs, 1.lpp

²³⁰ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. 69.lpp

dažus gadus agrāk pēc padomju likumiem ievēlēto Latvijas PSR Augstāko Padomi, pirms demokrātiskā vēlēšanu ceļā ievēlēts parlaments un izraudzīta Latvijas valdība nebija starptautiski atzīta.²³¹

Latvijas ārlietu dienests 1989.-1991.gadā aktīvi iesaistījās diskusijās ar Latvijas neatkarību atbalstošo organizāciju pārstāvjiem dzimtenē par Latvijas valsts statusu. 1989.gada 15.un 16.maijā Vašingtonā ar mērķi pārrunāt politisko stāvokli Latvijā tikās Latvijas Republikas diplomātiskā un konsulārā dienesta darbinieki. 16.maijā pēc sanāksmes Latvijas sūtniecība Vašingtonā izdeva paziņojumu latviešu trimdas preseī, kurā, citu starpā bija pausts atzinums, ka: „Latviešu tautai nav ne vēlēšanās, ne vajadzības palikt Padomju Savienības sastāvā. Latvijā joprojām ir spēkā Latvijas Republikas 1922.gada Satversme. To grozīt okupācijas laikā nav iespējams, tādēļ atzinīgi novērtējamas tās iniciatīvas, kas prasa Latvijas neatkarības atjaunošanu, bet noraidāmas tās aktivitātes, kuras kaitē Latvijas stāvoklim starptautiskā forumā...”²³² Bija skaidrs, ka trimdas pārstāvji atbalsta Latvijas valsts atjaunošanu ar 1922.gada Satversmi. Citi varianti nebija pieļaujami!

1990.gada 20.janvārī Latvijas sūtniecība Vašingtonā sniedza jaunu paziņojumu par tās viedokli Latvijas neatkarības atzīšanas jautājumā, kurā tika uzsvērts, ka pārejas posmā nedrīkstētu būt neskaidrību. Respektīvi, nedrīkstētu pieņemt kādu „kondicionālu” (nosacītu) neatkarību. Ja LTF domātu tobrīd izstrādāt jaunu Latvijas satversmi un radīt jaunu Latvijas valsti, tad nebūtu iespējams izmantot Latvijas valsts starptautiski atzīto eksistenci. Tādā gadījumā, kā tika uzsvērts paziņojumā, varētu rasties daudzi juridiski sarežģījumi starptautiskā plāksnē.²³³

1990.gada 24.aprīlī Latvijas Republikas diplomātiskā un konsulārā dienesta darbinieku sanāksmes Latvijas sūtniecība Vašingtonā izdeva paziņojumu Latvijas neatkarības atjaunošanas jautājumā, kuras teksts, tiesa, neprecīzs, tika publicēts arī laikrakstā „Laiks”. Šī paziņojuma atzinumos tika uzsvērts, ka Latvijas Republikas de facto atjaunošanai ir nepieciešama Latvijas 1922.gada Satversmes atjaunošana visā pilnībā, līdz ar ko Latvijas Republika atkaļ kļūtu par starptautisko tiesību objektu. Bet izstrādājot jaunu Latvijas Satversmi un radot jaunu Latvijas valsti, nebūs iespējams izmantot Latvijas Republikas starptautiski atzīto eksistenci, kuru būtu iespējams pat pazaudēt. Nedrīkstētu pieņemt kādu kondicionālu neatkarību un tās atzīšanu. Tika pausts, ka Latvijas sūtniecība un Latvijas

²³¹ Lerhis, A. Latvijas valsts oficiālā nostāja 1940.-1991.gadā valsts juridiskā statusa un neatkarības atgūšanas jautājumos – ieskats Latvijas ārlietu dienesta dokumentos. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālavš Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011. 72.lpp

²³² Latvijas ārlietu dienesta darbinieku sanāksmes atzinumu. *Laiks*. 1989, 24.maijs, 1.lpp

²³³ Lerhis, A. Latvijas valsts oficiālā nostāja 1940.-1991.gadā valsts juridiskā statusa un neatkarības atgūšanas jautājumos – ieskats Latvijas ārlietu dienesta dokumentos. 75.lpp

konsulāti ārzemēs reprezentē Latvijas Republikas de iure neatkarību, kas ir jā saglabā Latvijas tautai, un vēlreiz apliecināts, ka savās prasībās atjaunot de iure pastāvošo Latvijas Republiku arī de facto viņi nevar piekāpties. Tika vēlreiz apliecināts, ka trimda neakceptēs kādu jaunu valstisko veidojumu: „Tiem, kuri domā, ka sākumam varētu apmierināties arī ar ierobežotu neatkarību, ar kādu „jaunu Latviju”, kura iederas PSRS sastāvā, mums jāatgādina, ka ierobežota neatkarība var viegli novest atpakaļ pie atkarības. Tad, kad būs atjaunota pilnīgi neatkarīga Latvija, tad tās suverēnā tauta pati lems par iekļaušanos neatkarīgo valstu kopībā, bet ne pirms tam.”²³⁴

Pēc tam, kad 1990.gada martā demokrātiskās vēlēšanās ievēlētā Augstākā Padome 4.maijā deklarēja mērķi atjaunot Latvijas neatkarību un izveidoja pārejas valdību ar nolūku pakāpeniski likvidēt padomju iestādes un atjaunot neatkarīgās Latvijas 1922.gada Satversmi, sūtniecība Vašingtonā nodibināja neoficiālus kontaktus ar Latvijas parlamentu un valdību. Tā kā ASV neatzina 1990.gada maijā izveidoto valdību par Latvijas 1940.gada neatkarīgās valdības tiesisko pēcteci, 1990.-1991.gadā Latvijas diplomātiskā dienesta vadītājs juridiski nereprezentēja Latvijas valdību. Tomēr kopš 1990.gada vasaras viņš neoficiāli sadarbojās ar pārejas perioda valdību, savukārt sūtniecība Vašingtonā – ar Ārlietu ministriju.²³⁵

---

²³⁴ Paziņojums sakarā ar Latvijas neatkarības atjaunošanu. *Laiks*. 1990, 2.maijs, 1.lpp

²³⁵ Lerhis, A. Latvijas valsts oficiālā nostāja 1940.-1991.gadā valsts juridiskā statusa un neatkarības atgūšanas jautājumos – ieskats Latvijas ārlietu dienesta dokumentos. 77.lpp

4.NODAĻA

TRIMDAS LAIKRAKSTOS ATSPUGUĻOTĀ RIETUMVALSTU NOSTĀJA BALTIJAS JAUTĀJUMA KONTEKSTĀ 80.GADOS

4.1.ASV nostāja

Kopumā vērtējot, var konstatēt, ka aukstā kara gados Latvijas un pārējo Baltijas valstu neatkarības atgūšana neiekļāvās nevienas Rietumvalsts diplomātiskajos centienos. Tomēr, analizējot trimdas laikrakstus, var noskaidrot atsevišķu valstu nostāju Baltijas valstu kontekstā.

Ar 1970-to gadu sākumu latviešu un baltiešu politiskajā darbībā ieviesa jaunas metodes, vadoties no vietējo zemju politisko aktivitāšu prakses. ASV, kur atradās politiskās darbības centrs, politiskā atbalsta meklējumi koncentrējās Vašingtonā pie ASV Kongresa, Ārlietu ministrijas (State Department), kā arī Baltā nama. Paralēli darbība izvērās pa visu Ameriku, veidojoties politisko aktīvistu tīklam, kura uzdevums bija risināt Baltijas valstu jautājumus ar ASV politiķiem un viņu vēlēšanu apgabalu darbiniekiem lokālā līmenī. Jaunās taktikas mērķis bija iesaistīt Baltijas valstu jautājumā tautas vēlētos pārstāvjus, aicināt viņus veidot Baltijas atbalsta grupu Kongresā.²³⁶ ASV konsekventi turējās pie neatzišanas politikas, noliedzot Baltijas valstu de facto un de iure iekļaušanu PSRS sastāvā, bet šī nostāja nekādā veidā nenorādīja uz to, kā panākt šo valstu neatkarības atjaunošanu.²³⁷

Jāpiebilst vēl viena nianse, ko uzsver paši trimdinieki, pirms autore pievērsīsies sīkākai ASV nostājas apskatam no laikrakstu skata punkta – no Latvijas diplomātiskām un cita veida pārstāvībām citās valstīs sūtniecība Vašingtonā atšķiras tai ziņā, ka tā bauda pilnu atzišanu. Praksē tas nozīmē, ka tās diplomātiskie darbinieki ievesti Vašingtonas diplomātiskā korpusa sarakstā, viņi bauda diplomātisko imunitāti, priekšrocības, kā arī ir saistīti ar attiecīgiem pienākumiem utt. Sūtniecības vadītājs bieži izmanto iespējas informēt Ārlietu ministrijas darbiniekus par notikumiem Latvijā un pauž savu viedokli dažādos jautājumos, kā arī vajadzības gadījumos iesniedz memorandus ASV Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļai. Sūtniecības vadītājus aicina uz pieņemšanām, kuras Baltais nams un Ārlietu ministrija rīko diplomātisko misiju šefiem, kā arī uz ASV Kongresa abu palātu kopsēdēm, kad Kongresa

²³⁶ Celle, O. Īss atskats trimdas politisko aktivitāšu vēsturē. Latvijas valsts atjaunošana. 418.lpp

²³⁷ Deksnis, E.B. Arhīvos atrodamās liecības par trimdas politiskajām aktivitātēm (1945 – 1991). Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālavs Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011. 30.lpp

locekļus uzrunā viesi – ārvalstu galvas.²³⁸ „Laiks” regulāri ziņoja par pilnīgi visām šādām vizītēm, piemēram, „Laika” 1981.gada 24.janvārī tika ziņots: „Prezidenta Reigana inaugurācijas svinībās bija lūgts arī viss Vašingtonā akreditēto diplomātu korpuss. Latvijas sūtniecības vadītājs Dr.Dinbergs ar dzīvesbiedri piedalījās visu valsts gubernatoru pieņemšanā, kas notika svētdien, tad pirmdien viceprezidenta Buša rīkotā pieņemšanā un otrdien zvēresta nodošanas ceremonijā.”²³⁹

Trimdas laikrakstos regulāri tika publicēti arī ASV prezidenta vai Ārlietu ministrijas pārstāvju apsveikumi Latvijas un pārējo Baltijas valstu neatkarības pasludināšanas gadskārtās. Šajos apsveikumos parasti tika ietverti apstiprinājumu, par ASV neatzīšanas politiku agrāk un arī nākotnē. Piemēra pēc aplūkosim vienu no šādiem publicētiem apsveikumiem laikrakstā „Laiks”: „Lietuvas valsts svētkos Savienoto Valstu ārlietu ministrs Heigs piesūtījis Lietuvas sūtniecības Vašingtonā vadītājam Dr.S.Bačkim telegrammu ar ASV valdības un tautas sveicieniem un laba vēlējumiem, kurā teikts: „Lietuvas republikas dibināšana 1918.g.16.februārī piešķīra veidu un nozīmi Lietuvas brīvības un pašnoteikšanās ideāliem. Lietuvieši, tāpat kā amerikāņi ir uzticīgi šiem pamatprincipiem arī šodien. Savienotās Valstis nedrīkst pieļaut, ka tiek aizmirsti pārkāpumi pret Lietuvas nacionālo integritāti. Tādēļ mūsu politika – neatzīst Lietuvas varmācīgo iekļaušanu Padomju Savienībā, paliek noteikta un nemainīga. Amerikāņu tauta daļās ar jums un jūsu tautu nesatricināmā ticībā, ka brīvība reiz uzvarēs.””²⁴⁰

Padomju invāzija Afganistānas un tās sasaiste ar Baltijas valstu okupāciju, un ASV pozīcija. Līdz ar PSRS karaspēka iebrukumu Afganistānā 1979.gada decembra beigās, ASV valdībai radās iemesls lielāku uzmanību pievērst arī Baltijas valstīm.

Padomju invāzija Afganistānā izrādījās pateicīga augsne, lai atgādinātu par Baltijas valstu nelikumīgo okupāciju 1940.g., un tas arī gana veiksmīgi tika darīts. Trimdas organizāciju pārstāvjiem izsakoties par Afganistānu, laikrakstā „Laiks” nebija neviens raksts, kur līdzās Afganistānas problēmai nebūtu pieminētas arī Baltijas valstis. Piemēram, laikrakstā 9.janvārī tiek publicēta ALA Ārējās informācijas biroja vadītāja V.Klīves telegramma prezidentam, kurā bija rakstīts: „Amerikas latvieši stingri protestē pret padomju iejaukšanos Afganistānas notikumos un aicina Savienotās Valstis spert iespējami stingrākos soļus, lai palīdzētu afgāņu tautai atgūt savu brīvību un neatkarību. Šī padomju invāzija latviešiem atgādina brutālo padomju iebrukumu un Baltijas valstu okupāciju. Mēs prasām, lai Savienotās Valstis un citas demokrātiskas nācijas nekavējoši izmeklē padomju izdarīto neatkarīgo valstu

²³⁸ Lūsis, J. Latvijas diplomātu darbs. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*. 1990, Nr.3. 12.lpp

²³⁹ Dr. A.Dinbergs prezidenta Inaugurācijā. *Laiks*. 1981, 24.janvāris, 1.lpp

²⁴⁰ ASV politika nemainīsies: ārlietu ministra Heiga apsveikums Lietuvas valsts svētkos. *Laiks*. 1982, 13.februāris, 1.lpp

nelikumīgo okupāciju. Mēs prasām, lai Savienotās Valstis un citas demokrātiskas nācijas nekavējoši izmeklē padomju izdarīto neatkarīgu valstu nelikumīgo okupāciju.”²⁴¹ Šāda rakstura ziņojumi 1980.g. „Laika” numuros bija vairumā. Būtībā laikraksts „Laiks” arī atklāti pateica, ka šis laiks jāizmanto, lai atgādinātu par mūsu prasībām un mūsu likteni, saistot Afganistānas okupāciju ar padomju ekspansijas politiku, ko ievadīja jau Baltijas valstu okupācija 2.pasaules kara sākumā.²⁴²

Laikraksts „Laiks” augstu novērtēja šī jautājuma publicēšanu arī citos preses izdevumos, nereti sniedzot pārpublicējumus, īpaši tad, ja šādus rakstus bija rakstījuši paši latvieši. Piemēram, Mičiganas laikraksts „The Saginaw News” 13.janvāra numurā publicējis latvieša Gundara Strautnieka rakstu par Padomju Savienības mērķiem. Viņš raksta par Afganistānu un arī Baltijas valstīm 1940.gada jūnijā, kuras pirms krievu iebrukuma, tāpat kā Afganistāna bija neatkarīgas, suverēnas valstis. Aicina apturēt visu eksportu uz Padomju Savienību, informēt aiz dzels aizkara visus par krievu rīcību Afganistānā, anulēt iebraukšanas vīzes krievu sportistiem, boikotēt Maskavas olimpiskās spēlēs utt.²⁴³ Viens no lielākajiem rakstiem šī jautājuma kontekstā bija saistībā ar gadskārtējā ārlietu ministrijas laikrakstu, radio un televīzijas raidītāju redaktoru konferenci 4.un 5. martā ar 350 dalībniekiem un tajā ieradās uz pašreizējo ASV ārlietu politiku komentēja un atbildēja uz jautājumiem 12 ārlietu un aizsardzības ministrijas vadītāji darbinieki, un kurā ASV ārpolitisko vispārinātu viedokli konferences sākumā, runādams par notikumiem Afganistānā, formulēja ārlietu ministrijas preses sekretārs Hodings Kārters, pasvītrodams: „Notikumi Afganistānā ietekmēs ASV nākotni – šiem notikumiem pievēršama vislielākā uzmanība un Savienoto Valstu tauta saprot, cik tas svarīgi.” „Laika” redakciju pārstāvēja Zane Freivalde, kura ārlietu viceministram D.R.Hintonam jautāja, vai ASV sankciju rezultātā Padomju Savienībai atstājot Afganistānu, ASV lietos sankcijas arī cilvēka tiesību pārkāpumu gadījumos, norādot uz padomju varmācīgo Baltijas valstu okupāciju, kur latviešu, igauņu un lietuvju tautai joprojām liegta pašnoteikšanās un cilvēka tiesības. Atbilde uz to bija ļoti nenoteikta. Kādu spiedienu šajā jautājumā jau varbūt varētu lietot, tomēr neko tādu, kas varētu izraisīt militāru konfliktu.”²⁴⁴ Pat uz šādu diezgan baltiešiem nelabvēlīgu atbildi, „Laiks” izvairījās no komentāriem, visticamāk saprotot esošo reālo situāciju, un apzinoties, ka Baltijas valstu dēļ karot ASV negrasās, un neatzīšanas politikas saglabāšana jau ir liels panākums.

²⁴¹ Atgādina Baltijas valstu okupāciju: ALA Ārējās informācijas biroja vadītāja V.Klīves telegramma prezidentam. *Laiks*. 1980, 9.janvāris, 1.lpp

²⁴² Šis laiks prasa aktivitāti: ALA valde Filadelfijā. *Laiks*. 1980, 16.janvāris, 1.lpp

²⁴³ Padomju Savienības patiesā seja: latviešu skolotāja aicinājums Saginavas laikrakstā. *Laiks*. 1980, 30.janvāris, 4.lpp

²⁴⁴ Savienoto Valstu viedoklis Baltijas valstu jautājumā. *Laiks*. 1980, 18.marts, 1.lpp

Kongresa rezolūcijas un valdības rīkojumi Baltijas jautājuma kontekstā.

1980.gada 25.oktobrī prezidenta Dž.Ē.Kārtera speciālais padomnieks etniskajos jautājumos S.Aijello Čikāgā nolasīja neatzīšanas principa pastāvēšanas vēsturē unikālu deklarāciju, ka ASV valdība turpmāk par Baltijas valstu sūtniecību locekļiem akreditēs arī personas, kas nav bijušas Baltijas valstu neatkarības laika valdību diplomātiskajā dienestā, iecelšanu izdarot pēc sūtniecību vadītāju ieteikuma saziņā ar ASV valdību un Valsts departamentu. Šis lēmums nodrošināja Baltijas valstu diplomātisko pārstāvniecību turpmāko pastāvēšanu. 1980.gada 7.novembrī ASV Valsts departaments oficiāli piekrita minētajam principam.²⁴⁵

Ik pa laikam „Laiks” pieskārās visam savdabīgam tematam saistībā ar ASV oficiālo nostāju un Baltijas jautājumu. Runa gāja par ģeogrāfisko karšu iespiešanu. Respektīvi, nereti iespiestajās kartēs Baltijas valstis tika parādītas kā PSRS sastāvdaļa. Pret to tad arī tika protestēts. Piemēram, „Laiks” 1981.gada 26.augustā rakstīja: „Kongresa speciālā komiteja, kā ziņo „The Christian Science Monitor”, uzaicinājusi uz apspriedi ģeogrāfijas karšu iespaidējus Savienotajās Valstīs, lai tiem atgādinātu, ka bieži tiek pielaista kļūda, parādot Baltijas valstis – Latviju, Lietuvu, Igauniju – kā Padomju Savienības sastāvdaļu. Kaut gan Kongresa komiteja šo rīkojumu jau savā laikā publicējusi, šī kļūda tiekot vēl arvien atkārtota. ASV ārlietu ministrija pieprasa, lai nākotnē šādu kļūdu vairs nepielaiž un visos izdevumos atzīmē, ka ASV valdība nav atzinusi Baltijas valstu pievienošanu, jo tā 1940.gadā notikusi ar varu.”²⁴⁶

1982.gada 14.jūnijā ASV Kongress pieņēma rezolūciju (H.J.Res.#201), nosodot Padomju Savienības nelegālo Baltijas valstu okupāciju, deportācijas un terora turpināšanu okupētajās valstīs. 25.jūlijā ASV Kongress pieņēma rezolūciju (H.Res.#526), atzīmējot 60 gadadienu kopš 1922.gada 28.jūlija, kad ASV oficiāli uzsāka diplomātiskās attiecības ar Baltijas valstīm. Kongress arī norādīja, ka Baltijas valstis patlaban ir okupētas, un pauda ASV atbalstu baltiešu brīvības centieniem. 28.jūlijā 100 ASV senatori un Kongresa locekļi nosūtīja vēstuli PSRS prezidentam Leonīdam Brežņevam, pieprasot izbeigt okupāciju un atjaunot brīvību Baltijas valstīs.

Visos lielākajos trimdas laikrakstos kā liels baltiešu panākums tik novērtēta ASV prezidenta Ronalda Reigana 1982.gadā parakstītā Baltijas brīvības dienas proklamācija, kura skaidri un noteikti paziņoja Amerikas baltiešiem, amerikāņiem un pasaulei, ka Amerikas Savienotās Valstis nosoda Padomju Savienības nelegālo un varmācīgo Baltijas valstu okupāciju un iestājas par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstu neatkarību: „Lietuvas, Latvijas un Igaunijas neatkarību iznīcināja 1939.gadā, starp Padomju Savienību un Nacistisko Vāciju noslēgtā zemiskā darījuma rezultātā. [...] Savienotās Valstis nekad, visā šajā 41 gada periodā

²⁴⁵ Hough, W. J. H. The annexation of the Baltic States and its effect on the development of law prohibiting forcible seizure of territory. P.412.

²⁴⁶ ASV valdības rīkojums – jāizlabo kļūda Eiropas kartē. Laiks. 1981, 26.augusts, 1.lpp

nav atzinušas Baltijas valstu varmācīgo inkorporāciju Padomju Savienībā. Kā nācija mēs joprojām paliekam uzticīgi cilvēka pamattiesību un visu tautu brīvības sekmēšanai un saglabāšanai, un šajā īpašajā dienā apliecinām savu cerību, ka brīvības svētība reiz kļūs par drosmīgo Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautu dzīves sastāvdaļu. Ar Senāta apvienoto rezolūciju 201 Savienoto Valstu Kongress pilnvarojis uz uzdevis prezidentam pasludināt 14.jūniju par Baltiešu brīvības dienu. Tāpēc es, Amerikas Savienoto Valstu prezidents, Ronalds Reigans pasludinu 1982.g.14.jūniju par Baltiešu brīvības dienu. Es aicinu Savienoto Valstu tautu apliecināt savu pārliecību un ticību, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas un visu nāciju tautas kādā dienā ar miera līdzekļiem sasniegs savu mērķi – demokrātisku brīvību un pašnoteikšanos.”²⁴⁷ Jau iepriekš „Laikā” tika rakstīts, ka Baltiešu Brīvības dienas proklamēšana simbolizēs Savienoto Valstu tautas solidaritāti Baltijas tautu brīvības centieniem.²⁴⁸

ASV prezidents un Kongress laiku pa laikam ar deklarācijām pasaulei atgādināja, ka ASV valdība neatzīst Baltijas valstu pievienošanu Padomju Savienībai, tur pastāvošais režīms ir nelegāls. Tajā pašā laikā laikrakstā „Laiks” tika paustas zināmas bažas šo deklarāciju patiesīgumam, jo, pēc laikrakstā paustā viedokļa, starp ASV tieslietu ministrijas Speciālās izmeklēšanas biroju un okupācijas varu Baltijas valstīs notiek aktīva sadarbība: „ASV Kongresa, Ārlietu ministrijas un daudzu autoru pētījumi par KGB dezinformācijas darbību visumā piekrīt Džona Barrona slēdzienam: „Visparastākais dezinformācijas veids ir viltoti dokumenti...”, bet OSI uz KGB sagādātajiem dokumentiem paļaujas un izmanto tos ASV tiesās pret t.s. kara noziedzniekiem. OSI darbinieki tiek sūtīti uz okupētajām Baltijas valstīm un citām komunistu iekarotajām zemēm, savākt KGB sagatavotos „pierādījumus” un liecības. Uz liecinieku pratināšanu komunistu okupētajās zemēs ir jābrauc arī apsūdzēto aizstāvjiem. Pret šādām ASV tieslietu ministrijas izdarībām baltiešu un citu tautību centrālās organizācijas ir protestējušas daudzas reizes. Dokumentu un liecību vākšanas un izmantošana tomēr turpinās. Amerikas latviešu apvienība ir vienojusies ar igauņu, lietuviešu, ukraiņu un baltkrievu centrālajām organizācijām, aicināt savus tautiešus no 1983.g.19.līdz 27.februārim rakstīt prezidentam Reiganam protesta vēstules.”²⁴⁹ „Laiks” vienlaikus uzsvēra, ka ALA ar šo akciju nekādā ziņā nemēģina aizstāvēt vainīgos, ja tādi būtu, vai iejaukties ASV tiesu procesā, bet protestēt pret ASV tieslietu ministrijas un tiesu praksi, kas a) sakompromitē ASV valdības nostāju Baltijas valstu okupācijas neatzīšanas jautājumā, un b) KGB sagatavotos dokumentus un liecības izmanto apsūdzībās pret ASV pilsoņiem.

²⁴⁷ Baltiešu brīvības diena: prezidenta Reigana proklamācija. *Laiks*. 1982, 17.jūlijs, 1.lpp

²⁴⁸ Kongress prasa proklamēt Baltijas Brīvības dienu. *Laiks*. 1982, 19.jūnijs, 1.lpp

²⁴⁹ Pienācis laiks kopējam protestam. *Laiks*. 1983, 9.februāris, 1.lpp

1983.gada 13.jūnijā ASV prezidents R.V.Reigans pasludināja 18.Baltiešu brīvības dienu un speciālā deklarācijā saistīja Stimsona doktrīnu ar tautu pašnoteikšanās tiesību principa pieaugošo nozīmīgumu. Prezidents regulāri atbalstīja ikgadējās Baltiešu brīvības dienas, tikās ar Baltijas valstu diplomātiem Vašingtonā un trimdas baltiešu delegāciju pārstāvjiem.²⁵⁰

Būtībā ikkatru gadu „Laiks” aktīvi rakstīja par Baltiešu brīvības dienu rīkošanu, un to pieņemšanu, zināmā mērā šim pasākumam kļūstot par ierastu lietu. Bet principā Baltiešu brīvības dienas apstiprināšana no ASV valdības puses pildīja vien morālu funkciju, jo praktiskas ietekmes uz starptautisko situāciju vai Baltijas jautājuma virzību nebija. To apliecina, arī „Laiks”, rakstot pat Baltiešu brīvības dienu 1984.gadā: „Senators A.Damates ir iesniedzis Senātā rezolūciju, kas prasa, lai 14.jūnijs tiktu apzīmēts par Baltijas brīvības dienu (Baltic Freedom Day). Šī diena atzīmēs igauņu, latviešu un lietuviešu deportācijas 1941.g. Rezolūcijai ASV kongress izvēlējās šo dienu, lai parādītu, ka nožēlo, ka Padomju Savienība neatzīst Baltijas valstu suverenitāti un, lai tā būtu kā simbols amerikāņu solidaritātei ar Baltijas tautu centieniem.”²⁵¹

Savienot Valstu valdības oficiālajā izdevumā Gist 1984.gada janvārī amerikāņu tā brīža nostāja tika aprakstīta šādi: „ASV neatzīst nelikumīgo Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pievienošanu PSRS 1940.gadā. Vispārējā ASV politikā attiecībā uz šīm zemēm ASV turpina atzīt pēdējo neatkarīgo Baltijas valdību pārstāvjus un uztur ar tiem sakarus. Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sūtniecību vadītājiem ASV ir garantētas visas diplomātiskās privilēģijas un neaizskaramība. Galvenā viņu loma ir saglabāt kā mērķi brīvu Igauniju, Latviju un Lietuvu.” Minētajā dokumentā ir arī paskaidrots, ka ASV nostāja neesot nozīmīgi ietekmējusi Savienoto Valstu un Padomju Savienības attiecības.²⁵²

ASV pozīcija Atmodas laikā. 1989.gadā ALA Ārējā Informācijas biroja lietvedis Ojārs Kalniņš mēģināja raksturot ASV neatzīšanas politikas nozīmīgumu, vienlaikus uzsverot, ka jau tajā brīdī, respektīvi, 1989.gada augustā, ASV valdība ir likusi manīt, ka tā ir ieinteresēta piešķirt lielāku atzīšanu un pārstāvību latviešu tautai kā ASV iekšējos, tā starptautisko forumos, bet ASV valdība ir ar mieru to darīt tikai tad, ja šie latviešu tautas pārstāvji ir neformālie, tādi, kuri nepārstāv Latvijas PSR valdību. Pēc O.Kalniņa domām, šāda atzīšana, lai gan neoficiāla, varētu attiekties uz tādiem grupējumiem kā LTF, VAK, LNNK un „Helsinki 86” un līdzīgiem.²⁵³ Viņš arī uzsvēra, ka šī neatzīšanas politika sagatavo tiesisku

---

²⁵⁰ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 151.lpp

²⁵¹ Baltijas brīvības diena. *Laiks*. 1984, 6.jūnijs, 4.lpp

²⁵² Ritenis, J., Striķis, M. Baltijas valstu pašreizējais starptautiskais stāvoklis. ASV nostāja. *Atmoda*. 1989, 14.augusts, 5.lpp

²⁵³ Kalniņš, O. Kāpēc ASV Baltijas neatzīšanas politika šodien Latvijai ir nozīmīga? *Atmoda*. 1989, 15.maijs, 2.lpp

pamatu eventuālai Latvijas neatkarībai. Viņš raksta: „Ja nākotnē latviešu tauta piedzīvotu apstākļus, kuros tā varētu pasludināt valstisku neatkarību, ASV valdība varētu to ātrāk atzīt un atbalstīt. [...] Tā kā Baltijas valstis tiek uzskatītas par okupētajām zemēm, viņu mēģinājums nokratīt okupācijas varu gūtu vismaz ASV teorētisku atbalstu.”²⁵⁴

Dž.Bušam kļūstot par ASV prezidentu, trimdas laikrakstos nedaudz mainījās arī attieksme pret ASV. Viņam nākot pie varas, 1989.gada janvārī trimdas laikrakstos vēl nebija konkrēta priekšstata par to, kāda būs Buša politika attiecībā pret Baltijas jautājumu. 1989.gada 6.februāra numurā laikraksts „Brīvā Latvija” sniedza savu priekšstatu par jaunā prezidenta iespējamo politiku, vismaz tobrīd paužot viedokli, ka nekas būtisks tajā nemainīsies: „Ko varam sagaidīt no Buša? Politika iepretim Baltijas tautām, šķiet, turpināsies jau ierastajā garā. Protams, latviešiem un citiem būs kontaktu un sakaru tīkla būvēšana no jauna, jo Baltais nams savu nepārredzamo birokrātisko personālu mainīs gandrīz simtprocentīgi. Un Baltā nama birokrātija ir laba liecība tam, ka prezidenti ne vienmēr dara tā, kā sola.”²⁵⁵

Kā jau iepriekš tika norādīts, apskatot nodaļu, kas pievēršas ASV-PSRS attiecību attīstībai, vēlāk gan vairakkārt trimdas laikrakstos tika uzsvērts, ka prezidenta Buša pozīcija ir nekonkrēta un nenoteikta. Analizējot Savienoto Valstu attieksmi pret Baltijas valstīm, 1990.gada 3.februāra numurā „Laiks” raksta: „Tikai tagad, kad par Baltijas valstu neatkarības jautājumiem sāk runāt arī Maskavā un ar baltiešu neatkarības centieniem konfrontēta PSKP vadība, tikai tagad ASV valdība sāk izvairīties no publiskiem paziņojumiem par Baltijas nākotni.”²⁵⁶ „Austrālijas Latvietis” par ASV nekonkrēto politiku Baltijas jautājuma kontekstā rakstīja vēl pēc 1990.gada 4.maija.²⁵⁷ Tomēr kopumā, arī šajā situācijā trimdas laikraksti, lai gan kritizē ASV tā brīža politiku, vienlaikus uzsver ASV konsekvēto neatzīšanas politiku visus aukstā kara gadus.

4.2. Francijas nostāja

Francijas ārlietu ministrs K.Šeisons 1981.gada 17.decembrī paziņoja, ka kopš Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstu aneksijas 1940.gadā Francija nav atzinusi aneksiju.

1982.gada pavasarī Latvijas lietvedis Parīzē K.Bērends visiem lielākajiem trimdas laikrakstiem piesūtīja identisku ziņu, kas liecināja par Francijas oficiālu nostāju Baltijas jautājuma kontekstā: „Sakarā ar Francijas Sommes apgabala senatora Žaka Mosiona 1981.g.18.novembra rakstisku jautājumu Francijas ārlietu ministram Klodam Šeisonam,

---

²⁵⁴ Turpat.

²⁵⁵ Celle, O. Prezidents Bušs latviešu skatījumā. *Brīvā Latvija*. 1989, 6.februāris, 8.lpp

²⁵⁶ Baltija un Savienotās Valstis. *Laiks*. 1990, 3.februāris, 8.lpp

²⁵⁷ Ar līdzjūtību vien nepietiek. *Austrālijas Latvietis*. 1990, 11.maijs, 1.lpp

lūdzot viņu neatteikties apstiprināt, ka Francija turpina joprojām neatzīt Baltijas valstu varmācīgo iekļaušanu Padomju Savienībā, ārlietu ministrs Šeisons savā atbildes vēstulē raksta: Francija nav atzinusi Latvijas, Igaunijas un Lietuvas valstu varmācīgo iekļaušanu Padomju Savienībā 1940.gadā. Kopš tā laika Francija nav izdarījusi nekādu atzīšanu – atklātu vai klusu. Šo nostāju republikas prezidents apstiprināja 1975.g.Helsinki galīgā akta parakstīšanas laikā, kad viņš norādīja, ka Francija uzskata, ka Helsinkos parakstītie teksti neuzliek pienākumu atzīt stāvokļus, kurus Francija nav atzinusi. Valdība neparedz šo nostāju mainīt. Šis jautājums un Šeisona atbilde iespiesta franču valodā Francijas oficiālajā laikrakstā „Journal Officiel” 1981.gada 7.decembra numurā.²⁵⁸

Vēlreiz Francijas sniegtais Baltijas valstu okupācijas neatzīšanas fakts tika publicēts 23.jūnija „Laika” numurā: „Atbildot uz Pjera Bas 29.marta jautājumu, vai tagadējo līgumu robežās Francija atzīst agrāko Baltijas republiku – Latvijas, Igaunijas un Lietuvas – varmācīgo iekļaušanu Padomju Savienībā, Francijas ārlietu ministrs Nacionālās sapulces deputātiem vēlreiz apliecināja tādu pašu atbildi kā Senātā, ka Francija nav atzinusi, neatzīst un nedomā atzīt šo valstu varmācīgo iekļaušanu Padomju Savienībā.”²⁵⁹

1985.gada rudenī vizītes laikā Francijā padomju vadītājs M.Gorbačovs pieprasīja Francijas prezidentam F.Miterānam nodot Padomju Savienībai Baltijas zeltu, kas visu šo laiku tika glabāts Francijas bankās. Francijas valdība atteicās to darīt.²⁶⁰

4.3. VFR nostāja

Vācijas Federatīvā Republika 1951.gada 3.augustā deklarēja, ka Baltijas valstis ir okupētas zemes un Padomju Savienība ir agresors. VFR oficiāli atzina, ka nacionālsociālistiskās Vācijas slēgtie līgumi tai nav saistoši, ja tie ir pretrunā starptautiskām tiesībām. VFR Ārlietu ministrija 1953.gada 29.aprīlī nosūtīja vēstuli Berlīnes tiesu iestādēm, ka tā uzskata Latviju par joprojām pastāvošu valsti, jo ne Vācijas Reihs, ne Federālā Republika nekad nav atzinušas Latvijas aneksiju. Saskaņā ar VFR nostāju Baltijas valstis nekad nav zaudējušas savas suverēnās starptautiskās tiesības. VFR valdība turpināja atzīt Baltijas valstu konsulāro pārstāvju izdotās pases un akceptēja šo valstu pusoficiālus diplomātiskos pārstāvjus. Arī PSRS un VFR diplomātisko attiecību nodibināšana 1955.gada 13.septembrī nenozīmēja PSRS faktisko robežu atzīšanu de iure. 1970.gadā VFR un PSRS Maskavā parakstīja līgumu, kas aicināja abas līgumslēdzēja puses „respektēt visu Eiropas

²⁵⁸ Bērends, K. Francijas ārlietu ministrs paskaidro: Francija nekad nav atzinusi Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā. *Laiks*. 1982, 21.aprīlis, 1.lpp

²⁵⁹ Francija vēlreiz apstiprina okupācijas neatzīšanu. *Laiks*. 1982, 23.jūnijs, 1.lpp

²⁶⁰ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 153.lpp

valstu teritoriālo integritāti to pašreizējās robežās”. Tomēr no šā līguma neizrietēja padomju aneksijas de iure atzīšana. Atbildē uz Baltijas valstu diplomātisko pārstāvju vēstuli par minētā līguma sekām Igaunijai, Latvijai un Lietuvai VFR Ārlietu ministrija 1970.gada 27.augustā publicēja komunikē, kurā norādīja, ka „Vācijas Federatīvā Republika nav mainījusi tās vispārzināmo nostāju Baltijas valstu jautājumā”.²⁶¹

Interesanti, ka kopumā par VFR oficiālo pozīciju trimdas laikrakstos 80.gados rakstīja maz. Tomēr 1980.gada nogalē laikraksta „Latvija” uzmanības centrā ir ziņa – Rietumvācijas nostāja nav mainījusies! Ko tas nozīmē? Izrādās, saskaņā ar padomju propagandas laikraksta „Dzimtenes Balss” nr.33 sniegto ziņu par Rietumvācijas ģenerālkonsula Ļeņingradā, Ernsta Jirkas, viesošanās Rīgā, PBLA informācijas birojs pirms darbības uzsākšanas Madridē ir pieprasījis Rietumvācijas ārlietu ministrijā paskaidrojumu par Rietumvācijas nostāju sakarā ar Baltijas valstu varmācīgo iekļaušanu Padomju Savienībā: „Rietumvācijas ārlietu ministrija šoreiz reaģēja ātri un vēl pirms Madrides konferences sākšanās atbildēja PBLA IB vadītājam Jūlijam Kadelim, ka Rietumvācijas valdība Padomju Savienības izdarīto Baltijas valstu aneksiju tāpat kā līdz šim neatzīst un tā nedomā arī turpmāk to atzīt. Atbilde datēta š.g. 8.septembrī.”²⁶² Tieši identisks raksts bija ievietots „Londonas Avīzē” 1981.gada 9.janvāra numurā.²⁶³

1987.gadā PBLA valde trimdas laikrakstiem piesūtīja informāciju par saņemot rakstu, ka VFR neatzīst Padomju Savienības Baltijas valstu aneksiju un nedomā to darīt arī nākotnē. Rakstā tika uzsvērts, ka VFR valdības nostāja iepretī visāda veida rīcībai, kura varētu uzlabot Baltijas tautu stāvokli, ir pozitīva, bet Eiropas drošības un sadarbības konferenču dialogi tieši dod Vācijas valdībai iespēju šajā plāksnē darboties.²⁶⁴ Tiesa, ja kopumā paskatās, kāda ir Rietumvalstu ieinteresētība Baltijas jautājuma EDSK laikā, tad VFR nav tā pati aktīvākā valsts, vismaz trimdas laikrakstos tas neparādās.

Tomēr, ik pa laikam laikrakstos bija publicēti kādi zīmīgi momenti, kas raksturoja valsts attieksmi Baltijas jautājuma sakarā. Piemēram, „Laika” 1980.gada 2.janvāra numurā tika aprakstīta Firsenē dzīvojošā žurnālists A.Eglīša darbība, kurš esot cītīgs vēstuļu rakstītājs Rietumvācijas laikrakstiem un atsevišķos gadījumos arī valstsvīriem. Savās vēstulēs viņš norādīja uz Baltijas valstu netiesisko stāvokli Padomju Savienības pakļautībā un turienes tautu, sevišķi latviešu, apspiešanu. „Laiks” raksta: „Pirms Latvijas neatkarības pasludināšanas dienas A,Eglītis piesūtīja vēstules Rietumvācijas valsts prezidentam Karstenam, kancleram Šmitam, ārlietu ministram Genšeram, bundestāga prezidentam Štikleram. Vēstulē norādīja uz

²⁶¹ Turpat, 158.lpp

²⁶² Kadelis, J. Rietumvācijas nostāja nav mainījusies. *Latvija*. 1980, 22.decembris, 1.lpp

²⁶³ Bonna neatzīst Latvijas aneksiju. *Londonas Avīze*. 1981, 9.janvāris, 1.lpp

²⁶⁴ PBLA valdes. Vācijas neatzīst Baltijas valstu aneksiju. *Brīvā Latvija*. 1987, 18.maijs, 1.lpp

visu 3 Baltijas valstu stāvokli un latviešu, lietuviešu un igauņu apspiešanu. Arī atgādināja, ka VFR aizstāv tautu pašnoteikšanās tiesības visur citur, tikai ne Baltijā, un šīs 3 valstis Bonnā pilnīgi aizmirstas. Lūdza pasludināt par neesošu 1939.gada Ribentropa-Molotova līgumu, ar to baltieši iegūtu milzīgu morālisku atbalstu, un VFR būtu atraisījusies no pēdējām Hitlera saistību paliekām. Vēstulei klāt pievienota vēsturnieka J.Zalcmaņa brošūra – Die Preisgabe der Baltischen Staaten 1939. Eglītis saņēmis atbildes no valsts prezidenta kancelejas, kanclera Šmita kancelejas un bundestāgā bibliotēkas pārziņa, kurš ziņo, ka J.Zalcmaņa brošūra ievietota bibliotēkā, kur to var izmantot deputāti, ja ir vajadzība iepazīties ar Baltijas jautājumu”.²⁶⁵ Acīm redzot, šāda vajadzība nebija un Baltijas jautājums nebūt nebija tas aktuālākais VFR valdības dienas kārtībā.

Būtībā lielāko vairumu informāciju par VFR nostāju Baltijas jautājuma vienā vai otrā aspektā, var iegūt no dažādam preses konferencēm, kuru rīkošanā bija aktīvi iesaistījušā arī trimdas baltiešu pārstāvji. Piemēram, „Latvija” 1981.gada 22.jūnija numurā apraksta Baltiešu pasaules apvienības un Baltiešu biedrības Rietumvācijā rīkoto preses konferenci Bonnā, kura bija veltīta tam, lai atgādinātu 1941.g.13./14.jūnijā aizvesto igauņu, latviešu un lietuviešu likteni un ziņotu atklātībai par aktuālo stāvokli Baltijas valstīs. Laikraksts jo īpaši uzsvēra bijušā VFR bundestāga prezidenta Dr. Eugena Gerstenmaiera līdzdalību preses konferencē: „Preses konferenci ievadot, bijušais Rietumvācijas bundestāga prezidents Dr. Eugens Gerstenmaiers norādīja, ka padomju varas deportētie 600 000 baltieši ir brīdinājums visiem tiem, kam savas personīgās un savas tautas brīvības aizstāvēšana vienaldzīga. Dr.Gerstenmaiers ir Baltiešu biedrības Vācijā goda prezidija loceklis un pieder pie kristīgo demokrātu (CDU) partijai. [...] Vācu televīzijas otrā programma, kas raida visai Rietumvācijai, vakara populārā raidījumā „Drehscheibe” no preses konferences pārraidīja interviju ar Dr. Gerstenmaieru, bet visā pasaulē lasītais lielais vācu dienas laikraksts „Frankfurter Allgemeine” ziņoja par preses konferenci divu sleju aprakstā...”²⁶⁶

VFR valdības pārstāvji ik pa laikam piedalījās arī kādā latviešu trimdas rīkotā pasākumā. Ļoti bieži šajos pasākumos netika izteiktas kādas skaļas runas par okupācijas neatzīšanu no VFR valdības puses, bet pati amatpersonas klātesamība baltiešu rīkotā pasākumā trimdas laikrakstos tika vērtēta augstu. Tā, piemēram, īsi pirms Dziesmu dienu dižuzveduma „No Dikļiem līdz Minsteri” 1984.gada vasarā Latviešu centrālā komiteja Vācijā bija rīkojusi pieņemšanu Rietumvācijas valdības pārstāvim Minsteres svētkos, ministram Heinricham Vindelenam, kura pārziņā ir sakaru lietas starp Rietumu – Austrumvāciju un vācu tautas apvienošanu. Šajā sakarā „Laiks” rakstīja: „Ministru apsveica

²⁶⁵ Pārmet Vācijai Baltijas valstu aizmiršanu: žurnālista Alberta Eglīša vēstules Rietumvācijas valstsvīriem. *Laiks*. 1980, 2.janvāris, 6.lpp

²⁶⁶ Pieprasa atsaukt Hitlera-Staļina paktu. *Latvija*. 1981, 22.jūnijs, 1.lpp

un pateicību par atbalsta sniegšanu Minsteres lielajam sarīkojumam teica A.Cipulis, pasvītrotot latviešu tautas uzticību brīvības principiem. Ministrs savā atbildes uzrunā izteica apbrīnu par latviešiem, kas vēl pēc 40 gadiem prom no savas dzimtenes ir nākuši no visām pasaules malām uz Minsteri. Vācu tautas mērķi ir tie paši, kas latviešiem – pašnoteikšanās tiesības.²⁶⁷

4.4.Lielbritānijas nostāja

Attiecībā uz Lielbritānijas nostāju Baltijas jautājuma kontekstā, būtisks bija 1967.gada 13.februāris, kad PSRS un Lielbritānija vienojās par savstarpējo finansiālo saistību likvidēšanu uz Baltijas valstu rēķina. No Baltijas valstu līdzekļiem 22 miljonu britu mārciņu apmērā 1,5 miljonus samaksāja britu rūpniekiem par PSRS nododamām precēm un 20,5 miljonus paturēja, lai segtu britu prasības pret PSRS. 1968.gada 12.janvārī britu valdība izdarīja maksājumus padomju valdībai un kompensēja zaudējumus cietušajiem britu ieguldītājiem. 1969.gada 27.martā šo darījumu atbalstīja britu parlamenta Augšnams (Lordu palāta) un 1.maijā arī tā Apakšnams (Pārstāvju palāta). Līdz ar to Britu valdība, neskatoties uz to, ka de iure nebija atzinusi Baltijas valstu okupāciju, bija spērusi soļus, kuri noliedza pilnu Stimsona doktrīnas spēku attiecībā pret Baltijas valstīm.²⁶⁸

Lielbritānija pieļāva Baltijas valstu sūtniecību tālāku eksistenci. Kopš sūtņa K.Zariņa nāves, no 1963.gada aprīļa līdz savai nāvei 1981.g.29.septembrī, Lielbritānijā sūtniecību Londonā vadīja Teodots Visvaldis Ozoliņš. Oficiāli Viņš skaitījās Latvijas diplomātiskais pārstāvis Lielbritānijā lietveža pakāpē. Šai amatā viņš cieši sadarbojās ar latviešu organizācijām, piedalījās ar runām latviešu sarīkojumos, bija LNPL un DVF goda priekšnieks. Sūtniecības vadību 1981.gada novembrī pārņēma Pauls Reinhards. Kā jau visu iepriekšējo trimdas laiku, tā arī 1980.gados sūtniecības galvenais uzdevums bija reprezentēt Latviju un uzturēt interesi par to. Reinharda vadībā to darīja, piedaloties dažādos sarīkojumos un pieņemšanās, informējot presi u.c. saziņu avotus un atbildot uz jautājumiem par Latviju un lietām, kas saistās ar to.²⁶⁹

Trimdas laikrakstos kopumā Lielbritānijas nostājai Baltijas jautājuma kontekstā ir atvēlēta, salīdzinoši, maza loma, lai neteiktu, ka minimāla. Iespējams, tam skaidrojumu var rast Jāņa Riteņa un Miķeļa Striķa sniegtajā Lielbritānijas nostājas analizē. Viņuprāt, Lielbritānijas attieksmē pret Baltijas valstīm, kopš Padomju Savienība tās okupēja, manāma

²⁶⁷ Rietumvācu ministrs latviešu svētkos Minsterē. *Laiks*. 1984, 8.augusts, 1.lpp

²⁶⁸ Hough, W. J. H. The annexation of the Baltic States and its effect on the development of law prohibiting forcible seizure of territory. P.417.

²⁶⁹ Auziņa-Smita, I. (galv.red.) Latvieši Lielbritānijā.1. grām. Londona : Latviešu nacionālā padome Lielbritānijā: Daugavas vanagu fonds, 1995. 154.lpp

britu valdības vēlēšanās samierināties ar notiekošo: „Tas atspoguļojas jau pašā inkorporācijas de facto atzīšanā, ko briti vienmēr mācējuši pastiept tik tālu, lai tā viņiem dotu vajadzīgo rīcības brīvību. Diezgan gan droši var arī sacīt, ka inkorporācijas de iure atzīšana līdz šim nav notikusi, ne tādēļ, lai ar šādu rīcību briti nosodītu Padomju Savienību un paši turētos pie starptautisko tiesību būtiski svarīgākajām normām, bet gan tādēļ, ka britiem samērā ar svarīgo Baltijas valstu jautājumu allaž nācies pakārtot citiem svarīgākiem politiskiem apsvērumiem.”²⁷⁰

Maskavas olimpisko spēļu boikotēšana. 1980.gada sākumā vairumā Rietumvalstu bija spraigas debates par iespējamo Maskavas olimpisko spēļu boikotēšanu. Baltiešu trimdas organizāciju pārstāvji tajā saskatīja vēl vienu iespēju atgādināt par Baltijas valstu likteni. Un apstākļi, ka kā olimpiskās regates vieta bija izvēlēta Tallina, bija pamatots cēlonis protestiem. Ko šajā sakarā darīja Lielbritānija?

Savdabīgi, ka „Londonas Avīze” arī raksta par padomju invāziju Afganistānā, piemin prezidenta Kārtera attieksmi pret Padomju Savienību saistībā ar tās rīcību Afganistānā²⁷¹, bet laikraksts nesaista notikumus Afganistānā ar Baltijas valstu okupāciju 1940.gadā kā tas pastāvīgi tiek darīts laikrakstā „Laiks”. Arī kā iemesls Maskavas olimpisko spēļu boikotam pārsvarā tiek minēta tieši Afganistāna, nevis olimpiskās regates sacīkstes okupētas zemes teritorijā – Tallinā.²⁷² Izņēmums saistās ar parlamenta loceklis sēru Frederiku Benetu, kurš „Londonas Avīzē” tiek viennozīmīgi novērtēts par baltiešu interešu aizstāvi, un viņš ir arī tas, kurš Maskavas olimpisko spēļu boikotu pamato arī Baltijas valstu okupāciju un olimpiskās regates rīkošanu Tallinā.

Igaunijas neatkarības dienā rīkotā Maskavas olimpiādes boikota sanāksmē pievērsa uzmanību Igaunijas galvaspilsētā Tallinā noliktai olimpiādes regatei un padarīja to par vienu no svarīgiem iebildumiem pret olimpiādi Maskavas režijā. Pēc tam, kad Poļu klubā, Londonā, 24.februārī notikušajā sanāksmē vairāki runātāji, kā Mekvērters, Eiropas sakaru grupas priekšsēdis R.Marcetičs un latviešu pārstāvis P.Reinhard, bija aprādījuši, ka regates rīkošana okupētā zemē ir olimpisko principu pārkāpšana, jau nākamajā dienā sanāksmes rīkotājs parlamenta loceklis sērs Frederiks Benets lūdza lordu Keringtonu šo Lielbritānijas nostāju apstiprināt, tādā kārtā pasvītrojot motīvus, kuru dēļ britu sportistiem nav iespējams uz maskaviešu rīkotajām olimpiskajām spēlēm doties. Par šo sanākumi rakstīja arī „Londonas Avīze”: „Sanākumi Poļu klubā, kur bija pulcējušies ap 200 klausītāju, organizēja sēra Frederika vadītā „Nogo” komiteja (National Committee Olympic Games – Moscow

²⁷⁰ Ritenis, J., Striķis, M. Baltijas valstu pašreizējais stāvoklis. Lielbritānijas nostāja. *Atmoda*. 1989, 21.augusts, 12.lpp

²⁷¹ Tirgošanās ar krieviem. *Londonas Avīze*. 1980, 1.februāris, 6.lpp

²⁷² Maskavas olimpiādes boikotēšana. *Londonas Avīze*. 1980, 1.februāris, 6.lpp

Objectors). Tā bija sasaukta, lai Britu olimpiskās komitejas locekļiem Ekseteras marķīzam un baronam Lukam dotu iespēju uzklaut Austrumeiropas tautu pārstāvju ieskatu par olimpiādes rīkošanu Maskavā. Abi augstie lordi nebija drīkstējuši vai atraduši par vajadzīgu ierasties, un viņu nožēlojamo prombūtni uzskatāmi pasvītēja tukšie krēsli ar viņu vārdiem.²⁷³ Tas vēlreiz apliecināja to, ka vienprātīgu uzskatu par visiem ar Baltijas jautājuma saistītiem problēmjautājumiem nav ne tikai valdībā, bet arī citās organizācijās, tostarp, Britu olimpiskajā komitejā.

Sēra Frederika Beneta pozitīvā darbība vēlreiz tiek akcentēta 1.augusta numurā: „Baltiešu padome 16.jūlijā Fītstrītā bija rīkojusi preses konferenci sakarā ar Baltijas valstu okupācijas 40 gadiem. Sanāksmi vadīja parlamenta deputāts sērs Frederiks Benets un savos ievadvārdos aprādīja Baltijas valstu okupēšanas gaitas līdzīgumu ar krievu iebrukumu Afganistānā. Runātājs ar gandarījumu uzsvēra, ka britu burātāji nepiedalīsies ūdenssporta olimpiādē Tallinā, jo rīkot olimpiskās sacensības okupētā zemē ir pret katru morāli.”²⁷⁴

Pieminot masu deportācijas Baltijas valstīs pirms 40 gadiem, britu parlamenta loceklis Tedijs Teilors bija izkārtojis iespēju Eiropas sakaru grupai (ELG) sarīkot sanāksmi vienā no parlamenta ēkas lielajām sapulču telpām 1981.gada 15.jūnijā. Par runātājiem sanāksmē bija aicināti britu parlamenta locekļi un apspiesto tautu pārstāvji: Vladimirs Bukovskis, Mārīte Sapiete un I.Spilners. Laikraksts „Latvija” to pasniedz kā patiešām ievērības cienīgu notikumu, kas parāda Lielbritānijas attieksmi Baltijas jautājumā, kaut vai nelielā mērā. Tas arī saprotams, jo kopumā britu valdības pārstāvju izteikumi saistībā ar Baltijas jautājumu ir maz. „Latvija” jo īpaši akcentē sēra Bernarda Brēna sacīto: „...sērs Bernards Brēns, kas jau vairakkārt piedalījies apspiesto tautu sanāksmēs un darbojas šo tautu organizācijas cilvēku tiesību aizstāvēšanai, atkārtoti uzsvēra, ka Lielbritānija, tāpat kā ASV nekad nav atzinusi Baltijas valstu nelikumīgo inkorporāciju Padomju Savienībā. Netaisnība nekļūst mazāka, ja tā notikusi sen atpakaļ, bet ja mēs to aizmirstam, tā kļūst vēl lielāka.”²⁷⁵ Šo pašu sanāksmi aprakstīja arī laikraksts „Laiks”. Tomēr „Laiks” sēra Bernarda Brēna runā izcēla, ko pavisam citu: „Parlamenta loceklis sērs Bernards Brēns savā runā izcēla baltiešu nacionālos partizānus, kas ar vienreizēju drosmi gadiem ilgi cīnījušies par savu tautu brīvību, kad kara beigās otrreiz atgriezās padomju okupācija. Viņš uzsvēra, ka Lielbritānija nekad nav atzinusi Baltijas valstu

²⁷³ Ne slavai, bet godam. Protesti pret olimpiādi Maskavā. *Londonas Avīze*. 1980, 7.marts, 1.lpp

²⁷⁴ Preses konference par Baltijas valstu okupāciju. *Londonas Avīze*. 1980, 1.augusts, 1.lpp

²⁷⁵ Netaisnība nekļūst mazāka! Baltiešu deportāciju 40.gadu dienas atcere Londonā, Britu Parlamenta locekļa izkārtojumā. *Latvija*. 1981, 22.jūnijs, 1., 6.lpp

aneksiju, un tā nedrīkst aizmirst šo valstu likteni, jo viss, kas notiek Baltijā, saistās ar britu nācijas likteņiem.”²⁷⁶ Interesanti, ka „Londonas Avīze” par šo notikumu neminēja neko!

Interesanta nianse, „Londonas Avīze” parasti pārpublicēja no „Laika” ASV prezidenta vai Ārlietu ministra apsveikumus Latvijas neatkarības proklamēšanas gadadienās, bet ne reizi netika publicēts Lielbritānijas valdības apsveikums. Acīm redzot tādu apsveikumu, kādi pienāca no ASV un Austrālijas valdības pārstāvjiem, no Lielbritānijas nebija. Toties, „Latvija”, kā jau tas iepriekš novērots, rakstīja par notikumiem Lielbritānijā. Šajā sakarā jāmin raksts par Lietuvas neatkarības svētkiem, kurus atzīmēja Lietuviešu apvienība Lielbritānijā 1982.gada 16.februārī. Viesu vidū bija parlamenta loceklis Dēvids Atkinsons. Laikrakstā tika uzsvērtā D.Atkinsona kompetence komunistu apspiesto tautu likteņos, jo pirms gadiem divdesmit viņš apceļojis Padomju Savienību, un tas, ko viņš tur ir redzējis un novērojis, viņam labāk palīdz izprast arī Baltijas tautas traģiskās problēmas. D.Atkinsons arī uzsvēris, ka par Baltijas tautu problēmām brīvajā pasaulē par maz runā, bet bez Baltijas tautu brīvības jautājuma atrisināšanas, nevarēs nokārtot arī citus ar Padomju Savienības ekspansiju saistītas problēmas.²⁷⁷

„Latvija” aprakstīja arī Latvijas valsts dibināšanas 65 gadu dienas atzīmēšanai veltītu sarīkojumu, kuru 1983.gada 19.novembrī bija izkārtojusi DVF Koventrijas nodaļa, apmeklēja Anglijas valdības aizsardzības viceministrs Geofrejs Fetijs, kurš arī teica uzrunu. Nesniedzot nekādus atkārtotus valdības neatzīšanas politikas apstiprinājumus, ministrs pasvītēja, ka Padomju Savienība pazīst tikai spēka valodu. Tāds spēks ir nepieciešams, lai ar Maskavu varētu vest kādas nozīmīgas sarunas. Ministrs arī uzsvēris, ka savā veidā Latvijas. Baltijas valstu vispār un zināmā mērā to kaimiņu liktenis ir uzskatāms piemērs, kas var un kāds liktenis var piemeklēt, ja pašiem trūkst šāds pietiekams aizsardzības spēks.²⁷⁸

Trimdas laikrakstos nedaudz tiek parādīta arī Lielbritānijas mēdiju attieksme pret Baltijas valstīm. Ik pa laikam parādās kādi pārpublicējumi no britu laikrakstiem, vai arī sniegts konkrēto rakstu novērtējums. Vairumā šādu gadījumu tiek akcentēta trimdas organizāciju pārstāvju sekmīga sadarbība ar medijiem, kas sekmējusi Baltijas jautājuma parādīšanos britu medijos. Piemēram, „Latvija” apraksta Baltiešu padomes 1980.gada 16.jūlijā rīkotās preses konferences ietekmi uz medijiem: „Pamatojoties uz preses konferencē sniegto informāciju, 17.jūlija „The Daily Telegraph” bija īss ziņojums par baltiešu tiesību cīnītāju vēstuli, kas izsūtīta uz rietumiem, norādot uz līdzību pašreizējā padomju akcijā pret Afganistānu un pirms 40 gadiem izvērstajā Baltijas valstīs. Padomju Savienība noslēgusi ar

²⁷⁶ Noziegumi pret cilvēci: sanāksme Anglijas parlamentā masu deportāciju atcerei. *Laiks*. 1981, 15.jūlijs, 2.lpp

²⁷⁷ A.L. ASV ārlietu ministra Heiģa sveiciens Lietuvai neatkarības svētkos. *Latvija*. 1982, 1.marts, 1.lpp

²⁷⁸ J.F. Britu ministrs – Latvijas valsts svētku atcerē. *Latvija*. 1983, 5.decembris, 1.lpp

Afganistānu „draudzības līgumu” – tādu pašu kā pirms daudziem gadiem ar Latviju, Lietuvu un Igauniju; tagad Maskava rīko olimpisko spēļu daļu Igaunijas galvaspilsētā Tallinā.”²⁷⁹

Tomēr, ne vienmēr britu prese rakstīja Baltijas valstīm labvēlīgi. Negatīvie piemēri vairakkārt parādījās „Londonas Avīzē”. Tā, piemēram, 1983.gada 4.martā laikraksts atsaucās uz kādu rakstu „The Times”, kas bija Baltijas valstīm neglaimojošs: „Londonas laikraksts „The Times” 8.februārī bija ievietojis Ričarda Daudena rakstu par Baltijas valstu sūtniecībām Londonā. Rakstā Baltijas valstis apzīmētas par zudušām un beigtām, un parakstā pie Lietuvas lietveža Baļickas attēla teikts, ka lietvedis drīz zaudēsot savu pēdējo diplomātisko privilēģiju, ar ko laikam bija domāta nodokļa daļas atlaide par sūtniecības namu. Nākamajā dienā laikraksts šo apgalvojumu atsauc, cik spriežams, pēc Ārlietu ministrijas norādījuma.”²⁸⁰ Šo gadījumu pieminēja arī laikraksts „Latvija”, uzskatot, ka attiecīgais raksts „The Times” rāda, ka tieši Anglijā baltiešiem informācijas laukā vēl daudz kas veicams.²⁸¹

Politiskiem apstākļiem mainoties, no 1989.gada interese par Latviju strauji pieauga. Sadarbībā ar LNPL un DVF ārējās informācijas darbiniekiem sūtniecība darīja visu iespējamo informācijas darbā. Uzņēma arī dažādu nozaru speciālistus no Latvijas (piem., režisoru Ansi Epneru, juristu Juri Bojāru, prof.Viktoru Hausmani) un veicināja viņu sadarbību ar britu iestādēm un latviešu organizācijām.²⁸²

4.5. Kanādas nostāja

Kanādas valdība periodiski apstiprināja teritoriju iekarošanas neatzīšanas politiku un turpināja to attiecināt uz Baltiju. Trimdas laikrakstos tika konsekventi publicēti šie valdības apstiprinājumi, kuri nereti tika iegūti kādos oficiālos pasākumos. Tā, piemēram, 1980.gada janvārī bija sarīkota apspiesto nāciju preses konference Toronto, kurā piedalījās arī Kanādas ārlietu ministre Flora Makdonalda. Laikraksts „Latvija Amerikā” apstiprina, ka šī nebūt nav vienīgā reize, kad arī Kanādas latvieši mēģinājuši uzņemt sakarus ar Kanādas ārlietu ministriju, lai noskaidrotu tās viedokli daudzos latviešus interesējošos vitālos jautājumos. Savdabīgi, ka gaidot jaunās federālās vēlēšanas Kanāda 1980.gada 18.februārī, laikraksts aicina konservatīvo Klārka valdību atcerēties ārlietu ministres Floras Makdonaldes jau iepriekšējā gada rudenī sniegto pozīciju Baltijas jautājuma kontekstā: „Kanādas tradicionālā politika kopš 1941.gada ir bijusi neatzīt Baltijas valstu piespiedu inkorporāciju Padomju

²⁷⁹ A.L. Lielbritānijas radio un prese piemin Baltijas valstu okupācijas 40 gadus. *Latvija*. 1980, 16.augusts, 1.lpp

²⁸⁰ Nedraudzīgs raksts par Baltijas valstīm. *Londonas Avīze*. 1983, 4.marts, 6.lpp

²⁸¹ A.L. Baltijas valstis – pirmie Padomju Savienības upuri. *Latvija*. 1983, 14.marts, 6.lpp

²⁸² Auziņa-Smita, I. (galv.red.) *Latvieši Lielbritānijā*. 156.lpp

Savienībā. Kanādas pievienošanās Helsinku beigu protokolam nav šo politiku grozījusi, un arī jaunajai Kanādas valdībai nav nodoma šo politiku mainīt.”²⁸³

Par Baltijas jautājumu laikraksts „Laiks” rakstīja arī vispārīgu Baltijas trimdas organizāciju un to pārstāvju pasākumu kontekstā. Piemēram, tika aprakstīts Baltiešu vakari Kanādas parlamentā, kuri trimdas laikrakstos tika praktiski vienmēr novērtēti pozitīvi. Tomēr, ja ASV iznākošais „Laiks” vairāk akcentēja tieši kādu Kanādas valdības pārstāvju sniegtos izteicienus pasākuma laikā, kas saistījās ar okupācijas neatzīšanu, tad Kanādā iznākošais laikraksts „Latvija Amerikā” mēģināja veikt kādas sasaistes ar valdības pārstāvju iepriekšējiem izteicieniem, parādīt šo pasākumu nozīmīgumu, ilgnoturību un devumu trimdas darbībā, viennozīmīgi to vērtējot kā lielu panākumi. Piemēram, par 1980.gada Baltiešu vakaru tika rakstīts „Laikā” sekojošais: „Senators S.Haidašs, liberālis, vakaru atklāja. Ārlietu ministrs Marks Makgrigans bija galvenais runātājs. Viņš atgādināja: „Kanāda izteikti liedzas atzīt Padomju Savienības aneksiju Baltijas valstīs.”, izsaucot visilgākos aplausus”.²⁸⁴ Tajā pašā laikā „Latvija Amerikā” rakstīja: „Īsais konservatīvo valdības laiks, kad Baltijas tautu federācija Kanādā uzsāka sekmīgu sadarbību ar ārlietu ministri Floru Makdonaldi, nav neko mainījis Parlamenta tradīcijā. 28.maijā Baltijas vakarā liberāļu valdības ārlietu ministrs Marks Makgrigans īpaši uzsvēra, ka Kanāda ir konsekventi liegusies atzīt Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā. Parlamentāriešu komitejā, kas skaitās vakara sponsori, bija visu partiju pārstāvji.”²⁸⁵ Būtbūt ik gadu „Latvija Amerikā” akcentēja šī pasākuma pozitīvo nozīmi, uzsverot Kanādas politiķu „īpašo izpratni” Baltijas jautājumā: „Kopš 1973. gada Baltiešu vakari Kanādas parlamentāriešu aprindās, diplomātiskā korpusā un sabiedrībā ir kļuvuši par populāru un iecienītu gadskārtēju sarīkojumu [...] Galveno runu teica Kanādas federālās valdības ministrs V.Romkijš, kas ir arī viens no rīcības komitejas locekļiem un Baltiešu vakaros piedalās jau regulāri. Savā runā ministrs liecināja par teicamu Baltijas valstu likteņu izpratni, uzsverot nerimtīgo cīņu brīvības atjaunošanai un cilvēku tiesību ievērošanai.”²⁸⁶

Vienlaikus, aprakstot visnotaļ pozitīvos Baltiešu vakarus Kanādas Parlamentā, ik pa laikam kā zināms darvas piliens medus mucā bija jautājums par baltiešu konsuliem. „Latvija Amerikā” necentās šo jautājumu atspoguļot izteikti negatīvu vai problemātisku, tomēr problēmu akcentēja. Respektīvi, līdzās tam, ka tika uzsvērtā diplomātiskā ievērošana kāda tiek pievērsta Baltijas valstu goda konsuliem šādu Baltijas vakaru ietvaros, tika atgādināts, ka vēl joprojām konsulārā sarakstā nav ievesti Igaunijas un Latvijas goda konsuli. Lietuvas ģenerālkonsuls J.Smuidzinas savā amatā darbojas nepārtraukti, un tādēļ viņa vārds vienmēr

²⁸³ Konservatīvo valdības nostāja. *Latvija Amerikā*. 1980, 12.janvāris, 8.lpp

²⁸⁴ Kanāda noteikti pret inkorporāciju. *Laiks*. 1980, 11.jūnijs, 1.lpp

²⁸⁵ Baltijas vakari Otavā turpinās. *Latvija Amerikā*. 1980, 7.jūnijs, 10.lpp

²⁸⁶ Norītis, R. Baltiešu vakars Otavā. *Latvija Amerikā*. 1983, 26.februāris, 1.lpp

parādās arī konsulārā sarakstā, bet no jauna ieceltie Igaunijas un Latvijas goda konsuli pēc savu priekšgājēju nāves tur vairs nav ievesti. Nevarētu arī teikt, ka šo jautājumu Kanādas valdība steidzās ātri atrisināt. Šajā sakarā „Latvija Amerikā” rakstīja: „Šis ir viens no nenokārtotajiem jautājumiem, par ko iestājas mūsu centrālās organizācijas, un cerams, ka to atrisinās labvēlīgi. Parlamenta sesijā V.Veikera ierosinājumu par šo nenokārtoto jautājumu atbalstīja konservatīvo partijas parlamenta loceklis J.Fliss, kaut gan parlamenta vadītāja norādīja, ka šis jautājums nav pašreiz uzņemts apspriešanā.”²⁸⁷ Savukārt „Laiks” atsaucās uz Otavas laikrakstu „The Citizen”, kurš baltiešu konsulu ietekmi novērtēja kā pietiekoši lielu Kanādas politiskajā dzīvē: „Baltiešu konsuli kaitina krievus – tā savā raksta virsrakstā konstatēja Otavas laikraksta „The Citizen” slejnieks Patriks Bests. „Lai kāds ir Lietuvas, Latvijas un Igaunijas goda konsulu oficiālais statuss, viņu esamība Kanādas diplomātiskajā ainavā noteikti ir bez precedenta. Reti kādam citam konsulam ir tik uzticamu atbalstītāju pulks, kā šiem Baltijas valstu pārstāvētajiem, un šis fakts ir nemitīgs īgnuma avots šejienes padomju vēstniecībai.”²⁸⁸

Arī vēlāk jautājums par baltiešu konsuliem tā īsti atrisināts netika trimdas presē šai problēmai iegūstot savdabīgu apzīmējumu- jautājums, „ko labāk nekustināt”. Vēl 1988.gadā „Laiks” kārtējo reizi pievērsās šai problēmai, rakstot, ka jaunas cerības radās pēc 1984.gada, kad pie varas nākušā Braiena Malrunija konservatīvo valdība atkal solīja šo jautājumu apskatīt un izlemt. Igaņu centrālās padomes Kanādā ģenerālsekretārs Peters Aruvalds intervijā „Toronto Sun” atgādināja, ka Malrunijs pat jau savā vēlēšanu kampaņā tā paša gada vasarā, Igaņu pasaules kongresa laikā, Toronto pilsētas valdes laukumā teicis šai ziņā daudzsološu runu. Bet nekas nenotika. „Laiks” uzsvēra Kanādas baltiešu lielo darbu jautājuma veicināšanā, bet Kanādas valdības mazo ieinteresētību jautājuma nokārtošanā: „Baltijas tautu federācijas Kanādā un baltiešu nacionālo centrālo organizāciju vadītāji atkal un atkal apelējuši ārlietu ministrijā, un konsulu lietu solījuši kustināt vairāki valdības ministri, pat pārmetot iepriekšējai liberāļu valdībai, ka tā šai ziņā neko nav darījusi. Baltiešu prasību aizstāv arī vairāki parlamenta locekļi, un daži par to pacēlušī balsi parlamentā. Bet tomēr noticis nav nekas. Ārlietu ministrs Džo Klarks allaž tikai norādījis, ka jautājumā esot „dažas komplikācijas”, bet tas tomēr esot „apsvēršanā.” Līdzīgas stereotipiskas atbildes devuši arī citi ārlietu ministrijas darbinieki uz atjaunotiem baltiešu iesniegumiem un jautājumiem. Un tieši tādu pašu „Toronto Sun” pārstāvim K.Hojam vēl 30.novembrī devis arī Klarka preses sekretārs, gan soloties lūgt arī pašu ministru Hojam atbildēt tieši. Arī tas nav noticis. Īsi sakot,

²⁸⁷ Norītis, R. Ievēriba Baltijas valstu konsuliem. *Latvija Amerikā*. 1983, 12.marts, 4.lpp

²⁸⁸ Baltiešu konsuli kaitina Maskavu. *Laiks*. 1982, 17.marts, 1.lpp

šis jautājums ir ļoti „nelādzīgs”, jo noteikti kaitinātu Maskavu, un to nu nevienam „tur augšā” Otavā nepavisam negribas darīt, tāpēc – labāk par to klusēt.”²⁸⁹

1985.gada martā Kanādas ārlietu ministrs Dž.Č.Klārks deklarēja, ka inkorporācijas de iure neatzīšanu Kanāda nemainīgi uzturējusi spēkā vairāk nekā 40 gadus, jo vienas valsts vardarbīga iekļaušana otrā valstī ir pretrunā ar starptautiskajām tiesībām. Viņš arī atgādināja, ka šī pozīcija tika īpaši izskaidrota Helsinku Nobeiguma akta parakstīšanas laikā. EDSA Madrides apspriedē izvērtējot Helsinku apspriedes Nobeiguma akta dalībvalstu ieguldījumu tā izpildē, Kanādas delegācija apsūdzēja PSRS par Baltijas tautu pakļaušanu, īstenoto rusifikācijas politiku, cilvēktiesību un brīvību apspiešanu Baltijas valstīs.²⁹⁰

Baltijas politikas plašāku apskatu Kanādas parlamentā 1987.gada 17.maijā sniedza Ārlietu ministrijas parlamentārais sekretārs Dž.G.Hadsons. Viņš uzsvēra, ka kopš 1940.gada ikviena Kanādas valdība ir atteikusies de iure atzīt vardarbīgo aneksiju un inkorporāciju, tomēr ir atzinusi to de facto. Valdība atļauj Baltijas valstu goda konsulu vietas izpildītājiem turpināt pildīt savus pienākumus Kanādā, kaut arī formāli nav tos atzinusi. Šiem konsuliem tāpēc nebija diplomātiskās imunitātes un privilēģiju. Cik bija iespējams, Kanādas vēstnieki un citas amatpersonas neapmeklēja Baltijas valstis, lai izvairītos no kontaktiem ar vietējām varas iestādēm Baltijā.²⁹¹

4.6. Austrālijas nostāja

Vitlams lēmuma atskaņas 80.gados. Par spīti agrāk izteiktajam viedoklim, ka Austrālijas valdība neatzīst Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā de iure, 1974.gadā notika tas, ko neviens nebija gaidījis. 3.augusta rītā Austrālijas laikraksti ar lieliem virsrakstiem sniedza *Reuter* aģentūras ziņojumu no Maskavas, ka Ministru prezidenta Gofa Vitlams (Gough Whitlam) Strādnieku partijas valdība de iure atzinusi Igaunijas, Latvijas un Lietuvas iekļaušanu Padomju Savienībā. Tas, nešaubīgi, bija pārsteigums, jo vēl neilgi pirms Austrālijas parlamenta vēlēšanām, kas notika 1974.gada 18.maijā, G.Vitlams un viņa valdības locekļi vairakkārt apstiprināja pastāvošo nostāju šajā jautājumā. Tas bija radījis iespaidu, ka Austrālijas politika attiecībā uz Baltijas valstīm nākotnē nemainīsies.²⁹²

²⁸⁹ Jautājums, ko labāk nekustināt: kāpēc no trim Baltijas valstu konsuliem reģistrā tikai viens. *Laiks*. 1988, 16.janvāris, 1.,5.lpp

²⁹⁰ Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998. 154.lpp

²⁹¹ Turpat, 154.-155.lpp

²⁹² Ingevcis, Ē. Vitlams valdības politika attiecībā uz Baltijas valstīm un Austrālijas latviešu politiskā aktivitāte. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālav Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011. 189.lpp

1974.gada 13.augustā, kad informācija par Austrālijas lēmumu atzīt Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā jau bija izziņota pa visu pasauli, senators D.Vilesijs sniedza izskaidrojumu parlamentā. Savā runā viņš teica, ka Baltijas valstu inkorporācijas atzīšana ir saskaņā ar valdības principu atzīt pastāvošo politisko realitāti neatkarīgi no tā, vai tā mums patīk vai ne. Baltijas valstis ir bijušas Padomju Savienības sastāvā jau 34 gadus, un nav sagaidāms, ka padomju valdība atdos tām neatkarību. Viņš gan apstiprināja, ka NATO valstis nav atzinušas Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā de iure, bet piebilda, ka Austrālijas intereses nav tādas, kādas ir NATO valstu intereses. Viņš arī norādīja, ka Austrālijas valdības lēmums nenozīmē, ka Austrālija piekrīt veidam, kādā Baltijas valstis tika iekļautas Padomju Savienībā, un ka lēmums atzīt inkorporāciju palīdzēs Austrālijai izpildīt konsulāros pienākumus Baltijas teritorijās un nāks par labu baltiešu imigrantiem Austrālijā.²⁹³

Labi organizētie protesti bruģēja ceļu G.Vitlāma atļaušanai 1975.gada 11.novembrī un sakāvei 1975.gada 13.decembra vēlēšanās. Četras dienas pēc stāšanās amatā jaunā Ministru prezidenta Malkolma Freizera (Malcolm Fraser) valdība atcēla Vitlāma lēmumu Baltijas valstu jautājumā, atjaunojot stāvokli, kāds bija pirms 1974.gada jūlija. Vēlēšanu kampaņas laikā M.Freizers kļuva par pirmo brīvās pasaules valstsvīru, kas Baltijas jautājumu iekļāva savas partijas oficiālajā vēlēšanu programmā.²⁹⁴

Būtiska iezīmē, kas pēc Vitlāma lēmumu atsaukšanas bija raksturīga trimdas pārstāvjiem Austrālijā – noskaidrot ne tikai valdošās partijas viedokli Baltijas jautājuma kontekstā, bet, ja vien iespējams, pilnīgi visu partiju pārstāvju uzskatus. Šim jautājumam arī „Austrālijas Latvietis” piegāja ļoti rūpīgi un uzmanīgi. Tas apliecinājās aprakstos Baltiešu dienas norisi Kanberā 1984.gada 30.maijā. Laikraksts uzsvēra, ka šajā dienā visas četras politiskās partijas, kuru deputāti un senatori veido Austrālijas parlamentu, no jauna apliecināja savu vienoto stāju Baltijas valstu brīvības jautājumā uzsverot, ka tās, tāpat kā līdz šim, turpinās balstīt Baltijas valstu brīvības centienus, neatzīstot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas iekļaušanu Padomju Savienībā. Austrālijas strādnieku partijas, liberāļu partijas, nacionālās partijas un demokrātu partijas pārstāvji, kā arī neatkarīgais senators Haradīns deva, runājot Austrālijas baltiešu padomes rīkotajās vakariņās Kanberas kluba telpās. Laikraksts jo sevišķi izcēla opozīcijas vadītāja Pīkoka runu, kurš arī atgādināja Vitlāma valdības soli un tā atcelšanu, beigās pasvītrojot, ka strādnieku partijas un opozīcijas partiju starpā tagad valda „pilnīga vienprātība attiecībā uz Baltijas valstu statusu”.²⁹⁵

---

²⁹³ Dunsdorfs, E. The Baltic dilemma :the case of the de jure recognition by Australia of the incorporation of the Baltic States into the Soviet Union. p. 37.-39.

²⁹⁴ Liepiņa, V. Austrālijas latvieši un Atmoda. 126.lpp

²⁹⁵ Baltiešu diena Kanberā. Austrālijas likumdevēji no jauna apliecina savu atbalstu Baltijas valstu brīvības centieniem. *Austrālijas Latvietis*. 1984, 8.jūnijs, 1., 3.lpp

Padomju invāzija Afganistānas un tās sasaiste ar Baltijas valstu okupāciju, un Austrālijas pozīcija. Saistību starp Afganistānu un Baltijas valstu okupāciju nereti minēja tie Rietumu politiķi, kuri ieradās uz trimdas organizāciju rīkotajiem pasākumiem. Vienu no pozitīvākajām šāda veida runām „Laiks” atspoguļo Austrālijas ministru prezidenta Malkoma Frēzera runu, ko viņš 28.marta vakarā, teica Latvijas neatkarības pasludināšanas atcerei veltītās vakariņās Melburnas Hiltona viesnīcā 126 lūgtiem viesiem un austrāliešu preses un radiofona pārstāvjiem. Stāvot zem krustotiem Austrālijas un Latvijas karogiem Hiltona viesnīcas banketu zālē, ministru prezidents plaši iztirzāja pašreizējo starptautisko stāvokli. Atkal no jauna atgriezoties pie latviešu tautas neatkarības centieniem un brīvības mīlestības. „Nav nekādu šaubu, ka ilgas pēc brīvības un neatkarības ir visspēcīgākā doma, kas ietekmē latviešu ne vien Austrālijā un citur pasaulē, bet arī Latvijā. Analogija starp notikumiem Latvijā 1940.gadā un notikumiem Afganistānā 1980.gadā ir tik trāpīga, ka mums ir vērts ilgāk pie tās pakavēties un par to padomāt.”²⁹⁶ Šis arī viens no retajiem rakstiem, kurā autors beigās pasaka savu novērtējumu – „Ministru prezidents un dzīvesbiedre latviešu vidū pavadīja vairāk nekā 3 stundas. Pulkstenis rādīja jau turpat pusnakti, kad viesi atvadījās no svinīgā mielasta dalībniekiem. Bija radīts atkal jauns precedents mūsu trimdas dzīve, jo nekur citur pasaulē neviens valdības galva nav pievērsis tādu personisku ievērību Latvijas neatkarības atceres atzīmējumam un Latvijas brīvības idejai.” Būtībā tā bija raksturīga iezīme, ka korespondenti no ārzemes, respektīvi, ne no ASV, „Laikā” mēģināja sniegt plašāku komentāru, ne tikai konstatēt kāda fakta esamību.

Šī Austrālijas ministru prezidenta Frēzera klātbūtne Latvijas neatkarības pasludināšanas atcerei veltītās vakariņās Melburnas Hiltona viesnīcā ir plaši aprakstīta lielākajos trimdas laikrakstos, lielākoties, sniedzot identisku notikumu izklāstu kā „Austrālijas Latvietī”²⁹⁷, vien sniedzot citu virsrakstu. Šajā gadījumā izņēmums ir laikraksts „Latvija Amerikā”, kurš mēģina rast izskaidrojumu šādai M.Frēzera personiskais ievērībai Latvijas neatkarības atceres atzīmējumiem un Latvijas brīvības idejai. Raksta autors E.Šmugajs, kurš pats ir no Austrālijas, uzskata, ka tur zināms nopelns ir pašiem trimdiniekiem, viņu aktivitātēm un vienotībai, sevišķi uzsverot E.Dēliņa, E.Voitkuna un V.Eglītes nopelnu, kā arī latviešu sabiedrības daļai, kas aktīvi piedalījusies demonstrācijās, vēstuļu rakstīšanā un ar personiskiem kontaktiem ar valdības locekļiem. Šmugajs nepiekrīt „Austrālijas Latvietī” sniegtajai atbildei šajā jautājumā, ka ministru prezidents tāpat kā latvieši tic, ka ideālisma un

---

²⁹⁶ Padomju invāziju tehnika nav mainījies kopš 1940.gada: Austrālijas ministru prezidents Frēzers godina Latvijas neatkarības ideju. *Laiks*. 1980, 12.aprīlis, 1.lpp

²⁹⁷ Austrālijas ministru prezidents godina Latvijas brīvības ideju. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 11.aprīlis, 1.lpp

morālei vēl arvien ir vieta starptautiskajā politikā. Šmugajs uzskata, ka tā varētu būt tikai daļēja taisnība, vēlreiz akcentējot pašu trimdinieku nozīmi šī jautājuma veicināšanā.²⁹⁸

Austrālija un Latvijas goda konsuls. 1980.gadā tā brīža Austrālijas ārlietu ministra A. Pīkoks 29.aprīļa vēstulē Latvijas goda vicekonsulam Melburnā E. Dēliņam, paziņoja par valdības lēmumu ieslēgt viņu Konsulārajā sarakstā.²⁹⁹ 1982.gadā, pēc R.G.Mekomasa nāves, par Latvijas goda konsulu Melburnā pieņēma Emīlu Dēliņu. Jāatzīmē svarīga piezīme – goda konsulu darbalauks ir visai ierobežots. Vispārīgi konsuli nenodarbojas ar politisko jautājumu kārtošanu, bet rūpējas par tirdzniecības un abu attiecīgo valstu pilsoņu satiksmes veicināšana utt. Saskaņā ar starptautiskajām tiesībām, ar konsuliem var apmainīties tikai valstis, kas viena otru atzīst. Varētu domāt, ka, pieņemot E.Dēliņu par Latvijas goda konsulu Melburnā, Austrālijas valdība būtu atzinusi to, ka Latvijas valsts eksistence joprojām turpinās, bet izrādījās, ka Austrālijas ārlietu ministrija uzskata, ka arī Latvijas konsula pieņemšanai Melburnā ir tikai simboliska nozīme. Tas redzams no ministrijas Eiropas nodaļas vadītāja vietnieka Loida 1985.gada 6.maija vēstules, kurā sacīts: „Latvijai ir goda konsuls Melburnā, taču, tā kā Austrālijas valdība neatzīst trimdas valdības, tā neuzskata, ka konsuls varētu likumīgi pārstāvēt to Austrālijas iedzīvotāju intereses, kas nav tās pilsoņi. Protams, tīri simboliskā nozīmē konsuls pārstāv saikni starp baltiešu izcelsmes Austrālijas iemītniekiem un Baltijas republikām pirms 1940.gada.”³⁰⁰ Tomēr pats E.Dēliņš uzsvēra, ka konsulāta darbs tieši 80.gados, par spīti dažādām problēmām, turpināja augt augumā. Melburnas Konsulārā korpusa sanāksmēs pakāpeniski tika iegūts plašs draugu loks ārvalstu konsulos, kuri sāka ierasties arī Latvijas konsula rīkotajās 18.novembra pieņemšanās. Pamazām esot paplašinājušies kontakti Austrālijas Ārlietu ministrijā, samērā sekmīgi cenšoties kļiedēt birokrātijas sākotnējo neuzticību.³⁰¹

Par Latvijas konsulāta darbību „Austrālijas Latvietī” tika rakstīts pietiekoši regulāri. Piemēram, 1981.gada 27.marta numurā tika aprakstīta Latvijas vicekonsula E.Dēliņa apmeklējums Kanberā, 4.,5. un 6. martā, kur viņam bija apspriedes ministru rezidenta departamentā, ārlietu ministrijā un citās iestādēs, pārrunājot jautājumus, kas saistās ar Latvijas un latviešu interesēm. Ilgāka apspriede viņam bija ar valdības partiju parlamenta komisijas priekšsēdi imigrācijas jautājumos deputātu Falkoneru. Bez tam Dēliņš sastapās ar ministriem Mekfi un Hodžmanu un apmeklēja opozīcijas vadītāju Heidenu. Atsevišķas garākas pārrunas viņam bija ar opozīcijas vadītāju senātā senatoru Batonu un opozīcijas „ēnu ministru” ārlietās

²⁹⁸ Šmugajs, E. Austrālijas valdības galva pie latviešiem. *Latvija Amerikā*. 1980, 10.maijs, 12.lpp

²⁹⁹ LVVA, 293.f., 1.apr., 66.l., 39.lpp

³⁰⁰ Ritenis, J., Striķis, M. Baltijas valstu pašreizējais stāvoklis. Austrālijas nostāja. *Atmoda*. 1989, 28.augusts, 4.lpp

³⁰¹ Dēliņš, E. Konsuls bez valdības, 1979-1991 :piezīmes, dokumenti, materiāli. Stokholma : Memento ; Rīga : Zinātne, 1997. 15.lpp

deputātu Bauenu. 6.martā Dēliņš ar dzīves biedri piedalījās senatora Džona Naita izvadīšanā pēdējā gaitā, izsakot Austrālijas latviešu līdzjūtību nelaiķa Latvijas drauga dzīves biedrei Karlai. Šajā sakarā jāpiebilst, ka „Austrālijas Latvietis” nekaunējās izteikt savas simpātijas vai pateicības tiem Austrālijas valdības pārstāvjiem, kas, viņuprāt, bija veiksmīgi darbojušies baltiešu, īpaši latviešu, labā. Arī par nelaiķi senatoru Džonu Naitu bija attiecīgs ieraksts: „Federālā parlamenta preses galerijas locekļiem Dēliņš nodeva 4.martās datētu paziņojumu, kurā cita starpā teikts: Latvijas konsulāts dalās Austrālijas tautas sērās par pāragro un traģisko senatora Džona Naita nāvi. Senators Naitis bija pārbaudīts un uzticams Latvijas un abu pārējo Baltijas Valstu – Igaunijas un Lietuvas draugs. Viņa dziļās zināšanas starptautiskajos jautājumos un studijas Baltijas valstu problēmās palīdzēja kopvalsts valdībai formulēt savu nostāju Baltijas valstu jautājumā. Šo nostāju, kas sakņojas tautu pašnoteikšanās tiesību principā, tagad ir atzinušas visas galvenās politiskās partijas Austrālijā...”³⁰²

Likumsakarīgi, ka „Austrālijas Latvietis” vispilnīgāk atspoguļo Austrālijas valdības nostāju Baltijas jautājuma. Tomēr, kas ir būtiski, ļoti laicīgi reagē uz jebkuru paziņojumu, kas var radīt šaubas par Austrālijas valdības nostāju. Tam par piemēru ir raksts 1980.gada 12.septembra numurā, kurā iztirzāts ceļā, kā laikraksts nonāca pie Austrālijas valdības atkārtota apstiprinājuma, ka tā neatzīst Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā un atsakās atzīt padomju tiesības uz Igaunijas, Latvijas un Lietuvas teritoriju: „... šo apliecinājumu „Austrālijas Latvieša” redakcijai pirmdien, 25.augustā deva Austrālijas ārlietu ministrs Andrijs Pīkoks par tālruni no Ņujorkas, ASV, kur ministrs tai laikā piedalījās AN kopsapulcē. Apstiprinājuma atkārtojums kļuva nepieciešams pēc tam, kad Austrālijas demokrātu partijas senators K.Meisons Sidnejā svētdien, 24.augustā, publicēja paziņojumu prese, prasot, lai valdība atsaukt it kā doto atzinumu Baltijas valstu inkorporācijai Padomju Savienībā. [...] šī prasība dibinājās uz pārpratumu, jo senators Meisons iepriekš nebija sīkumos paaugstinājies par valdības nostāju. Kad uz tāda kļūdaina paziņojuma maldīgo raksturu „Austrālijas Latvieša” redakcija vērsa Austrālijas demokrātu līdera senatora Donalda Čipa uzmanību, viņš kļūdu atzina un solīja paziņojuma publikāciju apturēt. Vēlāk izrādījās, ka paziņojumi no senatora Meisona biroja Sidnejā tomēr jau bija izsūtīti.”³⁰³

Līdzās šim atgadījumam, uzreiz jāpiemin, ka „Austrālijas Latvietis” ik pa laikam parādījās dažādu partijas pārstāvju viedokļi Baltijas jautājuma kontekstā, turklāt, neiztika arī bez šī jautājuma aizskaršanas priekšvēlēšanu laikā. Tā tas bija arī Austrālijas federālā parlamenta vēlēšanās 1980.gada rudenī, kurās, par prieku lielam vairumam baltiešu Austrālijā, atkāroti uzvarēja Frēzera partija. Šajā sakarā „Austrālijas Latvietis” rakstīja:

³⁰² Apspriedes Kanberā. *Austrālijas Latvietis*. 1981, 27.marts, 1.lpp

³⁰³ Valdības politika Baltijas valstu jautājumā. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 12.septembris, 1.lpp

„Baltijas valstu jautājums, kaut netieši, uzplaiksnījās arī 1980.gada Austrālijas vēlēšanās. 24 stundas pirms vēlēšanu sākuma, piektdien, 17.oktobrī „Austrālijas Latvieša” redakcija saņēma opozīcijas vadītāja Bila Heidena telegrammu, kurā pēdējais apliecināja, ka atbalsta pašreizējās valdības politiku Baltijas valstu jautājumā. [...] Arī pats valdības galva Frēzers vismaz vienā vēlēšanu sanāksmē – ceturtdien, 16.oktobrī Latroba vēlēšanu iecirknī Melburnā, atbildot kāda vēlētāja jautājumam, no jauna atgādināja viņa valdības lēmumu 1975.gada decembrī, atsaucot Vitlams valdības doto atzinumu Baltijas valstu inkorporācijai Padomju Savienībā.”³⁰⁴

Nevarētu teikt, ka Austrālijā dzīvojošie trimdas pārstāvji nesaprata pieaugošo politiķu interesi par baltiešiem priekšvēlēšanu laikā. Arī „Austrālijas Latvietis” par to zināmā mērā paironizēja 1982.gada 19.marta numurā: „Ir jau diezgan parasta parādība, ka, tuvojoties parlamenta vēlēšanām, Austrālijas politiķu interese par skaitliski nelielajām baltiešu tautas grupām ievērojami pieaug, lai pēc vēlēšanām atkal atslābtu.”³⁰⁵

Ne bieži, bet tomēr bija arī citos trimdas laikrakstos kādas ziņas par Austrālijas valdības lēmumiem Baltijas jautājuma kontekstā. Tā, piemēram, Voldemārs Dulmanis „Laikam” bija iesūtījis speciālrakstu no Austrālijas par jaunās valdības attieksmi Baltijas jautājumā. Iepriekšējās labā spārna koalīcijas valdības labvēlība Baltijas valstu jautājumā bija labi zināma un praksē pierādīta. Bet kā būs ar tagadējo valdību? Bils Heidens ar telegrammu Latvijas konsulam E.Dēliņam apliecināja, ka strādnieku partijas valdība nemainīs iepriekšējās valdības politiku Baltijas valstu jautājumā un neatzīs Igaunijas, Latvijas un Lietuvas inkorporāciju Padomju Savienībā. To pašu apliecināja arī strādnieku partijas vadītājs senātā Džons Batons un preses konferencē Bobs Hoks. Austrālijas demokrātu partijas vadītājs Dons Čips savukārt iesniedzis priekšlikumu Baltijas valstu jautājumu nodot AN Dekolonizācijas komisijai, kā tas ierosināts Eiropas Parlamentā. Jau pirms tam liberāļu senators Ostinss Luiss bija iesniedzis rezolūciju, lai valdība aicina AN uz klausīt apspiesto Baltijas valstu tautu balsis un atzīt šo, agrāk neatkarīgo, valstu pašnoteikšanās tiesības un tiesības brīvi veidot savu saimniecisko, sabiedrisko un kulturālo attīstību. Dulmanis rakstīja: „Mūsu nacionālpolitiskā darba darītāji labi apzinās, ka šis darbs prasa lielu neatlaidību, pacietību un spēju samierināties ar praktiski iespējamo. Ikvienas valsts valdība un politiķi vispirms rūpējas par savām un ne mūsu interesēm. Pašreiz visi grib saglabāt pasaules mieru, un daudzi pārliecināti, ka to sasniegs uzturot labas attiecības ar Padomju Savienību. Ļoti iespējams, ka arī Austrālijas sociālistiskā valdība tieksies pēc attiecību uzlabošanas ar Maskavu, taču jādomā, ka tik zemu tā Kremļa priekšā neklanīsies kā to 1974.g.darīja Vitlams. Tomēr būtu naivi gaidīt, ka Austrālijas valdība vai parlamentārieši sāks aktīvi rīkoties baltiešu labā. Mums jāturpina

³⁰⁴ Frēzera uzvara! *Austrālijas Latvietis*. 1980, 31.oktobris, 1.lpp

³⁰⁵ Zariņš, A. Pēkšņa, bet negaidīta interese. *Austrālijas Latvietis*. 1982, 19.marts, 1.lpp

viņiem sniegt pareizu informāciju par patiesajiem apstākļiem okupētajās Baltijas valstīs un jācenšas, kur vien iespējams, atspēkot padomju propagandas melus.”³⁰⁶ „Laiks” arī vēlāk publicēja informāciju, kuru bija piesūtījuši Austrālijas trimdas organizācijas vai atsevišķi to pārstāvji.

4.7.Zviedrijas nostāja

Ļoti specifisks izveidojās latviešu trimdinieku statuss Zviedrijā. Daudzas liecības norāda uz to, ka Zviedrija de facto un de iure atzina Latvijas Republikas aneksiju jau drīz pēc 1940.gada notikumiem. Tomēr pret bēgļiem, kas nonāca Zviedrijas teritorijā kara beigu posmā, šis valsts iestādes izturējās dažādi. Internētos, piespiedu kārtā mobilizētos atzina par padomju pilsoņiem, ar kuriem PSRS iestādes rīkojās pēc padomju likumiem, taču vairākumam bēgļu tika dotas tiesības uz politisko patvērumu. Rezultātā Zviedrijā izveidojās liela latviešu kopiena un vēl lielāka igauņu kopiena.³⁰⁷

Zviedrijas rīcība, neskatoties uz Baltijas valstu sūtņu oficiāliem protestiem, 1940.gada augustā nododot Baltijas valstu sūtniecības PSRS diplomātikajiem pārstāvjiem Stokholmā, atzīstot Baltijas valstu pilsoņu par PSRS pilsoņiem, kā arī kompensācijas saņemšana no PSRS par konfiscētiem īpašumiem Baltijas valstīs, norādīja uz Zviedrijas gatavību upurēt starptautisko tiesību principus. Praktiski pārtraucot attiecības ar Baltijas valstu oficiālajiem pārstāvjiem, Zviedrijas valdība pārtrauca diplomātiskās attiecības ar Latviju, Lietuvu un Igauniju. Bet Zviedrijas neviennozīmīgi formulētā nostāja Baltijas valstu okupācijas de iure un de facto atzīšanas jautājumā pēckara periodā deva iespēju Zviedrijas valdības izvairīgo attieksmi pret Baltijas valstu jautājumiem interpretēt kā Baltijas valstu problēmas atzīšanu.³⁰⁸

Un tik tiešām pēc kara Zviedrija savu nostāju tulkoja dažādi. 1944.gada 13.decembrī Zviedrijas ārlietu ministrs K.E.Ginters ziņojumā parlamenta augšpalātā paskaidroja, ka „praktiski apsvērumi” likuši Zviedrijai spert konkrētus soļus attiecībā uz Baltijas valstīm.³⁰⁹

I.Spilners min, ka Zviedrijas latviešu dzīvē aktīvi piedalījās ap 4000 trimdinieku. Tur bija lielākā latviešu inteliģences pārstāvju koncentrācija, kas radīja Zviedrijā it kā latviešu elites gaisotni. Zviedrijas latviešiem bija visvairāk sakaru ar Latviju, viņi varēja dzirdēt Rīgas radio un tāpēc nekavējās atgādināt citu zemju latviešiem, ka ir ne vien vislabāk informētie, bet arī politiski viszinīgāki.³¹⁰

³⁰⁶ Dulmanis, V. Hoka valdība atbalsta Baltijas valstis. *Laiks*. 1983, 19.marts, 1., 5.lpp

³⁰⁷ Deksnis, E.B. Arhīvos atrodamās liecības par trimdas politiskajām aktivitātēm (1945 – 1991). 11.-12.lpp

³⁰⁸ Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. 5.-6.lpp

³⁰⁹ Hough, W. J. H. The annexation of the Baltic States and its effect on the development of law prohibiting forcible seizure of territory. P.443.

³¹⁰ Spilners, I. Mēs uzvarējam! 7.lpp

Baltiešiem tuvās tēmas – Baltijas valstu okupācija, nacionālo kultūru un demokrātisko brīvību apspiešana Latvijā, Igaunijā un Lietuvā, valstiskuma atgūšanas jautājumi – tomēr kopumā palika atsevišķu zviedru politiķu un baltiešu minoritāšu Zviedrijā ziņā. A.Daudze, izsekojot latviešu organizāciju un atsevišķu trimdas pārstāvju centieniem pievērst zviedru politiķu uzmanību stāvoklim Latvijā un Baltijas jautājumā kopumā, secina, ka to raksturs bija epizodisks. Pārsvarā trimda organizēja publiskas akcijas plašākas sabiedrības uzmanības pievēršana padomju okupētajām Baltijas valstīm un arī rakstveidā aktīvi vērsties pie zviedru politiķiem, aicinot risināt baltiešiem svarīgus jautājumus.³¹¹

Pakāpeniski Zviedrijas nostāja kļuva draudzīgāka Baltijas valstīm. Un ne tikai Zviedrijas nostāja kļuva draudzīgāka – arī vairums trimdas laikraksti 80.gados par Zviedriju izteicās vairumā gadījumu labvēlīgi. Šī labvēlīgā attieksme trimdas laikrakstos pret Zviedriju 80.gados parādās jau aprakstos par brīvās pasaules igauņu festivālu „Esto 80” Stokholmā. „Laiks” publicēja gan oficiālo runu atreferējumus, gan sīku vispārīgu ieskatu notiekošajā 11.jūlija Brīvības gājienā pa Zviedrijas galvaspilsētas ielām, kurā piedalījās 20 000 rietumu pasaules igauņu. Uzskata, ka šī bija viena no grandiozākajām demonstrācijām, ko Stokholmas pilsēta pieredzējusi. Augstu virs gājēju galvām lidmašīna debesīs atkārtoja gājiena galveno saukli: „Brīvību Igaunijai”.

Interesanta bija arī Zviedrijas valdības pārstāvju klātbūtne, un laikraksts „Laiks” to īpaši akcentēja. Igaņu kultūras kongresu „Esto 80” svētdien, 6.jūlijā atklāja Zviedrijas labklājības ministre Karina Sēdere. Uzrunā Sēdere apliecināja, ka Zviedrija ir pateicīga igauņiem par viņu devumu zviedru saimnieciskajā un kultūras dzīvē, bet „mums ir ļoti žēl, ka jūs bijāt spiesti šeit ierasties.” Ministre vēl norādīja, ka baltiešu uzticība sev un savai kultūrai devusi impulsu arī zviedriem labāk apzināties savu kultūras mantojumu, savas identitātes saknes. Runas nobeigumā Karina Sēdere nodeva festivāla dalībniekiem ministru prezidenta Feldīna sveicienus. Zviedru valdības pārstāvis 10.jūlija vakarā notikušajā dziesmu, tautas deju un vingrotāju sarīkojumā vienā no Stokholmas stadioniem bija ministru prezidenta aizstājējs prezidenta atvaļinājuma lakā, kultūras ministrs Jāneriks Vikstrēms. Uzrunājot 10 000 sapulcējušos, Vikstrēms atgādināja, ka neatkarīgajā Igaunijā zviedru mazākumtautībai bijusi kulturāla autonomija un pašu skolas. Kad igauņi ieradušies Zviedrijā, pie „ārzemniekiem” nepieradušie zviedri nevarēja saprast, ka kaut kas tamlīdzīgs iespējams. Bet igauņu bēgļi neatlaidušies un nodibinājuši savas skolas, kas, kā vēlāk izrādījies, darbojušās spīdoši. Runas beigu daļā ministrs izteica cerību, ka jaunās igauņu paaudzes nepametīs novārtā tēvu un māšu veikto un veido igauņu kultūru tālāk, un ka šim darbam būs arvien labāki priekšnoteikumi –

---

³¹¹ Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. 36.lpp

kā trimdā – kamēr vien igauņiem trimdā nāksies dzīvot – tā tēvzemē Igaunijā. Novēlot „Esto 80” laimīgu izdošanos, ministru prezidenta vietas izpildītājs ministrs Vikstrēms beidza savu uzrunu ar „Elagu Eesti”(Lai dzīvo Igaunija!)³¹²

Kopumā ir novērojama tendence, ka trimdas laikraksti, kuri iznāk Eiropā, Zviedrijas pozīciju vērtē kritiskāk, uzsverot, ka tā ir izvairīga!

„Brīvā Latvija” ik pa laikam, dažādu starptautisku notikumu kontekstā, pievērsās Zviedrijas politikai attiecībā uz Baltijas jautājumu. Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja 1987.gada 28.janvārī pieņēma rezolūciju par Baltijas tautu stāvokli, kurā valstu/dalībnieču valdības tika aicinātas tobrīd notiekošajā EDSK Vīnē pacelt jautājumu par Baltijas valstu pašnoteikšanos. Rezolūcijas priekšlikumu izstrādāja padomes komisija – kas nodarbojas ar Eiropas Padomē neietilpstošajām valstīm – Riksdāga locekļa Kurta Hugossona vadībā. Šī komisija veica valstu aptauju, cik tālu tās atzīst padomju aneksiju attiecībā uz Igauniju, Latviju un Lietuvu. Citu starpā laikraksts izceļ Zviedrijas atbildi un pievēršas tieši Zviedru pozīcijai, uzsverot, ka Zviedrijas atbilde Eiropas Padomei, ko parakstījis Riksdāga loceklis Stigs Alemīrs, ir pretrunīga. Tajā norādīts uz kādu Olofa Palmes uzrunu Eiropas Padomei 1983.g.28.septembrī, kurās tas paskaidro, ka Zviedrija atzīst aneksiju de facto, šajā uzrunā Olofs Palme norāda, ka vairums Eiropas valstu ir atzinušas aneksiju de facto. Līdzās tam, ka vēl aplūko Riksdāga debates 1986.g.30.maijā, kur tiek pieminēts Baltijas jautājums, laikraksts sniedz sekojošu Zviedrijas Baltijas politikas novērtējumu: „Zviedrija ir nožēlojams izņēmums starp Rietumeiropas demokrātijām, kas nav skaidri un viennozīmīgi deklarējusi, ka tā nav atzinusi de iure padomju izdarīto Igaunijas, Latvijas un Lietuvas aneksiju.”³¹³ Tomēr vienlaikus, tiek valdībai izteikta liela pateicība par to, ka Zviedrijas delegācija atbalstīja Eiropas Padomes 1987.g.28.janvāra rezolūciju.

Atskatoties uz notikumiem Vīnē, A.Balodis uzslavē latviešu klātesamību lielajos starptautiskajos forumos, minot, ka citu grupu starpā pašpaļāvība un cerīgs skats nākotnē ievērojami pieaudzis. To apstiprinot, amerikāņu pārstāvja ierašanās jau pirmajā preses konferencē. Šajā sakarā, autors sniedz visnotaļ ironisku priekšstatu par Zviedrijas pozīciju, liekot saprast, ka jebkurā gadījumā baltiešiem daudz svarīgāk ir tas, ko domā ASV: „...ja pasaules varenākā valsts pacēlusi savu skatu uz mums, tad ievērība ir garantēta. Tādēļ nav vērts cīnīties ar putām uz lūpām par ceturtās un piektās šķiras valstu labvēlību, jo viņu politiku lielā mērā noteic varošo valstu nostāja. Piemēram, veltīgi mēģināt zviedriem iestāstīt, ka viņu „neitralitāte”, kas tāda bieži arī nemaz nav, ir ilūzija, vai ka baltiešu prasību atbalstīšana ir vairāk Zviedrijas interesēs nekā Dienvidāfrika. Tā būtu tīra zviedru „svēto

³¹² Grandioza parāde Stokholmā: 20 000 igauņu brīvības gājiēnā 11.jūlijā. *Laiks*. 1980, 23.jūlijs, 1.lpp

³¹³ Baltiešu iesniegums Zviedrijas valdībai. *Brīvā Latvija*. 1987, 23.marts, 6.lpp

govju” spārdīšana un nenesīs augļus. Attiecībā uz Padomju Savienību Zviedrija nemaldīgi turpinās savu „štrausa politiku.””³¹⁴

Dubultās pavalstniecības jautājums. Zviedrijas valdība, atzīstot visus Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pilsoņus par PSRS pilsoņiem kopš 1940.gada 7.septembra, bija radījusi situāciju, ka Zviedrijā dzīvojošie bijušo Baltijas valstu pilsoņi pret savu gribu bija kļuvuši par padomju pilsoņiem un par tādiem zviedru iestādes reģistrēja viņu bērnus, neskatoties uz to, ka viņi bija dzimuši Zviedrijā. Arī, kļūstot par Zviedrijas pilsoņiem naturalizācijas ceļā, padomju pilsonība tika automātiski saglabāta. Igaunu, latviešu un lietuviešu trimdas organizāciju centieni pievērst Zviedrijas iestāžu uzmanību dubultpilsonības jautājumiem lielu rezonansi neizraisīja.³¹⁵

Laikraksts „Latvija”, kā jau iepriekš tika norādīts, veltīja atsevišķu rubriku latviešu dzīvei Zviedrijā. Tomēr, tas nebūt nebija viss. Ja Riksdāgā tika pacelts kāds baltiešiem svarīgs jautājums, tad nereti „Latvija” par to diskutēja vairāk kā citi trimdas laikraksti.

Dubultās pavalstniecības jautājums tika apspriests ilgu laiku, bet bez pozitīva rezultāta. To arī akcentēja „Latvija”, atsaucoties uz deputāta Pēra Olafa Strindberga sacīto šajā jautājumā: „Lai man atļauts atgādināt, ka tas ir ļoti vecs jautājums. Es nezinu, cik daudz reižu tas ir diskutēts Riksdāgā pēc kara, bet jau 1960.gadu vidū, noteikti 1966.gadā apelēja ne mazāk kā 7500 baltieši šeit Zviedrijā pie tā laika valdības, lai tie tiktu atbrīvoti no šīs dubultpavalstniecības.”³¹⁶ Laikraksts sniedza arī savu paša novērtējumu šajā jautājumā, uzsverot Zviedrijas valdības neizdarību, un vērtējot tās darbību negatīvāk: „Zviedrijā pašreiz ir pilsoniska valdība. Cerams, ka tā rīkosies tāpat, kā to darīja Austrālijas valdība – mainīs savus ieskatus attiecībā uz Baltijas valstu okupāciju. [...] Esam paraduši dzirdēt sociāldemokrātu izvairīgās atbildes. Par to nav ko brīnīties. Par to nav ko brīnīties. Sociāldemokrāti vienmēr ir sadarbojušies ar komunistiem, atzinuši mūsu iekļaušanu Padomju Savienībā, izdevuši mūsu brīvības cīnītājus – leģionārus.”³¹⁷

Ik pa laikam trimdas laikrakstos parādījās ziņas, kas vienā vai otrā veidā liecināja par Zviedrijas valdības pozitīvāku pieeju baltiešu lietām. Zviedru valdības pārstāvji pakāpeniski sāka runāt par tiem problēmjautājumiem, par kuriem agrāk pilnībā izvairījās. Tā, piemēram, „Laiks” rakstīja par Zviedru parlamenta pārstāvu iesniegumu, saistībā ar baltiešu karavīru izdošanu: „Ir iemesls un ir pienācis laiks uzzināt, kas īsti slēpjās aiz lēmuma 1946.gadā izdot padomju imperiālistiskajam režīmam 146 Zviedrijā internētos baltiešu karavīrus. Šī izdošana ir kauna traips Zviedrijas vēsturē. Apmēram tādos vārdos izteikusies zviedru parlamenta

³¹⁴ Balodis, A. Vīnes akordi. *Brīvā Latvija*. 1986, 24.novembris, 11pp

³¹⁵ Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. 49.lpp

³¹⁶ Baltiešu dubultā pavalstniecība Zviedrijas Riksdāgā. *Latvija*. 1980, 26.janvāris, 3.lpp

³¹⁷ Stilbs, J., Sinka, I. Vai Baltijas valstu jautājumu pacels Apvienotajās nācijās? *Latvija*. 1980, 26.janvāris, 3.lpp

locekle Anita Brokenhjelma, kas kopā ar Anderšu Bjerku un Jēti Jūnsonu iesniegusi riksdāgam priekšlikumu noņemt zīmogu „Slepeni” no dokumentiem, kam sakars ar baltiešu izdošanu.”³¹⁸

Zviedrijas latviešu centrālā padome Stokholmā 1983.gada 19.martā sarīkoja preses konferenci, kurā I.Freimanis, M.Krasta un igauņis A.Koppars informēja starptautisko presi par opozicionāru apcietināšanām un dzīvokļu kratīšanā, Rīgā un Tallinā. Nākamajā dienā, 18.martā, balstoties uz baltiešu sniegtajiem materiāliem, Zviedrijas parlamentā konservatīvo (moderātu) partijas priekšsēde Margareta af Uglasa iesniedza interpelāciju Zviedrijas valdībai, prasot, kāda informācija ir valdībai par stāvokļa attīstību Igaunijā, Latvijā un Lietuvā: vai valdība ir reaģējusi uz informāciju par apcietināšanām, kas skārušas grupas, kuras sekojušas Helsinku dokumenta principu pārkāpšanai Baltijas valstīs? Vai ārlietu ministrijas kabineta sekretārs P.Šori savā apmeklējumā Maskavā (15.janvārī) ir pacēlis arī jautājumu par Baltijas valstīm? Vai Zviedrijas valdība ir gatava šos cilvēka tiesību pārkāpuma gadījumus pacelt Apvienoto Nāciju cilvēka tiesību komisijā? Laikraksts „Laiks” ar pastiprinātu interesi pievērsās šim jautājumam, sniedzot laikrakstā Ārlietu ministra atbildi uz sekojošo interpelāciju: „Ārlietu ministrs Būdstrēms parlamentā pēc mēneša (saskaņā ar parlamenta praksi), atbildot uz iesniegto interpelāciju, deklarēja, ka stāvokli Baltijā raksturo saspīlējums un nedrošība, kas dod iemeslu rūpēm, it īpaši par kratīšanām un pilsoņu tiesību aktīvistu, t.s. Helsinku grupu dalībnieku arestiem. Ārlietu ministrs liecināja, ka viņam ir ziņas par stāvokļa saasināšanos Baltijā pēdējos divos trijos mēnešos. Tas izpaužas kontaktu apgrūtināšanā sakaros ar ārzemēm, jauna robežapsardzības likuma pieņemšanā, telesakaru ierobežošanā, iebraukšanas un izbraukšanas ierobežojumos. Būdstrēms pasvītvoja, ka Zviedrijas valdība daudzos gadījumos, arī tiešos kontaktos ar padomju pārstāvjiem asi kritizējusi Helsinku dokumenta nosacījumu pārkāpšanu no padomju puses visā Austrumeiropā.”³¹⁹ Diemžēl attiecīgais laikraksts nesniedz konkrētus piemērus, kad tad Zviedrijas valdība tiešos kontaktos ar padomju pārstāvjiem asi kritizējusi Helsinku dokumenta nosacījumu pārkāpšanu. Toties „Laiks” uzsvēra, ka interpelācijas iesniedzēja Margareta af Uglasa ar gandarījumu konstatējusi, ka valdības noteiktā atbilde viņu pozitīvi pārsteigusi.

„Londonas Avīze” 1983.gada 13.maijā rakstīja par Zviedrijas valdības protestu pret padomju teroru Baltijas valstīs: „Uz pēdējā laika vajāšanām Baltijas valstīs negaidītā un neitrālajai Zviedrijai neparastā veidā atsaucās zviedru valdība. Zviedrijas ārlietu ministrs Lennarts Būdstrēms nodeva presei vēstījumu, kurā protestē pret padomju varas piekopto

³¹⁸ Prasa patiesību par baltiešu izdošanu. *Laiks*. 1981, 14.februāris, 8.lpp

³¹⁹ Zviedrija ar rūpēm vēro baltiešu likteņus: ārlietu ministrs piesaka „ideju krusta karu”. *Laiks*. 1983, 30.aprīlis, 1.lpp

patriotu vajāšanu Latvijā, Igaunijā un Lietuvā. Vēstījumā teikts, ka zviedru valdība apsver iespēju pacelt baltiešu vajāšanu Apvienoto Nāciju Cilvēka tiesību komisijā.”³²⁰

Zviedrijas nostāja Atmodas laikā. Astoņdesmito gadu beigu notikumi Baltijas jūras austrumu piekrastē – latviešu, lietuviešu un igauņu tautu masveidīgās politiskās kustības, kuras prasīja atbrīvošanos no PSRS, - nostādīja zviedrus fakta priekšā. Realitāte piespieda zviedru politisko eliti sākt pārvērtēt attieksmi pret Baltijas tautām.³²¹ Ļoti nozīmīgu sadarbību kopš 1988.gada Zviedrijas Ārlietu ministrija diskrēti attīstīja ar trimdas baltiešu organizācijām Zviedrijā. Izpalika konfrontācijas, kas, ņemot vērā vēsturisko pieredzi, nemaz nebija tik pašsaprotami.

Būdams diplomātiskā dienesta darbinieks, Larss Pēters Fredēns stāsta, kā Zviedrijas Ārlietu ministrijas vadība reaģēja uz straujo notikumu attīstību Baltijā — reizēm piesardzīgi, reizēm ar tālredzīgu izdomu — un kāds bija diplomāta darbs šajā sarežģītajā un bīstamajā pārmaiņu laikā. Viņš uzsver, ka Zviedru pusē daudzi, iespējams, lielākais vairums, sirsnīgi atbalstīja Baltijas pilnīgu atbrīvošanos no Padomju Savienības, taču viņu situācijas analīzē nebija skaidrības, kā izšķirošais notikuma pavērsiens, tāpat, lēciens no lielākas pašnoteikšanās Padomju Savienības ietvaros uz pilnīgu neatkarību, varētu notikt.³²²

Astoņdesmito gadu beigās, pastiprinoties Zviedrijas ārlietu dienesta interesei par notiekošo Baltijas jūras otrajā krastā, zviedru oficiālās amatpersonas sāka lielāku uzmanību pievērst arī baltiešu trimdai, kuras zināšanas par okupētajām Baltijas valstīm bija izmantojams, lai uzlabotu sapratni par situāciju kaimiņos. Jāatzīmē, ka Zviedrijas Ārlietu ministrijas atbildīgā amatpersona par Baltijas jautājumiem Hans Ulsons no visām baltiešu organizācijām Zviedrijā kā uz sadarbību visvairāk orientēto izcēla Zviedrijas Latviešu centrālo padomi un tās vadītāju Zaigu Blumbergu – Vasariņu. Pozitīvo vērtējumu organizācija un tās vadītāja guvusi, pateicoties tam, ka spējusi demonstrēt vienotību, kā arī nav nesusi uz āru iekšējās ķildas un argumentēti spējusi aizstāvēt baltiešu kopējās intereses.³²³

³²⁰ Zviedrijas valdības protests pret padomju teroru Baltijas valstīs. Londonas Avīze. 1983, 13.maijs, 1.lpp

³²¹ Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. 42.lpp

³²² Fredēns, L.P. Baltijas brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989-1991. 208.lpp

³²³ Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. 45.lpp

SECINĀJUMI

Latviešu trimdas preses *Laiks*, *Latvija Amerikā*, *Latvija*, *Londonas Avīze*, *Brīvā Latvija* un *Austrālijas Latvietis* materiālos (posmā, kas apskata 20.gs.80.gadus) atspoguļojas trimdas organizāciju, tikai dažos gadījumos atsevišķu trimdas pārstāvju, aktivitāte, darba gaitas un izteikti vērtējumi par viņu sasniegumiem un panākumiem Baltijas jautājuma uzturēšanā starptautiskajā arēnā.

Kopumā latviešu trimdas presē tika atspoguļotas trimdas organizāciju darba metodes, mērķi un nākotnes plāni turpmākai Baltijas jautājuma aktualizēšanai, izteiktas piezīmes par viņu politiskajām simpātijām, piemēram, atspoguļojot trimdas organizāciju tikšanos ar citu valstu delegācijām EDSO konferencēs. Jāsecina, ka šinī gadījumā izpalika jautājums, kas skar latviešu trimdas organizāciju pārstāvju personības faktoru Baltijas jautājuma veicināšanā. Par atsevišķām baltiešu trimdas personībām, saprotams, tika rakstīts, (īpaši gadījumos, kad kādā no trimdas organizācijām notika vadības maiņa)bet netika analizēti viņu konkrētie uzskati Baltijas jautājumā, vai arī idejas par to kā šo jautājumu aktualizēt. Regulāri, sevišķi laikrakstā „Laiks” tika publicēti konkrētu organizāciju (īpaši PBLA, ALA un DV) konkrēti darbības plāni attiecīgiem gadiem, kuru citu starpā bija ietverti arī ar Baltijas jautājuma aktualizēšanu saistīti jautājumi. Šāds uzskatu atspoguļojums ir visnotaļ saprotams, jo, kā tika uzsvērts trimdas presē, būtībā ikvienas trimdas organizācijas, līdz ar to arī tās pārstāvju, pamatuzdevums Baltijas jautājuma sakarībā bija atgādināt un pieminēt šo jautājumu visur, kur vien iespējams. Līdz ar to saprotams, kādēļ arī trimdas presē, sevišķi jau laikrakstā „Laiks”, parādījās teju vai katrs mazākais panākums Baltijas jautājuma sakarā.

Kopumā jāsecina, ka atsevišķu trimdas organizāciju atspoguļojumā latviešu trimdas presē netika akcentēti viņu trūkumi, neizdarības vai neveiksmes Baltijas jautājuma aktualizēšanā. Ja 80.gadu otrajā pusē laikrakstā „Brīvā Latvija” parādījās kādas ziņas par attiecīgu trimdas organizāciju darbības trūkumu vienā vai otrā jautājumā, tad šādas ziņas tomēr tika vairāk vai mazāk kritizētas, un kopumā bija sekundāras. Līdz ar to zināmā mērā nākas saskarties ar trimdas organizāciju darbības pašnovērtēšanu, kas diemžēl reizumis ir neobjektīva un pārspīlēta.

Galvenokārt latviešu lielākajā trimdas presē par trimdas organizāciju darbību starptautiskos notikumos un organizācijās Baltijas jautājuma aktualizēšanā tika rakstīts trīs jautājumu kontekstā – EDSO konferencēs, Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas un Eiroparlamenta rezolūcijas, kā arī ANO komisijās.

No EDSO konferencēm visvairāk tiek rakstīts par konferenci Madridē, kas sākās 1980.gada nogalē. Attiecībā uz šīm konferencēm, visdetalizētāko informāciju parasti sniedz laikraksts „Laiks”, turklāt, ne tikai konferenču laikā, bet jau labu laiku pirms to sākuma rakstot par trimdas organizāciju, kā arī ASV delegācijas priekšdarbiem, gatavojoties uz

attiecīgo konferenci. Pilnīgi pretēja situācija ir ar laikrakstu „Austrālijas Latvietis”, kurš būtībā par notikumiem Eiropā pārsvarā publicē informāciju, ko sagatavojis un iesūtījis vai nu kāds PBLA pārstāvis vai PBLA IB. Par EDSO konferencēm tikpat maz, vai vēl mazāk kā „Austrālijas Latvietis” raksta „Londonas Avīze”, kas gan arī kopumā, piemēram, Madrides konferences rezultātu vērtē kā neveiksmīgu. Jāsecina, ka Eiropā iznākušie trimdas laikraksti vairāk raksta par Eiropas Parlamenta pieņemtajām rezolūcijām un par visiem no tā izrietošiem jautājumiem.

Jāsecina, ka trimdas laikrakstos kopumā vērojama tendence novērtēt starptautisko situāciju, lai noskaidrotu kā tā varētu iespaidot Baltijas jautājuma attīstību. Šajā sakarā īpaši tiek pievērsta uzmanība ASV – PSRS attiecībām, īpaši posmam, kad pie varas Padomju Savienībā nāk Gorbačovs. Laikraksts „Laiks” būtībā viskritiskāk vērtē Reigana un Gorbačova attiecību attīstību, satraucoties par ASV, līdz šim konsekventi ieturētās neatzīšanas politikas nomaiņu. Vienlaikus, pilnīgi visi maģistra darbā aplūkoti trimdas laikraksti ar neuzticību raugās uz Gorbačova reformām „Padomju Savienībā”.

Dažādi latviešu politiskie grupējumi Atmodas laikā latviešu trimdas preses vērtējumā ieņēma neviennozīmīgu pozīciju. Lai gan kopdarbība ar tautiešiem tiek atzīta par vēlamu un iespējamu, tomēr tika uzsvērts tas, ka pašām šīm politiskajām grupām Latvijā jāsaprot savu izvirzīto interešu robežas un to realizācijas iespējas. Trimdas puse vēlas atjaunot Latvijas neatkarību, balstoties uz 1922.gada Satversmi. Tā kā trimdas pusē netiek pieļauts cits neatkarības ceļš, tad līdz ar to arī trimda prese ir piesardzīga pret to, kādas ir šo politisko grupu prasības Latvijā. Kopumā tika norādīts, ka var un ir vēlme sadarboties abām pusēm, jo savstarpējā sadarbība ir nepieciešama neatkarības atjaunošanai.

Viens no interesantākajiem aspektiem, kas trimdas presē tiek apskatīts Baltijas jautājuma kontekstā, ir konkrētu Rietumvalstu nostājas raksturošana.

Būtu loģisks secinājums, ka attiecīgais trimdas laikraksts par savas mītnes zemes nostāju arī visvairāk raksta. Tomēr tā gluži nebija. Šādu apgalvojumu pilnībā var attiecināt uz „Laiku”, kas konsekventi rakstīja par ASV valdības nostāju ar Baltijas jautājumu saistītos jautājumos, un arī „Austrālijas Latvieti”, kas ļoti daudz rakstīja par Austrālijas valdības pozīciju. Abi laikraksti ikkatru gadu publicēji attiecīgi ASV un Austrālijas valdības vadītāju apsveikumus Latvijas neatkarības proklamēšanas gadadienās, kas tomēr liecināja par šo valstu konsekvento nostāju Baltijas jautājuma sakarā. Nekas tāds nebija novērojams „Londonas Avīzē” vai „Latvijā”, kura tika izdota Rietumvācijā. Abi minētie laikraksti ļoti reti atspoguļoja oficiālu Lielbritānijas vai VFR valdības nostāju Baltijas jautājuma sakarībā, un arī šādi, iepriekš minēti valdības apsveikumi no šo valdību puses nebija. Toties pietiekoši daudz Eiropā iznākušajā trimdas presē bija atspoguļota Zviedrijas pozīcija, kas, visticamāk

izskaidrojams ar to, ka šo laikrakstu līdzstrādnieki reizēm bija Zviedrijā dzīvojošo trimdas pārstāvji, kas laikrakstam piesūtīja savus rakstus.

Kopumā jāsecina, ka ASV un citu valstu politika – neatzīt Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā bija neviennozīmīgi vērtējama rīcība. No vienas puses tas bija tikai pasīvs solis, kas šīm valstīm netraucēja kārtot diplomātiskus un saimnieciskus jautājumus ar Padomju Savienību. No otras puses, šai neatzīšanas politikai bija neizmērojami liela morāliska nozīme. Respektīvi, lai gan Lietuvas, Latvijas un Igaunijas neatkarības atjaunošana netika sasniegta uz Rietumu neatzīšanas politikas pamata, tomēr šī neatzīšana spēlēja svarīgu lomu diplomātiskajos aprēķinos un stratēģijā un bija pietiekami svarīga, uzturot Baltijas tautās ticību sev un lolojot cerību atkal kādu dienu kļūt brīvām. Tādēļ arī latviešu trimdas lielākajos laikrakstos vairumā gadījumu Rietumvalstis tika vērtētas pozitīvi, bet viņu politikas trūkumi, dažreiz tika noklusēti. Labs piemērs tam ir laikraksts „Laiks”, kas Zviedrijas nostāju Baltijas jautājuma kontekstā 80.gados praktiski vienmēr vērtēja ļoti mēreni, lai neteiktu, ka labi.

Turpmāk maģistra darbā apskatītā jautājuma pētījuma virzieni varētu būt saistīti ar to, ka tiek aplūkoti LVA pieejamie trimdas arhīvu materiāli, tādejādi iegūstot plašāku un daudzpusīgāku vērtējumu par latviešu trimdas organizāciju lomu Baltijas jautājuma aktualizēšanā, kā arī sadarbībā ar tautiešiem Latvijā. Cits turpmākās pētniecības virziens varētu būt saistīts ar Rietumu, Padomju Latvijas un latviešu trimdas preses materiālu analīzes salīdzināšanu, atsedzot un pamatojot attiecīgās preses grupas motīvus sniegt vērtējumu.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

1.Arhīva materiāli

1.1. LVVA, 293.f., 1.apr., 66.l., 39.lpp (293. fonds – Latvijas sūtniecība Vašingtonā)

2. Periodika

2.1. ALA valde atbalsta Atmosferas kustību okupētajā Latvijā. *Laiks*. 1989, 4.februāris, 1.lpp

2.2. A.L. ASV ārlietu ministra Heiga sveiciens Lietuvas neatkarības svētkos. *Latvija*. 1982, 1.marts, 1.lpp

2.3. A.L. Baltijas valstis – pirmie Padomju Savienības upuri. *Latvija*. 1983, 14.marts, 6.lpp

2.4. A.L. Lielbritānijas radio un prese piemin Baltijas valstu okupācijas 40 gadus. *Latvija*. 1980, 16.augusts, 1.lpp

2.5. Apspriedes Kanberā. *Austrālijas Latvietis*. 1981, 27.marts, 1.lpp

2.6. Ar līdzjūtību vien nepietiek. *Austrālijas Latvietis*. 1990, 11.maijs, 1.lpp

2.7. ASV politika nemainīsies: ārlietu ministra Heiga apsveikums Lietuvas valsts svētkos. *Laiks*. 1982, 13.februāris, 1.lpp

2.8. ASV sola palīdzēt Gorbačovam, bet brīdina baltiešus. *Laiks*. 1989, 21.oktobris, 1.lpp

2.9. ASV staigā bailīgi uz pirkstgaliem starp Maskavu un baltiešiem. *Laiks*. 1989, 12.augusts, 1.lpp

2.10. ASV valdības rīkojums – jāizlabo kļūda Eiropas kartē. *Laiks*. 1981, 26.augusts, 1.lpp

2.11. Atbalsts Baltijas valstīm: Eiropas Parlamentā pieņemta rezolūcija par Baltijas valstu dekolonizāciju. *Londonas Avīze*. 1983, 28.janvārī, 1.lpp

2.12. Atbilde prezidenta vārdā: Baltijas valstis nav aizmirstas. *Laiks*. 1980, 2.jūlijs, 1.lpp

2.13. Atgādina Baltijas valstu okupāciju: ALA Ārējās informācijas biroja vadītāja V.Klīves telegramma prezidentam. *Laiks*. 1980, 9.janvāris, 1.lpp

2.14. Austrālijas ministru prezidents godina Latvijas brīvības ideju. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 11.aprīlis, 1.lpp

2.15. Balodis, A. Pārskats par ASV politiku Baltijā. *Latvija*. 1984, 24.septembris, 1.lpp

2.16. Balodis, A. Šatakviešu misijas ceļojums. Maskava liktenīgi pārrēķinājās. *Brīvā Latvija*. 1986, 13.oktobris, 8.lpp

2.17. Balodis, A. Vīnes akordi. *Brīvā Latvija*. 1986, 24.novembris, 1.lpp

2.18. Baltieši padomju jūgā: Losandželosas laikraksta ievadraksts Madrides presē. *Laiks*. 1980, 8.novembris, 1.lpp

- 2.19. Baltieši pieder Eiropai. Eiropas Parlamenta debates par Baltijas valstīm. *Londonas Avīze*. 1983, 11.februāris, 1.,5.lpp
- 2.20. Baltiešu brīvības diena: prezidenta Reigana proklamācija. *Laiks*. 1982, 17.jūlijs, 1.lpp
- 2.21. Baltiešu diena Kanberā. Austrālijas likumdevēji no jauna apliecina savu atbalstu Baltijas valstu brīvības centieniem. *Austrālijas Latvietis*. 1984, 8.jūnijs, 1., 3.lpp
- 2.22. Baltiešu dubultā pavalstniecība Zviedrijas Riksdāgā. *Latvija*. 1980, 26.janvāris, 3.lpp
- 2.23. Baltiešu iesniegums Zviedrijas valdībai. *Brīvā Latvija*. 1987, 23.marts, 6.lpp
- 2.24. Baltiešu iesniegums Ženēvā. *Londonas Avīze*. 1981, 3.aprīlis, 1.lpp
- 2.25. Baltiešu konsuli kaitina Maskavu. *Laiks*. 1982, 17.marts, 1.lpp
- 2.26. Baltiešu veiksmē Strasbūrā. *Brīvā Latvija*. 1988, 13.jūnijs, 1.lpp
- 2.27. Baltija un Savienotās Valstis. *Laiks*. 1990, 3.februāris, 8.lpp
- 2.28. Baltijas brīvības diena. *Laiks*. 1984, 6.jūnijs, 4.lpp
- 2.29. Baltijas jautājums Eiropas Parlamentā. *Londonas Avīze*. 1982, 15.oktobris, 1.lpp
- 2.30. Baltijas jautājums Vīnē. *Laiks*. 1986, 29.novembris, 1.lpp
- 2.31. Baltijas rezolūcija jāvirza tālāk: Dr.Oto fon Habsburga ierosinājumi. *Londonas Avīze*. 1983, 12.augusts, 1.lpp
- 2.32. Baltijas vakari Otavā turpinās. *Latvija Amerikā*. 1980, 7.jūnijs, 10.lpp
- 2.33. Baltijas valstis un Eiropa. *Latvija Amerikā*. 1980, 2.augusts, 2.lpp
- 2.34. Baltijas valstu jautājums Apvienotajās nācijās. *Brīvā Latvija*. 1987, 9.novembris, 4.lpp
- 2.35. Baltijas valstu jautājums vācu lielajā presē: Afganistāna palīdz atgādināt baltiešu likteni. *Laiks*. 1980, 28.jūnijs, 1.lpp
- 2.36. Baltijas valstu jautājums Vīnes konferencē. *Laiks*. 1987, 11.februāris, 1.lpp
- 2.37. Baltijas valstu lieta nav dekolonizācijas jautājums. Austrālijas ārlietu ministrijas atbilde Austrālijas baltiešu padomei. *Austrālijas Latvietis*. 1983, 2.septembris. 1.lpp
- 2.38. Baltijas valstu likteni atgādinās katrā pienācīgā reizē: ASV diplomātu solījumi baltiešiem. *Laiks*. 1981, 15.augusts, 1.lpp
- 2.39. Bērends, K. Francijas ārlietu ministrs paskaidro: Francija nekad nav atzinusi Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā. *Laiks*. 1982, 21.aprīlis, 1.lpp
- 2.40. Bite, M. Latviešu prese jauniešu skatījumā. *Jaunā Gaita*. 1972. Nr.89. Pieejams: <http://zagarins.net/jg/jg89/index.html>
- 2.41. Bonna neatzīst Latvijas aneksiju. *Londonas Avīze*. 1981, 9.janvāris, 1.lpp
- 2.42. Brīvas Baltijas valstis Eiropas interesēs. *Londonas Avīze*. 1980, 18.jūlijs, 1.lpp
- 2.43. Bušs: Baltija ir Padomju Savienības iekšējs jautājums. *Laiks*. 1990, 10.janvāris, 1.lpp
- 2.44. Celle, O. Prezidents Bušs latviešu skatījumā. *Brīvā Latvija*. 1989, 6.februāris, 8.lpp

- 2.45. Demonstrācija Londonā pirms Madrides konferences. *Londonas Avīze*. 1980, 28.novembris, 1.lpp
- 2.46. Dimants, J. Veiktais un nepaveiktais Madridē. *Laiks*. 1981, 31.janvāris, 4.lpp
- 2.47. Divas konferences: Austrālijas Latvietis Austrālijas Federālā Parlamenta vēlēšanu kampaņas virpulī. *Austrālijas Latvietis*. 1983, 4.marts, 2.lpp
- 2.48. Dr. A.Dinbergs prezidenta Inaugurācijā. *Laiks*. 1981, 24.janvāris, 1.lpp
- 2.49. Dulmanis, V. Hoka valdība atbalsta Baltijas valstis. *Laiks*. 1983, 19.marts, 1., 5.lpp
- 2.50. Eiropas Drošības un sadarbības konference. *Latvija*. 1982, 1.novembris, 1.lpp
- 2.51. Eiropas Parlamenta deputāti uzrunā baltiešus. *Latvija*. 1985, 9.aprīlis, 1.lpp
- 2.52. Eiropas Parlaments iestājas par baltiešiem. *Brīvā Latvija*. 1988, 18.jūlijs, 1.lpp
- 2.53. Eiropas Parlaments prasa lielāku neatkarību Baltijas valstīm. *Laiks*. 1989, 28.janvāris, 1.lpp
- 2.54. Eiropas robežu paplašināšana. *Londonas Avīze*. 1985, 14.jūnijs, 1.lpp
- 2.55. Esiet uzbāzīgāki, tad valdība jūs vairāk ievēros: Dr.M.Kampelmans satiekas ar latviešiem Losandželosā. *Laiks*. 1980, 19.jūlijs, 1.lpp
- 2.56. Francija vēlreiz apstiprina okupācijas neatzīšanu. *Laiks*. 1982, 23.jūnijs, 1.lpp
- 2.57. Freimane, V. Informācijas biroja darbs. *Brīvā Latvija*. 1987, 19.oktobris, 1.lpp
- 2.58. Frēzera uzvara! *Austrālijas Latvietis*. 1980, 31.oktobris, 1.lpp
- 2.59. Galvenais darba lauks Eiropa. *Londonas Avīze*. 1984, 6.aprīlis, 1.lpp
- 2.60. Grandioza parāde Stokholmā: 20 000 igauņu brīvības gājienā 11.jūlijā. *Laiks*. 1980, 23.jūlijs, 1.lpp
- 2.61. I.G. BATUN gatavojas 42.ANO sesijai. *Latvija*. 1986, 17.februāris, 1.lpp
- 2.62. Ignats, U. Vēl par pasākumiem Madridē. *Latvija*. 1981. 5.janvāris, 1.lpp
- 2.63. Jauna valdība: piezīmes pēdējiem politiskiem notikumiem ASV un Austrālijā – kā tie attiecas uz mums? *Austrālijas Latvietis*. 1980, 28.novembris, 1.lpp
- 2.64. Jauns saspīlējums. Jaunas dokumentācijas. Jaunas demonstrācijas. Baltiešu aktivitāte Eiropas drošības konferences Madrides sesijas turpinājumā. *Austrālijas Latvietis*. 1981, 27.novembris, 1.-2.lpp
- 2.65. Jautājums, ko labāk nekustināt: kāpēc no trim Baltijas valstu konsuliem reģistrā tikai viens. *Laiks*. 1988, 16.janvāris, 1.,5.lpp
- 2.66. J.F. Britu ministrs – Latvijas valsts svētku atcerē. *Latvija*. 1983, 5.decembris, 1.lpp
- 2.67. J.M. Latvija prasa savu tiesu Tautas frontes kongresā. *Brīvā Latvija*. 1988, 17.oktobris, 1.lpp
- 2.68. Jūrmalas bilance. *Austrālijas Latvietis*. 1986, 31.oktobris, 1.-2.lpp

- 2.69. Kadelis, J. Baltijas valstu jautājums Eiropas forumā. *Latvija Amerikā*. 1983, 5.februāris, 15.lpp
- 2.70. Kadelis, J. Rietumvācijas nostāja nav mainījies. *Latvija*. 1980, 22.decembris, 1.lpp
- 2.71. Kalniņš, O. Kāpēc ASV Baltijas neatzīšanas politika šodien Latvijai ir nozīmīga? *Atmoda*. 1989, 15.maijs, 2.lpp
- 2.72. Kanāda noteikti pret inkorporāciju. *Laiks*. 1980, 11.jūnijs, 1.lpp
- 2.73. Kanādas reakcija izpalikusi. *Laiks*. 1981, 18.februāris, 1.lpp
- 2.74. Kanādas viedoklis Madrides konferencei. *Laiks*. 1980, 6.septembris, 2.lpp
- 2.75. Kas prasāms Madridē: baltiešu federācijas Kanādā ieteikumi ārlietu ministram. *Laiks*. 1980, 13.augusts, 1.lpp
- 2.76. Kaža, J. Ko mums darīt tagad? *Brīvā Latvija*. 1987, 12.oktobris, 1.lpp
- 2.77. Klīve, V. Tas lietas nav tik vienkāršas. *Laiks*. 1986, 1.janvāris, 1.lpp
- 2.78. Ko darīt tālāk? Apsveramā rīcība Baltijas rezolūcijas jautājumā. *Londonas Avīze*. 1983, 23.septembris, 1.,5.lpp
- 2.79. Ko grib panākt Madridē? *Latvija*. 1980, 4.oktobris, 1.lpp
- 2.80. Ko mēs par to sakām? *Austrālijas Latvietis*. 1983, 2.septembris. 1.lpp
- 2.81. Konfrontācija Kraistčērčā: Jaunzēlandes ministru prezidents Maldūns atsakās atsaukt Baltijas valstu inkorporācijas de jure atzinumu. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 22.februāris, 1.lpp
- 2.82. Kongress prasa proklamēt Baltijas Brīvības dienu. *Laiks*. 1982, 19.jūnijs, 1.lpp
- 2.83. Konservatīvo valdības nostāja. *Latvija Amerikā*. 1980, 12.janvāris, 8.lpp
- 2.84. Ko zviedru politiķi nedrīkstētu aizmirst: zviedru redaktora „CHRONIKA” Baltijas valstu jautājumā. *Laiks*. 1980, 2.aprīlis, 1.lpp
- 2.85. Krieviem jādzird patiesība. *Londonas Avīze*. 1980, 11.aprīlis, 1.lpp
- 2.86. Ķegumnikes, A. Kārtera un Reigana politiskās nostājas atšķirības. *Latvija Amerikā*. 1980, 1.novembris, 20.lpp
- 2.87. Ķiķauka, T. Trimdas laikraksti. *Jaunā Gaita*, 1981. Nr.1. Pieejams: <http://zagarins.net/jg/jg132/index.html>
- 2.88. Latvijas ārlietu dienesta darbinieku sanāksmes atzinumu. *Laiks*. 1989, 24.maijs, 1.lpp
- 2.89. Latvijas un trimdas tautas pārstāvju tikšanās Abrenē. *Laiks*. 1989, 24.maijs, 1.lpp
- 2.90. Lielie un mazie: debates par Baltijas valstīm Eiropas Parlamentā Strasbūrā. *Londonas Avīze*. 1983, 23.septembris, 1.lpp
- 2.91. Lietuvas Republika ir atjaunota! *Laiks*. 1990, 14.mart, 1.lpp
- 2.92. Lukss, L. Apsveikums LTF dibināšanas kongresam. *Laiks*. 1988, 8.oktobris, 1.lpp
- 2.93. Lūsis, J. Latvijas diplomātu darbs. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*. 1990, Nr.3. 12.lpp
- 2.94. Madrides konference un baltiešu politika. *Latvija Amerikā*. 1980, 20.septembris, 2.lpp

- 2.95. Madridē būtu vieta 38 valstīm: ASV vārdu izmaiņa Baltijas valstu jautājumā. *Laiks*. 1980, 27.decembris, 1.lpp
- 2.96. Madridē jābūt arī baltiešu pārstāvjiem. *Laiks*. 1980, 29.marts, 1.lpp
- 2.97. Maskavas bailes no – baltiešiem. *Laiks*. 1984, 21.janvāris, 1.lpp
- 2.98. Maskavas olimpiādes boikotēšana. *Londonas Avīze*. 1980, 1.februāris, 6.lpp
- 2.99. Nedraudzīgs raksts par Baltijas valstīm. *Londonas Avīze*. 1983, 4.marts, 6.lpp
- 2.100. Ne slavai, bet godam. Protesti pret olimpiādi Maskavā. *Londonas Avīze*. 1980, 7.marts, 1.lpp
- 2.101. Netaisnība nekļūst mazāka! Baltiešu deportāciju 40.gadu dienas atcere Londonā, Britu Parlamenta locekļa izkārtojumā. *Latvija*. 1981, 22.jūnijs, 1., 6.lpp
- 2.102. Norītis, R. Baltiešu vakars Otavā. *Latvija Amerikā*. 1983, 26.februāris, 1.lpp
- 2.103. Norītis, R. Ievēriība Baltijas valstu konsuliem. *Latvija Amerikā*. 1983, 12.marts, 4.lpp
- 2.104. Noziegumi pret cilvēci: sanāksme Anglijas parlamentā masu deportāciju atcerei. *Laiks*. 1981, 15.jūlijs, 2.lpp
- 2.105. Notikumi Jūrmalā. *Austrālijas Latvietis*. 1986, 26.septembris, 1.lpp
- 2.106. Notikumi Jūrmalā. (2.) *Austrālijas Latvietis*. 1986, 3.oktobris, 2.lpp
- 2.107. Notikumi Jūrmalā (3.) *Austrālijas Latvietis*. 1986, 10.oktobris, 1.lpp
- 2.108. O.P. Helsinku nolīguma izvērtēšana konference Vīnē. *Latvija*. 1986, 10.februāris, 1.lpp
- 2.109. Padomju invāziju tehnika nav mainījies kopš 1940.gada: Austrālijas ministru prezidents Frēzers godina Latvijas neatkarības ideju. *Laiks*. 1980, 12.aprīlis, 1.lpp
- 2.110. Padomju Savienības patiesā seja: latviešu skolotāja aicinājums Saginavas laikrakstā. *Laiks*. 1980, 30.janvāris, 4.lpp
- 2.111. Paldies tiem, kas neatbrauca: Tallinā gatavas bija tikai fasādes. *Laiks*. 1980, 23.augusts, 6.lpp
- 2.112. Pārmet Vācijai Baltijas valstu aizmiršanu: žurnālista Alberta Eglīša vēstules Rietumvācijas valstsvīriem. *Laiks*. 1980, 2.janvāris, 6.lpp
- 2.113. Pārslēgsimies uz Eiropu. *Brīvā Latvija*. 1986, 13.oktobris, 1.lpp
- 2.114. PBLA valdes. Vācijas neatzīst Baltijas valstu aneksiju. *Brīvā Latvija*. 1987, 18.maijs, 1.lpp
- 2.115. Pienācis laiks kopējam protestam. *Laiks*. 1983, 9.februāris, 1.lpp
- 2.116. Pieprasa atsaukt Hitlera-Staļina paktu. *Latvija*. 1981, 22.jūnijs, 1.lpp
- 2.117. Pirmā PBLA preses konference Madridē: krievi pagaidām neprotēja. *Laiks*. 1980, 1.oktobris, 1.lpp
- 2.118. Prasa brīvību Baltijas valstīm. *Londonas Avīze*. 1985, 15.novembris, 1.lpp
- 2.119. Prasa patiesību par baltiešu izdošanu. *Laiks*. 1981, 14.februāris, 8.lpp

- 2.120. Preses konference par Baltijas valstu okupāciju. *Londonas Avīze*. 1980, 1.augusts, 1.lpp
- 2.121. Priekšdarbi Madrides konferencei. *Londonas Avīze*. 1980, 25.janvāris, 1.lpp
- 2.122. Rietumvācu ministrs latviešu svētkos Minsterē. *Laiks*. 1984, 8.augusts, 1.lpp
- 2.123. Ritenis, J., Striķis, M. Baltijas valstu pašreizējais starptautiskais stāvoklis. ASV nostāja. *Atmoda*. 1989, 14.augusts, 5.lpp
- 2.124. Ritenis, J., Striķis, M. Baltijas valstu pašreizējais stāvoklis. Austrālijas nostāja. *Atmoda*. 1989, 28.augusts, 4.lpp
- 2.125. Ritenis, J., Striķis, M. Baltijas valstu pašreizējais stāvoklis. Lielbritānijas nostāja. *Atmoda*. 1989, 21.augusts, 12.lpp
- 2.126. Savienoto Valstu ārlietu ministru apsveikums. *Londonas Avīze*. 1981, 4.decembris, 1.lpp
- 2.127. Savienoto Valstu viedoklis Baltijas valstu jautājumā. *Laiks*. 1980, 18.marts, 1.lpp
- 2.128. Sekmīgs darbs Ženēvā. *Londonas Avīze*. 1985, 8.marts, 5.lpp
- 2.129. Senators Lautenbergs mudina dot Baltijas valstīm brīvību. *Laiks*. 1988, 9.janvāris, 1.lpp
- 2.130. Solis tuvāk neatkarīgai Latvijai. Madrides akcijas vadītāja, PBLA valdes priekšsēža vietnieka Dr.Oļģerta Pavlovska vērtējums par sasniegto. *Austrālijas Latvietis*. 1981, 20.februāris, 2.lpp
- 2.131. Spilners, I. Padomju Savienība uz apsūdzēto sola Madridē. *Latvija*. 1980, 30.augusts, 1.lpp
- 2.132. Spilners, I. Septiņdesmit latviešu aktivitātes Madridē. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 5.decembris, 1.lpp
- 2.133. Spoguļa attēls notikumiem Latvijā: Vicekonsuls Emīls Dēliņš Austrālijas premjera pavaldonībā. *Londonas Avīze*. 1980, 15.februāris, 1.lpp
- 2.134. Stilbs, J., Sinka, I. Vai Baltijas valstu jautājumu pacels Apvienotajās nācijās? *Latvija*. 1980, 26.janvāris, 3.lpp
- 2.135. Svarīgas ir arī klusās sarunas. Ko stāstīja Kanādas latviešu desmitais „madridietis” P.Vasariņš. *Laiks*. 1981, 3.janvāris, 2.lpp
- 2.136. Šatakavas konference par "perestroiku", bet ne par "glasnostj". *Laiks*. 1989, 8.novembris, 5.lpp
- 2.137. Šis laiks prasa aktivitāti: ALA valde Filadelfijā. *Laiks*. 1980, 16.janvāris, 1.lpp
- 2.138. Šmugajs, E. Austrālijas valdības galva pie latviešiem. *Latvija Amerikā*. 1980, 10.maijs, 12.lpp

- 2.139. Tagad visiem ir jāstrādā tālāk: ALA ārējais informācijas biroja aicinājums. *Laiks*. 1980, 5.janvāris, 1.lpp
- 2.140. Tautas frontes dibināšana Latvijā. *Laiks*. 1988, 7.septembris, 1.lpp
- 2.141. Tiesā 45 memoranda parakstītājus: baltiešu protests Madridē. *Laiks*. 1980, 11.oktobris, 1.lpp
- 2.142. Tiesību grupas „Helsinki-86” ziņojumi. *Laiks*. 1987, 27.maijs, 1.,5.lpp
- 2.143. Tirgošanās ar krieviem. *Londonas Avīze*. 1980, 1.februāris, 6.lpp
- 2.144. Trīs gadus ilgās Madrides konferences beigas. *Londonas Avīze*. 1983, 9.septembris, 1.lpp
- 2.145. Vai Gorbačovs ir uzvarētājs? *Laiks*. 1988, 20.janvāris, 1.lpp
- 2.146. Valdības politika Baltijas valstu jautājumā. *Austrālijas Latvietis*. 1980, 12.septembris, 1.lpp
- 2.147. Vasariņš, P. Pārdomas pēc LTF kongresa. *Brīvā Latvija*. 1988, 7.novembris, 1.lpp
- 2.148. Vēstnieks Kampelmanis citē Ļeņinu. *Austrālijas Latvietis*. 1982, 26.marts, 1.lpp
- 2.149. Vīnes konference. *Brīvā Latvija*. 1986, 10.novembris, 8.lpp
- 2.150. Visi ceļi veda uz Madridi! *Latvija*. 1980, 15.novembris, 1.lpp
- 2.151. Zariņš, A. Pēkšņa, bet negaidīta interese. *Austrālijas Latvietis*. 1982, 19.marts, 1.lpp
- 2.152. Zviedrija ar rūpēm vēro baltiešu likteņus: ārlietu ministrs piesaka „ideju krusta karu” . *Laiks*. 1983, 30.aprīlis, 1.lpp
- 2.153. Zviedrijas valdības protests pret padomju teroru Baltijas valstīs. *Londonas Avīze*. 1983, 13.maijs, 1.lpp

3. Atmiņas

- 3.1. Bush, G. A world transformed. New York : Random House, 1998.
- 3.2. Metloks, Dž.F. Reigans un Gorbačovs :kā beidzās aukstais karš. Rīga : Atēna, 2006.

4. Dokumentu krājumi

- 4.1. Dēliņš, E. Konsuls bez valdības, 1979-1991 :piezīmes, dokumenti, materiāli. Stokholma : Memento ; Rīga : Zinātne, 1997.
- 4.2. Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem, 1918-1998 /Latvijas arhīvistu biedrība ... [u.c.] ; [sast. Alberts Sarkanis ; red. Ainis Činis]. Rīga : Nordik, 1999.
- 4.3. Pasaules brīvo latviešu apvienība. Pasaules brīvo latviešu apvienības darbības apskats, 1956-2001 :[rakstu un materiālu krājums] Rīga : Latvijas Valsts arhīvs, 2001.

Literatūra

1. Monogrāfijas

- 1.1. Andersons, E. Latvijas vēsture, 1920-1940 :ārpolitika. 2 sēj. [Stokholma] : Daugava, 1982-1984.
- 1.2. Auers, D. (ed.) Latvia and the USA :from captive nation to strategic partner. Rīga : Academic Press of the University of Latvia, 2008.
- 1.3. Daudze, A. Latvija Zviedrijas politikā, 1945-1991. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011.
- 1.4. Dunsdorfs, E. The Baltic dilemma :the case of the de jure recognition by Australia of the incorporation of the Baltic States into the Soviet Union. New York : Robert Speller, 1975.
- 1.5. Fredēns, L.P. Baltijas brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989-1991. Rīga : Atēna, 2007.
- 1.6. Hiden, J., Made, V., Smith, J.D. The Baltic question during the Cold War. London ; New York : Routledge, 2008.
- 1.7. Hough, W. J. H. The annexation of the Baltic States and its effect on the development of law prohibiting forcible seizure of territory. New York : New York Law School, 1985.
- 1.8. Īvāns, D. LTF Rietumos. Rīga : [b.i.], Elpa. 2001.
- 1.9. Knight, John W., Dēliņš, E. Baltic States :a domestic issue, an international problem. Stockholm : Latvian National Foundation, 1980.
- 1.10. Mālksoo, Lauri. Illegal annexation and state continuity :the case of the incorporation of the Baltic states by the USSR : a study of the tension between normativity and power in international law. Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publ., 2003.
- 1.11. Manteniēks, M. Baltic states - a moral issue of the West. Cleveland (Ohio) 1988.
- 1.12. Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu. Rīga : Fonds "Latvijas vēsture", 1999.
- 1.13. Spilners, I. Mēs uzvarējām! :Pasaules brīvo latviešu apvienība Eiropas Drošības un Sadarbības Konferencē un daži citi laikmetīgi notikumi, 1972-1986. Rīga, 1998.
- 1.14. Vizulis, I. Nations under duress :the Baltic states. Port Washington, N.Y. : Associated Faculty Press, 1985.
- 1.15. Zunda, A. Baltijas valstu jautājums, 1940-1991. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012.
- 1.16. Варес, П., Осипова, О. Похищение Европы, или, Балтийский вопрос в международных отношениях XX века. Таллинн : Издательство Эстонской энциклопедии, 1992.

2.Raksti akadēmiskos izdevumos.

- 2.1. Bluķis, U. Kā BATUN lobēja ANO dalībvalstis. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālav Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.
- 2.2. Celle, O. Īss atskats trimdas politisko aktivitāšu vēsturē. Latvijas valsts atjaunošana :1986.-1993. Rīga : [Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds], 1998.
- 2.3. Celle, O. Trimdas latviešu darbs Latvijas valsts atjaunošanas procesā. Latvijas valsts atjaunošana :1986.-1993. Rīga : [Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds], 1998.
- 2.4. Deksnis, E.B. Arhīvos atrodams liecības par trimdas politiskajām aktivitātēm (1945 – 1991). Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālav Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.
- 2.5. Dreifelds, J. Rietumi un Baltijas neatkarība. Baltijas brīvības ceļš :Baltijas valstu nevardarbīgas cīņas pieredze pasaules kontekstā /Latvijas Inteliģences apvienība. Rīga : Zelta grauds, 2005.
- 2.6. Ingevics, Ē. Vitlama valdības politika attiecībā uz Baltijas valstīm un Austrālijas latviešu politiskā aktivitāte. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālav Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.
- 2.7. Jundzis, T. (priekšv.) Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.
- 2.8. Lerhis, A. Latvijas valsts oficiālā nostāja 1940.-1991.gadā valsts juridiskā statusa un neatkarības atgūšanas jautājumos – ieskats Latvijas ārlietu dienesta dokumentos. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālav Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.
- 2.9. Liepiņa, V. Austrālijas latvieši un Atmoda. Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālav Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.
- 2.10. Liepiņa, V. Preses un citu mediju darbība Austrālijā. Konferences "Trimda, kultūra, nacionālā identitāte" referātu krājums :2004. gada 30. septembris - 2. okt. Rīgas Latviešu

biedrība /Pasaules Brīvo latviešu apvienības kultūras fonds, Latvijas Valsts arhīvs. Rīga: Nordik, 2004.

2.11. Raudseps, P. Baltais nams un Baltijas ceļš. Baltijas brīvības ceļš :Baltijas valstu nevardarbīgas cīņas pieredze pasaules kontekstā /Latvijas Inteliģences apvienība. Rīga : Zelta grauds, 2005.

2.12. Sprūdžs, Ā. „Ex iniuria ius non oritur” un Baltijas jautājums: īss ieskats Rietumu viedoklī. Baltijas valstis likteņgriežos :politiskas, ekonomiskas un tiesiskas starptautiskās sadarbības problēmas uz XXI gadsimtu sliekšņa : rakstu krājums senatora Augusta Lēbera piemiņai un sakarā ar profesora Dītricha Andreja Lēbera 75 gadu jubileju /Tālava Jundža redakcijā. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 1998.

2.13. Taurēns, J. Latvijas neatkarības atjaunošana 1988.–1991. gadā: ārpolitiskās problēmas. Okupācijas režīmi Baltijas valstīs, 1940-1991. Latvijas Vēsturnieku komisijas Raksti. 25. sējums. Rīga : Latvijas vēstures institūts, 2009.

2.14. Tērauda, A. Amerikas latviešu devums Latvijas brīvības centieniem (1951 -1991). Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā :Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli /[priekšvārds, Tālav Jundzis]. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2011.

2.15. Zunda, A. Baltijas jautājums pēckara perioda starptautiskajās attiecībās (40.gadu otrā puse – 50.gadu sākums). *Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*, 2006, Nr.2.

2.16. Zunda, A. Baltijas valstu jautājums un Rietumvalstis detantes veidošanās posma starptautiskajās attiecībās (1963–1969). Okupācijas režīmi Baltijas valstīs 1940-1991. Latvijas Vēsturnieku komisijas Raksti. 25. sējums. Rīga : Latvijas vēstures institūts, 2009.

3.Uzziņu literatūra

3.1. Ahola, J. Baltijas reģions: konflikti un sadarbība : ceļā no pagātnes uz nākotni. [Tallina] : Ilo, 2005.

3.2. Auziņa-Smita, I. (galv.red.) Latvieši Lielbritānijā.1. grām. Londona : Latviešu nacionālā padome Lielbritānijā: Daugavas vanagu fonds, 1995.

3.3. Tērauda, A. ALA, 1986-2000. Rīga : [Amerikas latviešu apvienība], 2001.

3.4. Treijs, R. (sast.). Latviešu žurnālistika: izpēte, problēmas, attīstības tendences: vispasaules latviešu zinātņu kongresā nolasītie referāti.Rīga: Latvijas Universitāte, 1992.

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

ABK- Apvienotā baltiešu komiteja	LAAJ – Latviešu apvienība Austrālijā un Jaunzēlandē
ACEN – Eiropas apspiesto nāciju asambleja (Assembly for Captive European Nations)	LAKEC – Latvijas Atbrīvošanas komitejas Eiropas centrs
ALA – Amerikas Latviešu apvienība	LBF – Latvijas Brīvības fonds
AN – Apvienotās Nācijas (trimdas laikrakstos bieži lietots apzīmējums, kas patiesībā ir domāts ANO)	LCM – Latviešu centrs Minsterē
ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija	LCP – Latvijas Centrālā padome
AP – Augstākā Padome	LKP – Latvijas Komunistiskā partija
ASV – Amerikas Savienotās Valstis	LKP CK – Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja
BAFL – Amerikas baltiešu brīvības līga (Baltic American Freedom League)	LNAK – Latviešu nacionālā apvienība Kanādā
BATUN –Baltiešu apelācija Apvienotajām Nācijām (Baltic Appeal to the United Nations)	LNF – Latviešu nacionālais fonds
CTK – Cilvēktiesību komisija	LNNK - Latvijas Nacionālā neatkarības kustība
DP – pārvietotās personas (displaced persons)	LNPL – Latviešu nacionālā padome Lielbritānijā
DV – „Daugavas Vanagi”	LR – Latvijas Republika
EDSA – Eiropas drošības un sadarbības apspriede (Conference for Security and Cooperation in Europe)	LSDSP – Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija
EDSK – Eiropas drošības un sadarbības konference	LTF – Latvijas Tautas Fronte
EDSO – Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (Organization for Security and Co-operation in Europe)	PBA – Pasaules baltiešu apvienība
EP – Eiropas Parlaments	PBLA – Pasaules brīvo latviešu apvienība
ES – Eiropas Savienība	PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
IB – Informācijas birojs	UBA – United Baltic Appeal
	ZLCP – Zviedrijas Latviešu centrālā padome